MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

INGRIDA GRIGONYTĖ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SAUGUMAS NAMUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Doc. dr.Brigita Kairienė

Vilnius,
2014

TURINYS

ĮVADAS 3
SĄVOKŲ ŽODYNAS 7
1. ŠEIMA – ARTIMIAUSIA APLINKA VAIKUI 8
1.1 Šeimos samprata 8
1.2 Vaiko teisės ir tėvų valdžia 12
2. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RAIDOS YPATUMAI 16
2.1 Fizinė raida 16
2.2 Psichosocialinė raida 19
3. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SAUGUMĄ NAMUOSE SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI 23
3.1 Fizinį saugumą sąlygojantys veiksniai ir padariniai 23
3.2 Psichologinį saugumą sąlygojantys veiksniai ir padariniai 28
4. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SAUGUMO NAMUOSE TYRIMAS ŠVENČIONIŲ RAJONE 35
4.1 Tyrimo metodologija 35
4.2 Tiriamųjų charakteristikos 37
4.3 Tyrimo duomenų analizė 39
4.4 Tyrimo apibendrinimas 62
IŠVADOS 64
REKOMENDACIJOS 65
LITERATŪROS SĄRAŠAS 66
SANTRAUKA 72
SUMMARY 73
PRIEDAS 74

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje šeima yra vertinama kaip svarbiausias šalies struktūrinis vienetas[1]. Paprastai kalbėdami apie šeimą turime omenyje ne tik sutuoktinius, bet ir vaikus. Tačiau vaikams turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, kadangi visą vaikystės, paauglystės laikotarpį vaikai intensyviai vystosi ir auga[2], formuojasi jų pažiūros, vertybės[3], vaikai, ypatingai ikimokyklinio amžiaus, nėra pajėgūs patys apsiginti, susikurti saugią, sveikatai ir visapusiškam vystymuisi palankią aplinką, todėl jie yra įvardijami kaip viena iš labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių[4].

Vaikas be to, kad jis yra asmenybė ir turi žmogaus teises, taip pat turi ir vaiko teises, kurios atspindi jo poreikius. Vienas svarbiausių poreikių yra saugumo poreikis, o šeima yra pirmasis ir svarbiausias institutas, galintis ir turintis užtikrinti šio poreikio įgyvendinimą[5]. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įteisinta nuostata, patvirtinanti, kad būtent tėvai turi užtikrinti, kad jų vaiko teisės būtų įgyvendintos[6]. Deja, vis intensyvėjantis visuomenės progresas sudaro ne itin geras sąlygas vaiko saugumui: kinta šeimos modelis[7], tėvai, siekdami užsidirbti, išlaikyti šeimą, išvyksta į užsienio valstybes, palikdami vaikus su giminaičiais ar svetimais žmonėmis, ne visada gebančiais tinkamai pasirūpinti vaiku[8], kai kuriems tėvams tiesiog trūksta įgūdžių tinkamai pasirūpinti savo vaiku, todėl didėja rizika jiems susižaloti namuose[9], patirti nepriežiūrą, fizinio, psichologinio ar net seksualinio smurto apraiškas[10]. Akivaizdu, kad saugumas apima ne tik fizinį, bet ir psichologinį saugumą.

Kalbant apie fizinį saugumą labiau orientuojamasi į vaiko sveikatos būklę ir jos sutrikdymą. Nors nelaimingi atsitikimai namuose dažniausiai būna nenuspėjami ir sunkiai išvengiami, būtent jie yra dažniausi iš visų vaikų patiriamų nemirtinų sužalojimų[11]. Todėl dėl

---

[1] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
[2] Stakišaitis D. Vaikų gydymo vaistais teisinio reglamentavimo aspektai // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 12(114), p. 36-43.
[3] Žiobienė E. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2006, Nr. 9(87), p. 31-36.
[4] Panitauskaitė-Augustanavičienė O. Sveikatos raštingumas: vaikų teisė žinoti daugiau // Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. 2010, Nr. 10, p. 716-719.
[5] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[6] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[7] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[8] Butvilas T., Terepaitė J. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai mitai // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2008, Nr. 1 (17), p. 70-74.
[9] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[10] Labanauskienė J., Siaurusaitis B. Smurto prieš vaikus būklė ir problemos Lietuvoje // Neurologijos seminarai. 2008, Nr. 12(38), p. 199-203.
[11] World Health Organization. World report on child injury prevention. Geneva: WHO, 2008.

netinkamos priežiūros, vaiko neatsargumo ir kitų veiksnių ikimokyklinio amžiaus vaikas lengvai gali patirti sužalojimus bet kurioje namų aplinkos vietoje. Supančią aplinką besistengiančiam pažinti vaikui, kuris nėra pakankamai prižiūrimas, rizika patirti sužalojimus yra ženkliai didesnė[12]. Tačiau fizinį saugumą namuose galima sieti ne tik su buitine namų aplinka, bet ir su tėvų bei vaikų tarpusavio santykiais.

Ženkliai labiau už nelaimingus atsitikimus vaiko saugumą įtakoja namuose patiriamas smurtas[13], kuris ne tik sukelia vaikui fizinį skausmą, bet ir psichologinį diskomfortą bei gali sutrikdyti įvairiapusį vaiko vystymąsi. Deja, dažnai patys tėvai žalodami vaiką sutrikdo jų saugumą[14]. Būtent namuose vaikai dažniausiai patiria smurtą[15], o smurtavimas prieš vaikus yra būdingas daugiau nei 60 proc. Lietuvos šeimų[16]. Smurtinių bausmių taikymo šeimoje aspektus tyrinėjo J. Jonikaitė-Kievišienė, F. Ivanauskienė[17], R. Jusienė[18], N. Cyrkun – šeimoje taikomos psichologinės prievartos aspektus[19], J. Labanauskienė, B. Siaurusaitis, K. Žagminas – prieš vaikus naudojamo smurto problemas ir situaciją šalyje[20] bei smurto nulemtų traumų pobūdį, mechanizmą[21]. B. Kairienė tyrė šeimoje taikomo smurto įtaką vaikų psichosocialiniam vystymuisi[22], tėvų agresyvų elgesį savo vaikų atžvilgiu bei tokio elgesio koregavimo galimybes[23]. V. Blažys rašė apie prievartos rūšis ir jos taikymo prieš vaikus požymius[24]. Tačiau vaikui svarbu ne tik nepatirti prievartos artimoje aplinkoje, jam labai svarbu būti šeimos dalimi ir patirti šeiminius santykius[25].

---

[12] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[13] World report on violence and health. World Health Organization, 2002.
[14] Malinauskienė D. Vaikų smurtinį elgesį mokykloje skatinantys veiksniai // Socialinis darbas. 2011, Nr. 10(2), p. 229-240.
[15] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
[16] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.
[17] Jonikaitė-Kievišienė J., Ivanauskienė F. Bausmės šeimoje: edukacinės analizės kontekstas // Jaunųjų mokslininkų darbai. Socialiniai mokslai. Edukologija. 2008, Nr. 1 (17), p. 75-81.
[18] Jusienė R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2006, Nr. 5 (1), p. 63-71.
[19] Цыркун Н. Психологические аспекты насилия и виктимности в сфере семейно-бытовых отношений // Jurisprudencija. 2006, Nr. 2 (80), p. 7-15.
[20] Labanauskienė J., Siaurusaitis B. Smurto prieš vaikus būklė ir problemos Lietuvoje // Neurologijos seminarai. 2008, Nr. 12 (38), p. 199-203.
[21] Labanauskienė J. ir kt. Vaikų smurtinės traumos: mechanizmas ir pobūdis // Lietuvos chirurgija. 2010, Nr. 8 (4), p. 215-221.
[22] Kairienė B. Jaunuolių psichosocialinės raidos ypatumai dėl šeimoje patirtos agresijos // Pedagogika. 2005, Nr. 77, p. 119-123.
[23] Kairienė B. Agresyvus tėvų elgesys su savo vaikais: pedagoginės karjeros prielaidos // Socialinis darbas. 2006, Nr. 5 (1), p. 89-95.
[24] Blažys V. Prievarta prieš vaikus // Vileikienė E. Kvalifikacijos kėlimo kursų Nepilnamečių kriminalinė justicija paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 66-77.
[25] Gvaldaitė L. Šeimos kuriamas žmogiškasis kapitalas: ugdyti gali tas, kuris yra ugdomas // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 50-58.

Šeimos sampratą, jos atliekamas funkcijas nagrinėjo G. Vaitoška[26], K. Meilius, M. Jonaitis[27], V. Česnuitytė[28]. Kuo yra svarbi šeima ir kokią reikšmę ji turi vaikui nagrinėjo A. Atas[29], L. Gvaldaitė[30]. T. Butvilas kartu su A. Razgūnienė nagrinėjo, kokią įtaką vaiko socializacijai turi patiriama netektis[31]. Pastebima, kad būtent patiriama netektis yra vienas labiausiai vaiko saugumą namuose įtakojančių psichologinių veiksnių[32]. Registruojamų santuokų skaičiaus pokyčiai[33], skyrybų atvejų turint vaikų daugėjimas[34] atspindi ne tik šeimos modelio ir šeimos struktūros kaitą, bet ir turi įtakos vaiko saugumui[35]. Santuokos neįregistravusiems tėvams gimusiems vaikas didėja rizika patirti tėvų skyrybas, kurias išgyvenę vaikai turi daugiau psichologinių problemų[36]. Ypatingai sunkiai tėvų skyrybas išgyvena ikimokyklinio amžiaus vaikai[37], o jas įveikusių vaikų, likusių augti su vienu iš tėvų, rizika turėti prastesnę fizinę ir psichinę sveikatos būklę yra didesnė[38]. Didėjantys emigracijos mastai, išvykimas paliekant vaikus vienus ar su kitais asmenimis, kartais net ne su artimais giminaičiais[39], neleidžia užtikrinti, kad sukuriama aplinka bus palanki vaiko vystymuisi ir visapusiškai saugi[40]. Šeimos narių tarpusavio santykiai, artimo ryšio su broliais ir seserimis nebuvimas[41], kylantys nesutarimai ir jų sprendimo būdai[42], netinkamas elgesys su vaiku,

[26] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[27] Meilius K., Jonaitis M. Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104), p. 7-17.
[28] Česnuitytė V. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūros // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 257-270.
[29] Atas A. Kodėl vaikui geriausia gimti ir augti santuoka grindžiamoje šeimoje // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 45-49.
[30] Gvaldaitė L. Šeimos kuriamas žmogiškasis kapitalas: ugdyti gali tas, kuris yra ugdomas // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 50-58.
[31] Butvilas T., Razgūnienė A. Netekties teisiniai aspektai: šeimoje netektį patyrusio vaiko saugi klasės aplinka kaip jo palankesnės socializacijos veiksnys // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 4(106), p. 68-74.
[32] Butvilas T., Terepaitė J. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai veiksniai // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2008, Nr. 1(17), p. 70-74.
[33] Lietuvos statistikos departamentas. Santuokų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1616&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
[34] Lietuvos statistikos departamentas. Išsituokusių porų, turinčių 0-17 metų amžiaus bendrų vaikų, skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1406&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
[35] Kim HH ir kt. Children‘s mental health and family functioning in Rhode Island. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17272581> [žiūrėta 2013-04-21].
[36] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[37] Klimienė G. G. Tėvų skyrybų pasekmės. <http://www.seimospsichologas.org/t279v371-skyryb371-pasekm279s.html> [žiūrėta 2013-04-30].
[38] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[39] Šileika A. ir kt. Vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, psichologinių ir socialinių gerovės veiksnių tyrimas. Rekomendacijos dėl vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, socialinių ir psichologinių problemų sprendimo Lietuvoje. Galutinė tyrimų ataskaita. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2008.
[40] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[41] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[42] Malinauskienė D. Vaikų smurtinį elgesį mokykloje skatinantys veiksniai // Socialinis darbas. 2011, Nr. 10(2), p. 229-240.

agresyvus auklėjimo stilius[43], visa tai lygiai taip pat neigiamai veikia vaiko savijautą, žaloja augantį ir besivystantį organizmą. Ir nors atrodo, kad teoriškai tėvai supranta bei pripažįsta vaiką, kaip atitinkamas teises turintį asmenį, tačiau ne visuomet geba ar netgi nori užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą ir patys jas pažeidžia[44], sukurdami aplinką, trikdančią įvairiapusį vaiko saugumą namuose.

Vaiko saugumui namuose (ypatingai fiziniam) ir jo užtikrinimui daug dėmesio skyrė B. Strukčinskienė[45].

Tyrimo **problema:** mokyklinio amžiaus vaikų saugumas ištirtas labiau, tuo tarpu trūksta tyrimų apie ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose.

Hipotezė: ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumui namuose įtakos turi fizinės aplinkos veiksniai, priežiūros, auklėjimo ypatumai, tėvų bendravimas su vaikais.

Tyrimo **objektas** yra ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumas namuose.

Darbo **tikslas** yra išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose.

Darbo **uždaviniai**:

1. apibūdinti šeimos sampratą, vaiko teises ir tėvų valdžią;
2. išnagrinėti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumus;
3. apibūdinti veiksnius, darančius įtaką ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumui namuose, ir jų sukeliamus padarinius;
4. empiriškai ištirti ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose Švenčionių rajone.

Tyrimui atlikti naudojami mokslinės literatūros ir dokumentų analizės (teorinis metodas), anketinės apklausos (empirinis metodas) metodai. Empirinių duomenų statistinei analizei atlikti naudojama statistinės analizės programa SPSS 16.0 versija (toliau – Programa) ir MS Office paketo programa MS Excel. Duomenys analizuojami naudojantis šiais Programos metodais: Pirsono ksi-kvadrato (χ^2) testas ir Fišerio tikslusis testas.

Teorinėje darbo dalyje nagrinėjami ikimokyklinio amžiaus vaikų vystymosi ypatumai, šeimos samprata, vaikų teisės, tėvų teisės ir pareigos, įtakos ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumui namuose turintys veiksniai. Empiriškai buvo tiriamas Švenčionių rajone gyvenančių ir ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų saugumas namuose. Apklausoje dalyvavo 240 Švenčionių rajono ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų tėvų.

[43] Krisčiūnaitė T., Pakrosnis R. Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimų strategijomis ir auklėjimo stiliais // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2013, Nr. 12, p. 85-103.
[44] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[45] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Ikimokyklinio amžiaus vaikas – vaikas nuo gimimo iki 6-7 metų amžiaus[46].

Saugumas – „saugus“ yra „nekeliantis pavojų, nepavojingas, apsaugotas nuo pavojaus“[47].

Smurtas – „veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą“ [48].

Šeima – „santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius“[49].

Tėvų valdžia (teisės ir pareigos) – „tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje“[50].

Vaikas – „kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų“ [51].

[46] Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.
[47] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas <http://dz.lki.lt/search/> [žiūrėta 2013-03-12].
[48] Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.
[49] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[50] Ten pat.
[51] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

1. ŠEIMA – ARTIMIAUSIA APLINKA VAIKUI

Šeima yra pati artimiausia asmenį supanti socialinė aplinka, turinti tiesioginės ir netiesioginės įtakos žmogaus gyvenimui, visų pirma veikdama jo elgesį ir veiklą, antra – vertybes ir jų formavimąsi[52]. Ne veltui yra teigiama, kad asmuo visą savo gyvenimą vadovaujasi tomis nuostatomis ir tuo pavyzdžiu, kurį jis įgyja ir mato augdamas šeimoje[53]. Ypatingai šeima yra svarbi vaikui. Ji ne tik yra svarbiausia vaiko vertybes formuojanti socialinė aplinka, bet taip pat aplinka, suteikianti pagrindą vaikui jaustis visapusiškai saugiam. Tik nuo pačios šeimos būklės priklauso esama vaikų gerovė ir jų ateitis[54]. Deja, šiuolaikinėje visuomenėje šeima ir santuoka įgyja kiek kitokią prasmę, todėl keičiasi šeimos samprata[55], vertybės, bruožai, šeima įgyja vis naujesnių, tradicinei šeimai mažiau būdingų ypatybių[56]. Taigi, šio skyriaus tikslas yra apibūdinti šeimos sampratą ir šeimai būdingas ypatybes, aptarti tėvų teises ir pareigas savo ikimokyklinio amžiaus vaikų atžvilgiu, siekiant užtikrinti pastarųjų teisių įgyvendinamą.

1.1 Šeimos samprata

Valstybės požiūris į šeimą atsispindi šalies teisės aktuose. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 38 straipsnis teigia, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“[57]. Kadangi Konstitucija yra svarbiausias šalies teisės aktas, todėl tokios šiame teisės akte pateikiamos nuostatos leidžia teigti, kad būtent šeima yra svarbiausias valstybės struktūrinis vienetas. Tačiau minėtas Konstitucijos straipsnis išryškina valstybės ir visuomenės požiūrį, aiškiai neišreiškiant nuostatos, kokius asmenis galime laikyti šeima. Vis dėlto atsižvelgiant į tokius Konstitucijos 38 ir 39 straipsniuose pateikiamus teiginius, kaip „sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios“, „valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose“[58], galima numanyti, kad valstybei šeima – tai vaikų neturintys arba juos auginantys santuoką sudarę asmenys. Valstybės požiūris į šeimą atsispindi ne tik Konstitucijoje,

[52] Gvaldaitė L. Šeimos kuriamas žmogiškasis kapitalas: ugdyti gali tas, kuris yra ugdomas // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 50-58.
[53] Ralys K., Burvytė S. Šeimos edukologinis paveikslas kaip dvasinė vertybė // Pedagogika. 2012, Nr. 107, p. 53-58.
[54] Gvaldaitė L. Šeimos kuriamas žmogiškasis kapitalas: ugdyti gali tas, kuris yra ugdomas // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 50-58.
[55] Meilius K., Jonaitis M. Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104), p. 7-17.
[56] Dumbliauskienė M., Raulušonytė N. Šeima Lietuvoje 1989-2001 m. teritoriniu aspektu // Geografija. 2004, Nr. 2, p. 34-40.
[57] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
[58] Ten pat.

bet kituose teisės aktuose. Vienas svarbiausių – Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – Civilinis kodeksas).

Civilinio kodekso 3.7 straipsnyje teigiama, kad „santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius“[59]. Šis straipsnis padeda patvirtina Konstitucijoje įžvelgiamą mintį, kad šeima yra laikomi santuoką sudarę asmenys, nepriklausomai nuo to, turi jie vaikų ar ne. Tačiau Civiliniame kodekse dėmesys skiriamas teisiniams šeimos santykiams pabrėžti. Apie šeimą kaip apie teisiniais santykiais siejamus asmenis kalbėjo A. Vaišvila, kuris teigė, kad teisiniam šeimos santykio pripažinimui yra būtina šalies teisės aktuose nustatyta tvarka tvirtinama registracija[60]. Tokios minėtuose teisės aktuose pateikiamos nuostatos leidžia manyti, kad valstybė kalbėdama apie šeimą labiausiai akcentuoja būtent jos narių teisinį ryšį. Analogiškai šeima traktuojama ir Europoje, t. y. „žmonių grupė, susijusi kraujo, įvaikinimo ar santuokos ryšiais“[61]. Tai reiškia, kad šeima yra tiek vaikų neturintys sutuoktiniai, tiek sutuoktiniai su vaikais, tiek vieniši vieną ar daugiau vaikų auginantys asmenys, nepriklausomai nuo to, ar šie asmenys yra biologiniai vaiko tėvai ar jį įvaikinę asmenys. Tačiau valstybės požiūris yra tik dalis nuomonės šalyje apie tai, kas yra šeima. Taip pat yra svarbus ir visuomenės bei atskirų jos narių požiūris, kuris kito priklausomai nuo laikotarpio.

G. Vaitoška daug dėmesio skyrė visuomenės požiūrio į šeimos kaitą nagrinėjimui[62]. Jo teigimu agrarinėje visuomenėje šeima buvo laikoma labai svarbia visuomenės dalimi, kuri turėjo atlikti daug įvairių funkcijų – nuo ūkio darbų iki jaunuolių mokymo tikėjimo. Tuo tarpu industrinėje visuomenėje šeimai teko mažiau uždavinių, o šiandien šeimai priskiriama dar mažiau funkcijų, moteris šeimoje nebėra vien tik namų šeimininkė, ji – lygiavertė partnerė vyrui, besirūpinanti tiek šeimos židinio kūrimu, tiek finansine šeimos būkle[63]. Įdomu tai, kad G. Navaičio atliktas tyrimas rodo, jog vyrai vis dėlto yra labiau linkę aprūpinti šeimą finansine prasme, tuo tarpu dvasinės vertybes ir vaikų auklėjimą palikti motinoms[64]. Tačiau I. Juozeliūnienė kartu su kitais autoriais atkreipė dėmesį į tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje vis daugiau dėmesio skiriama asmeniui, jo poreikių patenkinimui, karjerai, šeimos santykius

[59] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[60] Vaišvila A. „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4(3), p. 953-972.
[61] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[62] Ten pat.
[63] Ten pat.
[64] Navaitis G. Vyrų nuostatos į saviraišką tėvystėje // Paedagogica Vilnensia. 2007, Nr. 19, p. 127-134.

paliekant nuošalyje[65]. Todėl yra svarbu, kaip skirtingi asmenys supranta tarpusavio sąjungą, kuriai keičiantis, anot K. Meiliaus ir M. Jonaičio, kinta ir pačios šeimos samprata[66].

Šiandieną ypatingai jaunų žmonių tarpe vis labiau populiarėja gyvenimas kartu nesudarant santuokos[67]. Tai patvirtina ir Lietuvoje atliekami tyrimai[68]. Lietuvoje šeimos formaliai netgi skiriamos į santuoką įregistravusias ir to neatlikusias (nesantuokines) šeimas[69]. Kartais ir sugyvenimas prilyginamas santuokai[70], skirtumas tik tas, kad nėra dokumento, oficialiai patvirtinančio santuokinį asmenų ryšį. Tai, kad Lietuvoje populiarėja sugyvenimas, parodo sumažėjęs metinis santuokų skaičius[71] ir didėjantis vidutinis susituokusiųjų amžius, tuokiantis pirmą kartą[72]. Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nors jauniems asmenims mintis kartu gyventi be santuokos tampa vis priimtinesne[73], dažniausiai gyvenama kartu su tikslu ne tik pažinti vienam kitą, bet, kaip teigia G. Vaitoška, tai padarius – sukurti šeimą[74]. Tai leidžia manyti, kad dalis šiuolaikinių jaunų žmonių ne tik nori įsipareigoti kitam asmeniui susituokdami, bet ir susilaukti palikuonių[75]. Juo labiau, kad „vaikų turėjimas yra vienas didžiausių žmogaus poreikių“, o poreikiai turi būti patenkinti[76]. Be to, visai neseniai neigiamai buvo vertinamas ne tik sugyvenimas, bet ir nepilnos bei greitai išyrančios šeimos, o šiandien į tai nebežiūrima taip griežtai ir tokios šeimos laikomos pateisinamomis, o jų mąsto didėjimas – bene normaliu reiškiniu visuomenėje[77].

Atsižvelgiant į tokią šeimos sampratos kaitą, galima teigti, kad šeima gali būti labai įvairi. G. Vaitoška, nagrinėdamas šeimos sampratos ir funkcijų pokyčius, pabrėžė, kad dažniausiai kalbėdami apie šeimą iš tiesų mąstome apie tradicinę šeimą, dar vadinamą

---

[65] Juozeliūnienė I. ir kt. Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas) // Filosofija. Sociologija. 2005, Nr. 2, p. 46-50.

[66] Meilius K., Jonaitis M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2007, Nr. 12(102), p. 7-15.

[67] Petronis A. Motyvai kurti šeimą. Mitai apie santykius šeimoje. Santuoka ir sugyvenimas. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 51-54.

[68] Juozeliūnienė I. ir kt. Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas) // Filosofija. Sociologija. 2005, Nr. 2, p. 46-50.

[69] Ambrazevičiūtė K. ir kt. Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose // Teisės problemos. 2012, Nr. 4 (78), p. 74-107.

[70] Ten pat.

[71] Lietuvos statistikos departamentas. Santuokų skaičius. <http://www.osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?id=1615&status=A> [žiūrėta 2013-09-12].

[72] Lietuvos statistikos departamentas. Vidutinis susituokusiųjų amžius, tuokiantis pirmą kartą. <http://www.osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?id=1836&status=A> [žiūrėta 2013-09-12].

[73] Stankūnienė V. Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas? // Filosofija. Sociologija. 2003, Nr. 2, p. 44-50.

[74] Petronis A. Motyvai kurti šeimą. Mitai apie santykius šeimoje. Santuoka ir sugyvenimas. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 51-54.

[75] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.

[76] Vaitoška G. Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 37-39.

[77] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.

branduoline, t. y. tokią, kurią sudaro sutuoktiniai ir jų vaikai[78]. Tokią nuomonę plėtoja ir V. Česnuitytė. Anot autorės, tradicinėje šeimoje moteris rūpinasi buitimi, gražių santykių šeimoje užtikrinimu ir palaikymu, o vyras sutelkia dėmesį į šeimos aprūpinimą finansine prasme[79]. Tačiau tradicinė šeima gali būti ir didesnė. Taip būna tais atvejais, kuomet su jau minėtais tradicinei šeimai priskiriamais asmenimis kartu gyvena ir seneliai ar kiti giminystės ryšiais susieti asmenys[80]. Jeigu tokiai šeimai pavyksta palaikyti tarpusavio supratimo, pasitikėjimo santykius ir užtikrinti harmoningą atmosferą namų aplinkoje, tokie santykiai gali teigiamai veikti vaiką ir, žinoma, užtikrinti jo saugumą namuose[81]. Vis dėlto, kad ir kokia būtų šeimos sudėtis, ji turi atlikti tam tikras funkcijas:

- giminės pratęsimo, vaikų auginimo[82]. Tai – viena svarbiausių šeimos funkcijų[83]. Norint ją įgyvendinti, šeima negalima laikyti dviejų tos pačios lyties asmenų sąjungos, kadangi tokia sąjunga nėra pajėgi susilaukti palikuonių, o jos narių bendravimas yra paremtas jų pačių interesų tenkinimu[84]. Be to, Lietuvoje yra įteisinta nuostata, kad „santuoką galima sudaryti tik su skirtingos lyties asmeniu“[85];
- artimų tarpusavio santykių sukūrimo ir palaikymo;
- artimųjų slaugos;
- ekonominę. Ši funkcija padeda užtikrinti tokių šeimos narių poreikių kaip maistas, būstas, apranga patenkinimą, leidžia kokybiškai gyventi bei tinkamai vystytis šeimos narių asmenybėms[86].

Nors tradicinė šeima šiuolaikinėje visuomenėje nėra dažnas reiškinys lyginant su laikotarpiu prieš kelias dešimtis metų[87], šiandien tokia šeima išlieka vertinama, netgi lyginama su „emociniu šiltnamiu“[88]. Kita vertus tradicinei šeimai kyla grėsmė, kadangi didėja tikimybė,

[78] Ten pat.
[79] Česnuitytė V. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 257-270.
[80] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[81] Vaitoška G. Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 37-39.
[82] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[83] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[84] Vaišvila A. „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4(3), p. 953-972.
[85] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[86] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[87] Vaitoška G. Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 37-39.
[88] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.

jog, vadovaujantis šiuolaikinės visuomenės požiūriu, tokia šeima, jeigu neišnyks, tai jos mąstai ženkliai sumažės[89]. Žvelgiant iš kitos pusės galima teigti, kad priklausymas tradicinei šeimai Lietuvos gyventojams yra svarbus, kadangi tyrimai rodo, jog, įvardindami savo šeimos narius, visų pirma Lietuvos gyventojai kalba būtent apie tradicinės šeimos narius[90].

Kaip jau buvo minėta, nesusituokusios vaikus auginančios poros taip pat yra laikomos šeimomis. Nors šiandien tokių šeimų šalyje daugėja, ypatingai jaunų žmonių tarpe, tačiau tokios šeimos nėra tokios tvirtos, kaip santuoką sudariusių asmenų šeimos[91]. Taip pat vis daugiau atsiranda šeimų, kurias sudaro vieniša mama su vaiku[92]. Vis dėlto tokioje šeimoje augantys vaikai turi didesnę riziką patirti psichologinius sunkumus ir kitus sveikatos sutrikimus[93], o tai turi akivaizdžią įtaką vaiko saugumui namuose. Taigi, palankiausia aplinka tinkamam vaiko vystymuisi yra tokia, kurioje vaikas auga kartu su abiem tėvais[94], kadangi tokia šeima geriausiai patenkina visus vaiko poreikius, o pati santuoka suteikia šeimai pagrindą jaustis ir būti tvirtesnei[95].

Apibendrinant poskyrį galima pasakyti, kad šeimos samprata keitėsi kintant visuomenei. Nors teisniu pagrindu šeima yra laikomi santuoką sudarę asmenys, nepriklausomai nuo to, turi jie vaikų ar ne, šiuolaikinėje visuomenėje šeimos samprata dažnai neįtelpa į teisės aktų rėmus ir kalbant apie šeimą, kalbama ne tik apie sutuoktinius, bet ir apie kartu gyvenančius santuokinio ryšio neturinčius asmenis, vienišus vaikus auginančius tėvus ir kitas šeimos formas. Vis dėlto ir šiandien šeima išlieka svarbiausia visuomenės dalimi, kurios nariai kalbėdami apie šeimą turi omenyje tradicinį jos modelį.

1.2 Vaiko teisės ir tėvų valdžia

Nesunku pastebėti, kad šiandien įvairiose įstaigose, žiniasklaidoje, televizijoje vis daugiau dėmesio skiriama vaiko teisėms, akcentuojama jų svarba, užtikrinimas ir

[89] Kanišauskas S. „Šeimos kazusas“, egalitarizmas ir žmogiškosios vertybės // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4(2), p. 489-501.
[90] Česnuitytė V. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 257-270.
[91] Stankūnienė V. ir kt. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai // Filosofija. Sociologija. 2003, Nr. 2, p. 51-58; Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[92] Vaitoška G. Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 37-39.
[93] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[94] Česnuitytė V. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 257-270.
[95] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.

įgyvendinimas. Tačiau, kaip teigia Civilinis kodeksas, „nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai“[96]. Tai leidžia teigti, kad būtent nuo tėvų labiausiai priklauso, ar vaiko teisės bus įgyvendintos tiek šeimoje, tiek kitoje aplinkoje, ar bus užtikrintas tinkamas jų gynimas ir atstovavimas vaiko teisėms. Visų pirma svarbu užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą pačioje šeimoje. Tačiau kokios yra vaiko teisės ir kokios yra tėvų teisės ir pareigos auginant vaiką?

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje valstybės nuostatos vaiko teisių ir tėvų teisių bei pareigų atžvilgiu išreiškiamos bendrais bruožais apibrėžiant žmogaus teises. Konstitucijoje teigiama, kad žmogaus teises asmuo įgyja gimimo momentu[97]. Konstitucijoje minimas žmogaus teises galima suskirstyti į tokias grupes kaip egzistencijos, vystymosi, apsaugos ir dalyvavimo teisės[98]. Kadangi vaikas taip pat yra žmogus, todėl ir jis turi visas šias teises, tačiau, dėl amžiaus sąlygojamų vaiko ypatumų, šios teisės įgyvendinamos per atstovus, t. y. tėvus ar globėjus, o kai kurias teises (pvz., teisę kreiptis į teismą) vaikas pats gali įgyvendinti tik sukakus tam tikram teisės aktais reglamentuojamam amžiui[99]. Vis dėlto Konstitucijoje pabrėžiama, kad užtikrindami savo vaiko teisių įgyvendinimą, tėvai turi vadovautis svarbiausia savo teise ir pareiga – „auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“[100]. Tačiau žmogaus teisės yra bendro pobūdžio ir neatspindi visų ikimokyklinio amžiaus vaikų poreikių. Pastaruosius kur kas geriau atspindi Civilinio kodekso trečiojoje knygoje aprašomi šeimos santykiai, o plačiausiai vaiko teisės, tuo pačiu ir tėvų pareigos savo vaiko atžvilgiu, reglamentuojamos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (toliau – Konvencija)[101].

Civilinis kodeksas numato, kad tėvai turi teises ir pareigas, kurie apibrėžiami kaip tėvų valdžia, savo vaikams, t. y. jie turi tinkamai auklėti vaikus, rūpintis jų sveikata, sudaryti sąlygas tinkamam vystymuisi bei išlaikyti juos[102]. Taip pat Civiliniame kodekse apibrėžiamos ir tokios vaikų teisės kaip teisė gyventi, turėti vardą, pavardę, tapatybę, sveikai augti bei vystytis palankioje aplinkoje, žinoti savo tėvus ir su jais gyventi bei būti tėvų atstovaujamais. Svarbu tai, kad nepriklausomai nuo vaiko tėvų tarpusavio santykių ir statuso, abu tėvai turi vienodas teise ir pareigas savo vaikams, todėl, be visų minėtų teisių, Civiliniame kodekse numatomos ir vaikų

[96] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[97] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
[98] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[99] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
[100] Ten pat.
[101] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[102] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

teisės, atsirandančios tokiais atvejais kaip tėvų išsiskyrimas ar gyvenimas atskirai[103]. Bet kokiu atveju, šalies teisės aktuose apibrėžtos vaiko teisės atspindi Konvencijos nuostatas[104].

Konvencijoje pateikiamas vaiko teises taip pat galima suskirstyti į 4 stambias grupės[105].

Egzistencijos teisių grupė Konvencijoje apima vaiko teisę į gyvybę, vardą bei pavardę, pilietybę, tapatybę, asmenybę, identiškumą ir jo išsaugojimą, religijos, sąžinės ir minties laisvę, taip pat teisę žinoti savo tėvus bei būti jų globojamam, o tais atvejais, kai vaikas yra išskirtas su tėvais – bendrauti su jais. Šiai grupei galima priskirti ir vaiko teisę į garbę, orumą bei jų neliečiamumą[106].

Vystymosi teisių grupė apima vaiko teises, kurios užtikrina galimybę vaikui visapusiškai tobulėti[107]. B. Kairienė pastebi, kad būtent ši teisių grupė Konvencijoje akcentuojama labiausiai[108]. Šiai grupei galima priskirti tokias teises kaip teisę į informacijos, padedančios vaikui tobulėti fizine, psichine, dvasine, dorovine, socialine prasmėmis, taip pat teisę į gyvenimo sąlygas, užtikrinančias visapusį ir sveiką vaiko vystymąsį, teisę į sveikatos priežiūrą bei socialinį aprūpinimą bei teisę ilsėtis ir turėti laisvalaikį[109]. Tobulėti vaikui padeda ir mokymasis, todėl vaikas turi teisę mokytis ugdymo įstaigose. Ikimokyklinio amžiaus vaikai yra ugdomi ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tačiau ateityje jie privalės mokytis ir bendrojo ugdymo įstaigoje, todėl tėvai turi sudaryti tinkamas sąlygas ir paruošti vaiką priešmokykliniam ar pradiniam ugdymui.

Apsaugos teisių grupė kalba apie vaikų saugumą prievartos ir išnaudojimo atvejais[110]. Taigi, ši grupė apima vaiko teisę į apsaugą nuo fizinio, psichologinio seksualinio smurto, nepriežiūros, ekonominio ir kitų formų išnaudojimo, taip pat teisę būti nediskriminuojamam (pvz., dėl savo kalbos, rasės, lyties), apsaugotam nuo įtraukimo į neteisėtą veiklą su psichoaktyviomis medžiagomis[111]. Tuo tarpu dalyvavimo teisių grupė kalba apie vaiko „dalyvavimo bendruomenės ar valstybės veikloje“[112] užtikrinimą ir apima vaiko teisę laisvai reikšti savo nuomonę įvairiais klausimais, ypatingai susijusiais su pačiu vaiku, taip pat teisę dalyvauti kultūriniame, kūrybiniame gyvenime[113].

---

[103] Ten pat.
[104] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[105] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[106] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[107] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[108] Kairienė B. Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2005, Nr. 6 (2), p. 43-50.
[109] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[110] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[111] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[112] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[113] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

Kaip ir kituose Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose, taip ir Konvencijoje pabrėžiama, kad pagrindinis vaidmuo ir atsakomybė užtikrinant tinkamą vaiko vystymąsį, auklėjimą ir kitų teisių įgyvendinimą tenka vaiko tėvams ar globėjams[114]. Kaip teigia B. Kairienė, tėvų teisės ir pareigos atsiranda būtent iš vaiko teisių[115], todėl galima manyti, kad vaiko teisių užtikrinimas yra viena svarbiausių tėvų teisių ir pareigų vaiko atžvilgiu. Tačiau šios pareigos įgyvendinimui tėvams yra paliekama laisvė ir tuo pačiu teisė patiems pasirinkti vaiko auklėjimo, globojimo, ugdymo šeimoje užtikrinimo būdus[116]. Šiuo atžvilgiu svarbu, kad pasirinkti būdai būtų tinkami, nekeliantys grėsmės vaiko saugumui ir užtikrinantys vaiko teisių įgyvendinimą. Vis dėlto, net ir ratifikavus Konvenciją ir pripažinus vaiką turintį teises bei galintį jomis naudotis, nebuvo stebima ženklių suaugusiųjų elgesio su vaiku pokyčių[117]. Tai įrodė ir I. Kerulienės atliktas tyrimas, kurio metu nustatyta, kad „tėvai nėra pakankamai įsisąmoninę visų vaiko teisių“, ir nors dalis vaiko teisių jau pradedamos suvokti, pripažinti ir stengiamasi į jas ne tik atsižvelgti, bet ir užtikrinti jų įgyvendinimą, būtent vaiko apsaugą nusakančios teisės yra gerbiamos mažiausiai, tačiau vertinant tėvų ir vaikų bendravimą, apsaugos teisės vis dėlto yra gerbiamos labiau nei kitos teisės[118]. Nors tėvai ne visuomet noriai pripažįsta vaiko teisinio statuso egzistavimą, ne visuomet geba tinkamai užtikrinti vaiko saugumą, tai padaryti padeda įvairūs šalyje galiojantys teisės aktai[119].

Apibendrinant šį poskyrį galima pasakyti, kad vaikas turi ne tik prigimtines žmogaus teises, bet ir vaiko teises, už kurių užtikrinimą atsakomybė visų pirma tenka vaiko tėvams ar globėjams. Pagrindinius vaiko teisių ir tėvų teisių bei pareigų savo vaikui principus reglamentuoja tokie šalyje galiojantys teisės aktai kaip Konstitucija, Civilinis kodeksas, ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Tačiau šie teisės aktai nėra vieninteliai, įgyvendinantys vaiko teises, todėl kalbant apie atskirų vaiko teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą svarbus vaidmuo tenka ir kitiems šalyje galiojantiems teisės aktams, o, kad vaikas galėtų visapusiškai tinkamai ir sveikai vystytis, kad jaustųsi saugus artimiausioje jį supančioje aplinkoje, svarbiausiu tampa vaiko saugumo užtikrinimas toje aplinkoje.

[114] Ten pat.
[115] Kairienė B. Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 391-400.
[116] Ten pat.
[117] Kairienė B., Žiemienė R. Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje // Socialinis darbas. 2007, Nr. 6(2), p. 43-50.
[118] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
[119] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501; Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014; Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262; Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.

2. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RAIDOS YPATUMAI

Šiuolaikinėje visuomenėje, ypatingai vaiko teisių apsaugos, pedagogikos ir kitose srityse, kuriuose daug dirbama su vaikais, vis labiau yra atkreipiamas dėmesys į tai, kad vaikas – tai ne suaugęs asmuo, bet nuolat besiformuojantis, besivystantis ir augantis organizmas[120]. Egzistuoja ne viena žmogaus raidos po gimimo klasifikacija, pvz., R. Proškuvienė žmogaus raidą po gimimo skirsto į tris tarpsnius: augimo – brendimo (nuo gimimo iki 20-25 metų amžiaus), kuris smulkiau skirstomas į neutraliąją vaikystę (nuo gimimo iki 6-7 metų amžiaus), brendimo įžangą ir lytinį brendimą (nuo 7-8 iki 17-19 metų amžiaus) bei jaunuolystę (nuo 17-19 iki 20-21 (23-25) metų amžiaus), brandos amžių (nuo 20 iki 65 metų amžiaus) ir senėjimo laikotarpį (nuo 55-65 metų amžiaus iki gyvenimo pabaigos)[121].

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme 7 straipsnio 3 punkte teigiama, kad „ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikui nuo gimimo, iki jam pradedamas teikti priešmokyklinis ar pradinis ugdymas“, t. y. iki vaikui sueina 5-7 metai[122]. Tokia nuostata leidžia teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikas – tai vaikas nuo gimimo iki 7 metų amžiaus, todėl, tokio amžiaus vaiką turėsime omenyje kalbėdami apie ikimokyklinio amžiaus vaiką.

Siekiant suprasti, kokie veiksniai įtakoja ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namų aplinkoje, svarbu apibūdinti šio amžiaus vaikų raidai būdingiausius bruožus. Taigi, šio skyriaus tikslas yra išnagrinėti ikimokyklinio amžiaus vaikų fizinės, psichosocialinės raidos ypatumus.

2.1 Fizinė raida

Vertinat vaikų vystymąsi, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad fiziniu požiūriu kūdikiai (ypatingai pirmaisiais gyvenimo metais) vystosi intensyviausiai. R. Proškuvienė, nurodo, kad kūdikyste yra laikomas laikotarpis, trunkantis iki pirmųjų vaiko gyvenimo metų pabaigos[123], tuo tarpu M. Pileckaitė-Markovienė ir kt. teigia, kad kūdikystė yra laikotarpis nuo vaiko gimimo iki 2 metų, nuo 2 iki 4 gyvenimo metų seka pirmoji ankstyvoji vaikystė, o nuo 4 iki 6 – vėlyvasis ikimokyklinis laikotarpis[124]. Toks skirstymas padeda suprasti ir įvertinti, kokio amžiaus vaikui ir kokie raidos ypatumai yra būdingiausi, kokie laikomi normaliais ar nukrypstančiais nuo

[120] Nekrasova Z., Nekrasova N. Liaukitės vaikus auklėti – padėkite jiems augti. Tėvams, mokytojams, psichologams, gydytojams: naujieji vaikai jau atėjo. Kaunas: Mijalba, 2008.
[121] Proškuvienė R. Sveikatos ugdymo įvadas. Vilnius: Leidykla, 2004.
[122] Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.
[123] Proškuvienė R. Sveikatos ugdymo įvadas. Vilnius: Leidykla, 2004.
[124] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.

normų, ydingais, bei kokios priemonės galėtų padėti užtikrinti vaiko saugumą namuose, priklausomai nuo vaiko raidos ypatumų. Darbe, kalbėdami apie ikimokyklinio amžiaus vaikus, vadovausimės M. Pileckaitės-Markovienės ir kt. autorių vaikų amžiaus periodų suskirstymu[125].

D. Bumblytė pastebi, kad naujagimės mergaitės dažniausiai sveria vidutiniškai mažiau ir jų ūgis būna vidutiniškai mažesnis nei berniukų. Augančio ir besivystančio kūdikio svoris priklauso nuo vaiko ūgio, o nuolatinis svorio didėjimas parodo, kad kūdikis gerai vystosi[126]. Anot J. Tutkuvienės būtent naujagimio svoris ir ūgis yra tie rodikliai, kuriuos pasitelkiant vertinama tik ką gimusio vaiko fizinė būklė, ir, kurie laikomi vienais svarbiausių ir labiausiai atspindinčių tolimesnį vaiko fizinį vystymąsi bei geriausiai padedančių apibūdinti intensyvų vaiko augimą[127]. Tačiau kūdikio vystymąsi apibūdina ne tik svorio ir ūgio pokyčiai. Tik ką gimusio vaiko kūno proporcijos ženkliai skiriasi nuo suaugusio asmens – vien jo galva sudaro ¼ viso ūgio, todėl ji yra ne tik didelė, bet ir sunki, todėl yra svarbus tinkamas elgesys su vaiku, kad pastarasis nepatirtų fizinių sužalojimų. Kūdikiui augant, keičiasi visų jo kūno dalių santykiniai dydžiai[128]. R. Žukauskienė pastebi, kad kūdikio galva fiziškai vystosi greičiau nei kitos kūno dalys, todėl galvos, kaklo raumenis vaikas pradeda kontroliuoti anksčiau nei kitų kūno dalių raumenis[129]. Vis dėlto reikalingas tam tikras laikotarpis, kad vaikas pradėtų kontroliuoti šiuos raumenis ir savarankiškai bei tvirtai laikyti galvą[130]. Įdomu tai, kad ir kūdikio galūnės auga nevienodai intensyviai, t. y. iki antrų gyvenimo metų pabaigos greičiau auga rankos, o vėliau intensyviau ima augti kojos[131]. Iš pradžių kūdikiai negali tinkamai valdyti savo kūno, o jų judesiai būna labiau panašūs į refleksus[132], jie patys susižaloti dar nėra pajėgūs, todėl fizinis vaiko saugumas gali būti sutrikdytas tik tuomet, kai jo priežiūra yra nepakankamai gera[133]. Vis dėlto stiprėjant raumenims ir intensyviai vystantis nervų sistemai, palaipsniui kūdikio judesiai tampa vis labiau sąmoningais[134]. Galiausiai kūdikis ima atlikinėti įvairius judesius – iš pradžių paima daiktą, vėliau sugeba išlaiko paimtą daiktą rankose, piešia, išlaiko pusiausvyrą, tiesiai laiko galvą, apsiverčia, sėdi, ropoja, galiausiai – vaikšto ar net bėgioja[135]. Kadangi vaiko

[125] Ten pat.
[126] Ten pat.
[127] Tutkuvienė J. Vaikų augimas ir brendimas – svarbus bendros sveikatos būklės rodiklis // Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2005. Šeimos sveikata. Vilnius: Nacionalinė sveikatos taryba, 2006, p. 32-37.
[128] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[129] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[130] Ten pat.
[131] Ten pat.
[132] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[133] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[134] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[135] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.

judesiai tampa sąmoningi, jis aktyviai juda, stengiasi kuo labiau pažinti aplinką, domisi įvairiais jį supančiais daiktais, didėja rizika ir pačiam patirti sužalojimus[136].

Kūdikystėje vystosi ne tik vaiko judamasis aparatas, bet ir formuojasi organai bei jų sistemos. Ne išimtis ir vaiko regos sistema: pirmųjų gyvenimo metų pabaigoje išryškėja tikroji akių spalva, iš pradžių be ašarų verkiančiam kūdikiui palaipsniui atsiranda ir ašaros, o palengva stiprėjant akių raumenims negebantis skirti spalvų naujagimis pradeda jas skirti[137]. Vis labiau didėja vaiko domėjimasis įvairiaspalviais daiktais, tačiau, kadangi jam daugumos daiktų paskirtis nėra aiški, o ryški spalva atkreipia dėmesį, vaikas gali susižaloti[138]. Priešingai nei regėjimas, naujagimio skonio, kvapo jutimai ir klausa yra išsivystę ženkliai geriau, todėl jis geba ne tik atskirti motiną nuo kitų asmenų, bet ir jautriai reaguoja į įvairius garsus. Augant kūdikiui visų receptorių veikla vis labiau tobulėja, suteikdama galimybę geriau pažinti vaiką supančią aplinką[139], kartu didindama riziką patirti sužalojimus.

2-6 metų amžiaus laikotarpis dar yra vadinamas žaidimų amžiumi. R. Žukauskienė teigia, kad šis laikotarpis vaikui yra svarbus, nes būtent šio amžiaus vaikas žaidžia intensyviausiai, ir būtent žaisdamas įvairiapusiškai tobulėja[140]. Kita vertus, žaisdamas vaikas gali patirti sužalojimus – paspringti smulkiomis žaislų dalimis, užsimesti stambų žaislą ant savęs[141], o tai sutrikdo vaiko fizinį saugumą.

D. Nasvytienė teigia, kad 2-4 metų amžiaus vaikui svarbiu uždaviniu tampa išmokti laisvai, savarankiškai judėti jį supančioje aplinkoje, įvaldant kūno judesius. Šio amžiaus vaikai paprastai ne tik moka vaikščioti, taip pat jie bando išmokti atlikti ir sudėtingesnius judesius, tokius kaip bėgimas, šokimas, važinėjimas dviračiu, lipimas laiptais, stovėjimas ant vienos kojos, supimasis ant sūpynių. Taip pat vaikas mokosi atlikti vis sudėtingesnius veiksmus rankomis – ne tik paimti daiktą iš vienos rankos į kitą, bet ir savarankiškai versti knygos puslapius, naudotis stalo įrankiais, plautis rankas ar nusirengti bei apsirengti drabužius[142]. Nors tokie judesiai skatina vaiką tobulėti, vis dėlto nepakankama patirtis, neatsargumas, savo jėgų pervertinimas gali tapti fizinių sužalojimų priežastimi[143]. Šiame laikotarpyje ypatingas vaikų bruožas yra tas, kad jie negali nusėdėti vietoje ir nuolatos juda[144]. Tai leidžia teigti, kad šiuo amžiaus laikotarpiu intensyviai vystosi vaiko motorika, kartu jo raumenys, kaulai, lavėja

[136] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[137] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[138] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[139] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[140] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[141] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[142] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[143] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[144] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.

pusiausvyra[145], kita vertus – didėja rizika patirti sužalojimus[146]. 4-6 metų amžiaus vaikas ir toliau mokosi išlaikyti savo pusiausvyrą ir atlikti sudėtingesnius veiksmus – užrišti batų raištelius, užsisegti sagas, rašyti pirmąsias raides, perpiešti nesudėtingas geometrines figūras, jas iškirpti. Tačiau mergaitės šiuo atžvilgiu yra pranašesnės, todėl jos gali greičiau ir tiksliau išmokti atlikti sudėtingesnius veiksmus nei berniukai[147].

Be jokios abejonės, žaidimų metais ir toliau keičiasi vaiko kūno proporcijos, didėja svoris ir ūgis, toliau vystosi smegenys, kiti organai ir organizmo sistemos[148]. Gerėja ir vaiko jutimo organų veikla, todėl šio amžiaus vaikas gali ne tik stebėti judančius daiktus, žmones, bet ir įžvelgti vis smulkesnes detales, pradėti mokytis skaityti, geba skirti vis sudėtingesnius garsus, vis labiau lavėja vaiko regimoji ir girdimoji atmintis[149]. Taigi, vaikas ir toliau intensyviai vystosi.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikas intensyviai vystosi fizine prasme, o tobulėjantys vaiko gebėjimai didina riziką patirti įvairius sužalojimus. Kūdikystės laikotarpyje stebimi didžiausi pokyčiai, kuomet vystantis smegenims keičiasi kūno proporcijos ir bejėgis naujagimis tampa pusiausvyrą išlaikančiu, daugelį judesių atliekančiu ir kontroliuojančiu, vaikštančiu ir netgi bėgiojančiu vaiku. Nors tik gimusio kūdikio fizinis saugumas gali būti sutrikdytas tik jį supančių aplinkinių asmenų, augant, vystantis vaikui, jis lavina jau turimus fizinius gebėjimus, mokosi naujų bei juos tobulina, toliau vystosi vaiko nervų sistema, o tai skatina vaiką ne tik vis labiau domėtis jį supančia aplinka ir joje esančiais daiktais, bet ir sukuria galimybes pačiam vaikui sutrikdyti savo fizinį saugumą susižalojant.

2.2 Psichosocialinė raida

Žmogaus kaip asmenybės raidą aiškinančių teorijų yra daug ir įvairių – psichoanalitinė, Eriko Eriksono psichosocialinio vystymosi, prieraišumo, kognityvinė, bihevioristinė[150]. Visos šios teorijos apibūdina žmogaus elgesį, jo priežastis, žmogaus amžiaus sąlygojamus poreikius, jų svarbą augančiam ir besivystančiam vaikui[151]. Darbe, kalbėdami apie psichosocialinį

[145] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[146] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[147] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[148] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[149] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[150] Lesinskienė S., Karalienė V. Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi: metodinės rekomendacijos pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, ikimokyklinio ugdymo pedagogams, tėvams. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2008.
[151] Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2007.

ikimokyklinio amžiaus vaikų vystymąsi, orientuosimės į V. Vaitekonienės nagrinėjamą E. Eriksono psichosocialinio vystymosi teoriją[152].

V. Vaitekonienė pastebi, kad kūdikiams labai svarbus saugumo-nesaugumo jausmas, tai reiškia, kad vaikas mokosi pasitikėti arba priešingai – nepasitikėti – tais žmonėmis, kurie juo rūpinasi ar nesirūpina[153]. Tokio amžiaus vaikas priklauso nuo jį supančių žmonių, todėl, kad vaikas galėtų gerai jaustis šeimoje, kūdikystės laikotarpiu labai svarbu skirti jam pakankamai dėmesio, su juo bendrauti[154]. D. Bumblytė teigia, kad kūdikiui ypatingai yra svarbus ryšys su motina, kadangi būtent motiną kūdikis suvokia ir priima kaip labiausiai juo besirūpinantį asmenį. Taigi, tarp kūdikio ir motinos užgimsta ypatingi santykiai, pagrįsti ne tiek tiesioginiu bendravimu, kiek bendravimu per jutimus, o nepakankamai stiprus ryšys tarp motinos ir kūdikio gali tapti pastarojo nerimastingumo ir nesaugumo jausmo atsiradimo priežastimi[155]. Kad kūdikiui nežodinis bendravimas gali būti svarbesnis pastebi ir R. Žukauskienė, kuri teigia, kad būtent jutimai kūdikiui „padeda suartėti su aplinkiniais žmonėmis“[156]. Kūdikio ir motinos santykiai yra svarbūs ir tuo, kad padeda susiformuoti prieraišumui. Prieraišumas yra pirmasis ir labai svarbus kūdikio socialinės raidos pasiekimas, skatinantis intensyvią smegenų veiklą ir tolimesnį jų vystymąsi, bei padedantis formuotis tolimesniems santykiams su aplinkiniais[157]. Tai daryti padeda ir bendravimas. Tačiau, jei iš pradžių kūdikis bendrauja su visais aplinkiniais, tai vėliau jis pradeda skirti artimiausius asmenis nuo visų kitų ir bendravimui su jais teikia pirmenybę, todėl, kad vaikas galėtų jaustis saugiai, šių asmenų atsakas į kūdikio norą bendrauti yra ypatingai svarbus[158]. Bet kokiu atveju, bendraudamas su aplinkiniais, kūdikis vystosi kaip asmenybė, formuojasi jo psichosocialiniai įgūdžiai, kartu jis stengiasi pažinti jį supančią aplinką, o bendravimo trūkumas gali tapti kūdikio uždarumo ar netgi psichologinio vystymosi sutrikimų priežastimi[159]. Žinoma, pažinti aplinką kūdikiui padeda ir kūno padėties keitimas, vėliau – aktyvesnis judėjimas, kontaktas su įvairiais jį supančiais aplinkos daiktais ir kiti būdai[160]. Jei šeimoje vyrauja draudimai, vaikas yra ribojamas, jo poreikiai nėra tinkamai patenkinami, vaikas patiria neigiamas emocijas, kas sudaro sąlygas nepasitikėjimo tiek savimi,

[152] Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
[153] Ten pat.
[154] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[155] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[156] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[157] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[158] Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
[159] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[160] Lesinskienė S., Karalienė V. Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi: metodinės rekomendacijos pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, ikimokyklinio ugdymo pedagogams, tėvams. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2008.

tiek kitais asmenimis jausmo atsiradimui, psichologiškai vaikas nesijaučia saugus[161]. Nors kūdikis, kaip ir bet kuris suaugęs asmuo, sugeba išreikšti tokius jausmus kaip baimė, pyktis, pasitenkinimas, džiaugsmas, iš pradžių jis nemoka priimti nemalonių jausmų ir jų valdyti, todėl šiuo atžvilgiu svarbus vaidmuo tenka tėvams, kurie, užtikrindami vaiko psichologinį saugumą, turi jį palaikyti emociškai ir išmokyti ne tik savikontrolės, bet ir prisitaikyti prie supančios socialinės aplinkos[162]. V. Vaitekonienė pastebi, kad vaiko raidai įtakos turi tiek tinkama vaiko priežiūra, tiek šeimos aplinka[163], o tai tik patvirtina, koks yra svarbus vaikui aplinkinių elgesys su juo, dėmesys, bendravimas, palaikymas. Tačiau vaiko psichosocialinis vystymasis ties kūdikyste nesustoja.

Toliau augant vaikui sparčiai didėja jo galvos smegenų tūris, kas skatina vaiką vis labiau domėtis jį supančiu pasauliu[164], pačiam rūpintis savimi, savo poreikių patenkinimu ir savo amžiui svarbių įgūdžių ugdymu[165]. Amžius nuo 2 iki 4 metų ypatingas tuo, kad jame ir toliau vystomi vaiko savikontrolės įgūdžiai, o tam yra svarbus vaiko savęs paties suvokimas[166]. Tokio amžiaus vaikas gali apibūdinti save pagal savo elgesį[167], tačiau jis ne tik labiau linkęs save vertinti iš pozityviosios pusės, bet ir teigiamas savo ir aplinkinių emocijas supranta ir priima kur kas geriau nei neigiamas[168]. Tai rodo, kad visų pirma vaikas pradeda skirti gerus ir teisingus dalykus nuo blogų ir neteisingų, palaipsniui pradeda suvokti ne tik kito žmogaus, bet ir savo, mintis ir jausmus, kartu vis labiau suvokdamas aplinką. V. Vaitekonienė, nagrinėdama E. Eriksono psichosocialinės raidos teoriją, pastebėjo, kad tokio amžiaus vaikas mokosi būti savarankiškas ir rūpintis savimi pats. Tačiau vaikui ne visuomet pasiseka atlikti viską taip, kaip jam to norisi[169], todėl svarbus vaidmuo tenka tėvams pasirenkant vaiko auklėjimo stilių ir jį taikant. Taip pat tai svarbu ir dėl to, kad tokio amžiaus vaikas jautriai reaguoja į bendravimą su juo šeimoje, keliamas taisykles, ir netinkamai parinktas ir taikomas vaiko auklėjimo stilius gali lemti jam nesaugumo namuose jausmo atsiradimą[170]. Taigi, vaikui yra labai svarbus tėvų vaidmuo, jis nori ir turi būti jų pastebėtas, padrąsintas ir palaikomas, tuomet jausis ne tik svarbus, bet saugus[171].

[161] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
[162] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[163] Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
[164] Proškuvienė R. Sveikatos ugdymo įvadas. Vilnius: Leidykla, 2004.
[165] Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
[166] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[167] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[168] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[169] Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
[170] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
[171] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.

R. Žukauskienė pastebi, kad 2-4 metų amžiaus vaikui tampa itin svarbus žaidimas, kuris dar yra labiau simbolinis. Tuo tarpu 4-6 metų amžiaus vaikui žaidimas yra ne tik viena maloniausių veiklų, bet kartu žaidimas padeda tobulėti vaiko kalbiniams gebėjimams, mąstymui, vaizduotei[172], kas skatina vaiko psichosocialinį vystymąsi.

V. Vaitekonienės teigimu, 3-6 metų amžiaus vaikams būdingas didelis noras atkartoti juos supančių suaugusių asmenų atliekamus veiksmus, tačiau kartais vaikai neįvertina savo galimybių ir patys to nepajusdami „perlenkia lazdą“[173]. Jeigu tėvai tuo metu paskatina ir padrąsina vaiką, tai padeda formuotis iniciatyvumui, tuo tarpu neigiamas vaiko pastangų įvertinimas sudaro prielaidą formuotis kaltės jausmui[174], todėl ir šiuo atveju tėvai atlieka svarbų vaidmenį ne tik formuojant vaiko asmenybę, bet ir sudarant tam tinkamas sąlygas. Vis dėlto vaikas suvokia, kad šeimoje egzistuoja tam tikras bendravimo stilius, normos ir taisyklės. Tačiau vaikas taisyklių laikymąsi vertina kitaip nei suaugęs asmuo ir tinkamu laiko elgesį, už kurį nebuvo nubaustas arba netgi buvo paskatintas, o dažnos bausmės trikdo vaiko pasitikėjimą savimi ir, žinoma, jo saugumą[175]. Į visa tai tėvai turi atkreipti dėmesį ir sudaryti sąlygas tinkamam vaiko psichosocialiniam vystymuisi.

Apibendrinant poskyrį galima pasakyti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikui augant vystosi ir jo psichosocialiniai gebėjimai – aktyvėja domėjimasis aplinka, stiprėja savęs realizavimo, aplinkinių dėmesio poreikis, vaikas mokosi užmegzti ir palaikyti santykius su aplinkiniais, palaipsniui suvokia save, savo emocijas, aplinkinius. Tačiau, kad vaikas galėtų tinkamai vystytis, svarbi jį supanti aplinka, o svarbiausias vaidmuo tobulėjant vaiko psichosocialinei raidai tenka tėvams, kurie turi sudaryti tam tinkamas sąlygas, palaikyti vaiką, paskatinti bei rūpintis jo psichologinio saugumo namuose užtikrinimu.

[172] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[173] Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
[174] Ustilaitė S. Vaiko ir paauglio psichosocialiniai vystymosi tarpsniai ir juos atitinkantys baziniai poreikiai (pagal E. Eriksoną). Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 42-44.
[175] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.

3. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SAUGUMĄ NAMUOSE SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI

Ikimokyklinio amžiaus vaikui ypatingai svarbus saugumas pačioje artimiausioje jį supančioje aplinkoje – šeimoje[176]. Kad ikimokyklinio amžiaus vaikas galėtų jaustis saugiai namuose, turi būti užtikrinamas tiek vaiko fizinis, tiek psichologinis saugumas. Kadangi tokio amžiaus vaikas yra per mažas, kad galėtų tinkamai pasirūpinti pats savimi ir savo saugumu, atsakomybė tenka tėvams, kurie turi rūpintis savo vaiku[177].

Nors saugumą apibrėžti yra gana sudėtinga[178], dabartinės lietuvių kalbos žodyne sąvoka „saugus“ yra paaiškinama kaip „nekeliantis pavojų, nepavojingas, apsaugotas nuo pavojaus“[179]. Vis dėlto tai nėra labai tikslus apibūdinimas, kadangi galima numanyti, jog jis yra labiau orientuotas į fizinį saugumą. Tuo tarpu vaiko saugumas šeimoje yra siejamas ne tik su fiziniu, bet ir su psichologiniu saugumu. Kalbant apie fizinį saugumą labiau orientuojamasi į fiziologinius poreikius, sveikatos priežiūros paslaugų gavimą, o psichologinis saugumas apima šeimos narių tarpusavio santykius, statusą, pakankamą dėmesio skyrimą vienas kitam[180].

Taigi, šio skyriaus tikslas yra apibūdinti veiksnius, kurie labiausiai įtakoja ikimokyklinio amžiaus vaiko fizinį ir psichologinį saugumą namuose.

3.1 Fizinį saugumą sąlygojantys veiksniai ir padariniai

Smurtas, apsaugų nuo nelaimingų atsitikimų namuose nebuvimas, nepriežiūra – tai dalis veiksnių, kurie yra tiesiogiai susiję su kiekvieno asmens, ypatingai ikimokyklinio amžiaus vaiko, saugumu namuose[181].

Vaiko fizinį saugumą namuose sąlygojančius veiksnius plačiai nagrinėjo B. Strukčinskienė[182]. Ypatingai daug dėmesio ji skyrė fizinei namų aplinkai ir jos keliamai rizikai vaikui patirti sužalojimus. Anot autorės, patiriami sužalojimai gali būti dvejopi – mirtini arba

[176] Kairienė B. Agresyvus tėvų elgesys su savo vaikais: pedagoginės korekcijos prielaidos // Socialinis darbas. 2006, Nr. 5 (1), p. 89-95.
[177] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[178] Smith S, Acharya A. The Concept of Security Before and After September 11. Institute of Defence and Strategic, Working Paper Nr. 23, 2002.
[179] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas <http://dz.lki.lt/search/> [žiūrėta 2013-03-12].
[180] Kairienė B. Jaunuolių psichosocialinės raidos ypatumai dėl šeimoje patirtos agresijos // Pedagogika. 2005, Nr. 77, p. 119-123.
[181] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[182] Ten pat.

ne. Nemirtiniems sužalojimams priskiriami ir namuose ar laisvalaikiu įvykę nelaimingi atsitikimai[183]. Pastarieji, anot Pasaulio Sveikatos Organizacijos, yra dažniausi iš nemirtinų vaikų sužalojimų[184]. Namuose patirtais sužalojimais yra laikomi „sužalojimai, įvykę pačiuose namuose ir aplink namus esančioje aplinkoje (kieme)“, kurie gali būti tyčiniai arba netyčiniai[185].

B. Strukčinskienė pastebi, kad namuose vaikas gali tiek susižeisti pats, tiek jis gali būti sužalotas aplinkinių[186]. Tik ką gimęs vaikas dar nėra pajėgus pats sau pakenkti, kadangi jo judesiai yra labai riboti ir jis yra visiškai priklausomas nuo aplinkinių, tuo tarpu kelių mėnesių kūdikis, stengdamasis pažinti jį supančią aplinką ar paliktas be priežiūros, jau gali susižaloti pats, o toliau vaikui augant ir vystantis, didėja tikimybė patirti ir tokių nelaimingų atsitikimų kaip apsinuodijimas, nudegimas, užspringimas ir kt.[187]. Tai leidžia manyti, kad naujagimis namuose gali patirti sužalojimus tik esant nepakankamai atsargiam elgesiui su juo arba atsitiktinumo atveju, o vyresnis vaikas – nepakankamos vaiko priežiūros, savo paties neatsargumo ar atsitiktinumo atvejais. Bet kokiu atveju vaikas patirti sužalojimus gali įvairiose namų aplinkos vietose – virtuvėje, kambaryje, vonios kambaryje, balkone, kieme.

Vis dėlto Pasaulio sveikatos organizacija pastebi, kad vaiko saugumui namuose įtakos turi ne tik fizinė namų aplinka, bet ir artimųjų elgesys šioje aplinkoje[188]. Smurtas – tai vienas labiausiai vaiko saugumą namuose įtakojančių veiksnių[189]. Smurtas šeimoje turi įtakos tiek vaiko gerovei, tiek jo fiziniam, psichiniam bei socialiniam vystymuisi[190]. Šeima tampa būtent ta aplinka, kurioje vaikai dažniausiai yra skriaudžiami ir patiria prievartą[191], tačiau iš pačių artimiausių žmonių – šeimos narių – patiriama prievarta yra bene skaudžiausia[192].

Pasaulio sveikatos organizacijos smurtas yra apibrėžiamas kaip „tyčinis fizinės jėgos ar galios panaudojimas ar grasinimas tai panaudoti prieš save, kitą asmenį, asmenų grupę ar visuomenę, kas sukelia arba yra didelė tikimybė sukelti sužalojimus, mirtį, psichologinę žalą, vystymosi sutrikimus ar nepriežiūrą“[193]. Skiriamas fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas ir nepriežiūra (dar vadinama deprivacija)[194].

Lietuvoje atliekamų tyrimų duomenimis, net 65 proc. šalyje gyvenančių šeimų yra būdingas fizinis ar psichologinis smurtas ir net vienas iš septynių vaikų dažnai patiria agresyvų

[183] Ten pat.
[184] World Health Organization. World report on child injury prevention. Geneva: WHO, 2008.
[185] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[186] Ten pat.
[187] Ten pat.
[188] World report on violence and health. World Health Organization, 2002.
[189] Ten pat.
[190] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
[191] Ten pat.
[192] Цыркун Н. Психологические аспекты насилия и виктимности в сфере семейно-бытовых отношений // Jurisprudencija. 2006, Nr. 2 (80), p. 7-15.
[193] World report on violence and health. World Health Organization, 2002.
[194] Basinskaitė D. ir kt. Specialistai prieš smurtą šeimoje. Mokymo vadovas. Gottingen: BUPNET GmbH, 2011.

elgesį šeimose (berniukai apie tai užsimena dažniau nei mergaitės), ypatingai tose, kuriose narių skaičius yra didesnis[195]. Labanauskienė J. teigia, kad pagrindine ir svarbiausia kūdikių ir 1-6 metų amžiaus vaikų smurto patyrimo vieta yra būtent namai[196], o L. Bulotaitė ir kt. pastebi, jog „savo vaikus muša kas antras turintis vaikų Lietuvos gyventojas“[197]. 2007 m. Lietuvoje buvo išaiškinti net 1778 atvejai[198]. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2012 m. šalyje išaiškinti 1343 smurto prieš vaikus atvejai[199]. Nors skaičiai skiriasi, vis dėlto oficiali statistika neatspindi realybės, kadangi dalis smurto atvejų nenustatoma, nepastebima ir todėl apie juos garsiai nėra kalbama[200]. Lieka neaišku, kokia vaikų dalis iš tiesų patiria smurtą namuose, tačiau yra pastebimos kitos smurtavimo prieš vaiką namuose tendencijos. Nustatyta, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai yra mušami ranka, o tai gali sąlygoti įvairius ikimokyklinio amžiaus vaiko fizinius pakenkimus[201]. Tuo tarpu rengiant „Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programą“ atkreiptas dėmesys į tai, kad šalyje smurtą patiria tiek miestuose, tiek kaimuose gyvenantys vaikai, skirtumas tik tas, kad mažesnėse gyvenvietėse prieš vaikus dažniau yra naudojamas fizinis, tuo tarpu didesnėse – psichologinis smurtas, be to, dažniau smurtą patiria šeimų, priskiriamų socialinės rizikos grupėms, vaikai[202]. Tai leidžia manyti, kad smurtavimui prieš vaikus šeimoje įtakos turi ne tik šeimos gyvenamoji vieta, bet ir jos socialinė, tiksliau finansinė būklė[203]. Vis dėlto L. Bulotaitė su kt. autoriais pastebi, kad prieš vaikus smurtaujama ne tik sudėtingesnės socialinės būklės, bet ir iš pažiūros tvarkingose, socialiai ir ekonomiškai apsirūpinusiose ir gerai išauklėtose šeimose[204]. Kadangi smurto rūšių yra kelios, tikėtina, kad šiuo atveju kalbama apie fizinį smurtą, todėl tokie tyrimų rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad šeimose smurtas gali būti taikomas kaip vaiko auklėjimo priemonė,

[195] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.
[196] Labanauskienė J. ir kt. Vaikų smurtinės traumos: mechanizmas ir pobūdis // Lietuvos chirurgija. 2010, Nr. 8 (4), p. 215-221.
[197] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
[198] Valintėlienė R., Narkauskaitė L. Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto masto ir priežasčių nustatymas // Visuomenės sveikata. 2010, Nr. 1 (48), p. 5-7.
[199] Interneto šaltinis <http://www.vaikoteises.lt/media/file/Smurtas2012.pdf> [žiūrėta 2014-04-13].
[200] Pūras D. ir kt. Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata. Smurtas, prievarta šeimoje. Savižudybių prevencija // Abaravičius A. ir kt. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2005. Šeimos sveikata. Vilnius: Nacionalinė sveikatos taryba, 2006.
[201] Labanauskienė J. ir kt. Vaikų smurtinės traumos: mechanizmas ir pobūdis // Lietuvos chirurgija. 2010, Nr. 8 (4), p. 215-221.
[202] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.
[203] Didžiokienė A., Žemaitienė N. Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta // Visuomenės sveikata. 2005, Nr. 41(1), p. 59-66.
[204] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.

bausmė, o smurto taikymas nepriklauso nuo tėvų patirto auklėjimo vaikystėje ar jų išsilavinimo. Vis dėlto vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad bausmės ir smurto sąvokos nėra tapačios.

Fizinis smurtas – tai veiksmai, kurie sukelia skausmą, gali pakenkti vaiko sveikatai ir tolimesniam jo vystymuisi[205]. Fiziniam smurtui priskiriamas ne tik vaiko mušimas ar kitokie sunkūs veiksmai, galintys jį sužaloti, bet ir tokie veiksmai kaip pastūmimas, purtymas, plaukų timptelėjimas, įžnybimas, t. y. veiksmai, kurie gali sukelti bet kokį skausmą[206]. Tuo tarpu fizine bausme laikomas „fizinės jėgos naudojimas sukeliant vaikui skausmą arba nemalonius pojūčius, bet ne sužalojimus ar sužeidimus, siekiant koreguoti ir kontroliuoti jo elgesį“[207]. Tačiau fizinė bausmė dažnai vaikui sukelia skausmą, todėl ją galima vertinti kaip smurto prieš vaiką naudojimą. Bet kokiu atveju, tiek fizinės bausmės, tiek fizinio smurto panaudojimas įtakoja vaiko saugumą namuose. Deja, tyrimai rodo, kad tėvai fizinių bausmių vaikui nėra linkę vertinti kaip smurto, ir, nepaisant vaikui sukeliamo skausmo ar kitokio diskomforto, yra linkę jas pateisinti. 2004 m. atliktas fizinių bausmių taikymo šeimose, auginančiose vaikus nuo 4 iki 16 metų amžiaus, tyrimas, kuris atskleidė, kad tokių bausmių taikymas nuo tėvų lyties nepriklauso, tačiau fizines bausmes dažniau linkę taikyti tie tėvai, kurie patys yra patyrę tokį auklėjimo būdą vaikystėje. Pastarieji taip pat dažniau linkę vertinti tokį auklėjimo būdą kaip veiksmingą kylančių problemų sprendimo priemonę[208]. Tuo tarpu atliekant kitus tyrimus pastebėta, kad vis dėlto dauguma tėvų abejoja fizinių bausmių efektyvumu arba mano, kad ši vaiko auklėjimo priemonė nėra efektyvi, ir tik nedidelė dalis tėvų tiki jos efektyvumu. Nepaisant to, tėvai naudoja prieš vaiką fizinę prievartą, tokius savo veiksmus pateisindami lūkesčiais, jog vaikai taps paklusnesni ir geresni[209]. Akivaizdu, kad vaiko saugumą namuose fizinių bausmių taikymo prieš vaiką atžvilgiu įtakoja ne tik tokie veiksniai kaip atitinkama pačių tėvų patirtis vaikystėje, bet ir jų asmeninės savybės bei su vaiko asmenybe ir elgesiu susiję tėvų lūkesčiai. Taip pat vaiko saugumas namuose priklauso ir nuo patiriamo smurto dažnumo, t. y. saugiau namuose jaučiasi tie vaikai, prieš kuriuos visai nėra smurtaujama arba smurtą jie patiria retai, o didėjant patiriamo smurto dažnumui, didėja ir vaiko nesaugumo namuose pojūtis[210]. Deja, Lietuvos vaikai yra gana pakantūs fiziniam smurtui ir dažnai jį vertina kaip vieną iš priemonių, kuriomis

[205] Ten pat.
[206] Blažys V. Prievarta prieš vaikus // Vileikienė E. Kvalifikacijos kėlimo kursų Nepilnamečių kriminalinė justicija paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 66-77.
[207] Jusienė R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2006, Nr. 5 (1), p. 63-71.
[208] Ten pat.
[209] Jonikaitė-Kievišienė J., Ivanauskienė F. Bausmės šeimoje: edukacinės analizės kontekstas // Jaunųjų mokslininkų darbai. Socialiniai mokslai. Edukologija. 2008, Nr. 1 (17), p. 75-81.
[210] Kairienė B. Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2005, Nr. 4 (2), p. 70-77.

galima išspęsti atsirandančias problemas[211]. Vis dėlto reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad fizinis smurtas vaikui sukelia ne tik fizinį skausmą, bet ir psichologinį diskomfortą, dėl ko vaikas gali tapti baikštus, suvaržytas, gali imti nepasitikėti savimi ir aplinkiniais, vengti tėvų, kitų artimųjų arba priešingai – pasidaryti piktas, agresyvus, kerštingas, maištaujantis ir pats imti smurtauti prieš aplinkinius[212]. Visa tai, kaip jau ne kartą buvo minėta, neigiamai veikia vaiko saugumą namuose[213]. Tačiau taip pat vaiko saugumui namuose įtakos turi ir seksualinis smurtas bei nepriežiūra. Kadangi darbe daugiausia dėmesio skiriama fiziniam ir psichologiniam smurtui, o seksualinis smurtas ir nepriežiūra yra ženkliai subtilesni ir sudėtingesni, todėl pastarieji bus aptarti tik bendrais bruožais.

Seksualiniu smurtu laikomi seksualinio pobūdžio veiksmai prieš vaiką (fiziniai, žodiniai, psichologiniai ir pan.), kuriais siekiama seksualiai pasitenkinti[214]. Teigiama, kad dažniausiai seksualinę prievartą naudoja vyriškos lyties asmenys[215], o įvairaus pobūdžio seksualinę prievartą Lietuvoje patiria apie 10 proc. vaikų[216]. Lyginant seksualinio pobūdžio smurto paplitimą tarp skirtingų lyčių vaikų pastebėta, kad mergaitės yra 5 kartus dažniau seksualiai išnaudojamos nei berniukai[217]. Vis dėlto vaikai apie patirtą seksualinę prievartą nėra linkę kalbėti[218], jie slepia tokio patyrimo buvimą, nes tai jiems kelia psichologinį diskomfortą (baimę, gėdą, nepasitikėjimą suaugusiais ir pan.), todėl kiekvienas asmuo, įtariantis nemalonios vaiko patirties buvimą ir norintis jam padėti, turi suteikti vaikui pagrindą juo pasitikėti ir, žinoma, visuomet turi būti pasiruošęs jį išklausyti[219]. Svarbu tai, kad seksualinė prievarta dažnai yra neatsiejama nuo fizinio ir psichologinio smurto apraiškų, todėl vaikui ji yra dar skaudesnė ir pavojingesnė[220].

---

[211] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.

[212] Blažys V. Prievarta prieš vaikus // Vileikienė E. Kvalifikacijos kėlimo kursų Nepilnamečių kriminalinė justicija paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 66-77.

[213] Ten pat.

[214] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.

[215] Blažys V. Prievarta prieš vaikus // Vileikienė E. Kvalifikacijos kėlimo kursų Nepilnamečių kriminalinė justicija paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 66-77.

[216] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.

[217] Neigiamos vaikystės patirties ir rizikingo elgesio sąsajos. Pagrindinių tyrimo rezultatų pristatymas. Vilnius: VšĮ „Vaikų linija“, 2011.

[218] Pūras D. ir kt. Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata. Smurtas, prievarta šeimoje. Savižudybių prevencija // Abaravičius A. ir kt. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2005. Šeimos sveikata. Vilnius: Nacionalinė sveikatos taryba, 2006.

[219] Blažys V. Prievarta prieš vaikus // Vileikienė E. Kvalifikacijos kėlimo kursų Nepilnamečių kriminalinė justicija paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 66-77.

[220] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.

Nepriežiūra – tai veiksmai arba neveikimas, kurie lemia vaiko kasdienių poreikių patenkinimo nebuvimą ir vaiko vystymosi, sveikatos bei gerovės sutrikdymą[221]. Vaiko nepriežiūrai yra priskiriamas visiškas nesirūpinimas vaiku, t. y. jo sveikatos būkle, maitinimu, asmens higiena, apranga ir kitų jo poreikių patenkinimu šeimoje. Šeimoje, kuriai būdinga nepriežiūra, ne tik tėvai tinkamai neprižiūri savo vaiko, tačiau ir pats vaikas nesirūpina savimi ir dažnai net nežino, kaip tinkamai tai atlikti. Tokioje šeimoje augantis vaikas gali nepasitikėti aplinkiniais, būti vienišas, atsiskyręs, sunkiai pritampantis visuomenėje, baikštus arba priešingai – įkyrus, linkęs į nusikaltimus[222]. Bet kokiu atveju vaikystėje patirta nepriežiūra vaiką žeidžia ir psichologine prasme bei palieka žymę vaiko gyvenime.

Apibendrinant šį poskyrį galima pasakyti, kad vaiko fiziniam saugumui namuose įtakos turi fiziniai namų aplinkoje veikiantys veiksniai bei smurtas. Fiziniai namų aplinkos veiksniai – tai baldų išdėstymas namuose, įvairių daiktų ir priemonių (pvz., aštrių, stambių, cheminių medžiagų) laikymas bei prieinamumas vaikui, grindų dangos parinkimas ir pan., dėl kurių vaikas gali patirti įvairaus pobūdžio sužalojimus, traumas. Kad fizinės namų aplinkos veiksniai keltų kuo mažiaus pavojaus vaikui, svarbu tiek pačių vaikų atsargumas šioje aplinkoje, tiek tėvų atsargus elgesys su vaiku bei pastarųjų atsakingumas. Įvairių rūšių smurto naudojimas taip pat neigiamai veikia vaiką. Dažniausiai pasitaikančios namuose naudojamo smurto prieš vaiką rūšys yra fizinis ir psichologinis smurtas. Kuo dažniau prieš vaiką namuose yra naudojamas fizinis smurtas, tuo labiau vaikas namuose jaučiasi nesaugiai. Psichologinis smurtas taip pat žaloja vaiką, tačiau jis aprašomas 3.2 poskyryje, kaip veiksnys, turintys įtakos psichologiniam vaiko saugumui namuose.

3.2 Psichologinį saugumą sąlygojantys veiksniai ir padariniai

T. Butvilas ir J. Terepaitė teigia, kad bene labiausiai vaiko saugumą namuose įtakoja tokie psichologiniai veiksniai kaip psichologinis smurtas ir netektis[223]. Pastarasis veiksnys gali būti suprantamas, kaip vieno iš tėvų mirtis, bedarbystė, nesutarimai šeimoje, nesantuokinio partnerio gyvenimas kartu su vienu iš tėvų ir pan.[224]. Tačiau tai ne vieninteliai veiksniai, galintys trikdyti vaiko saugumą namuose, todėl šiame skyrelyje bus aptarti veiksniai, turintys įtakos vaiko psichologiniam saugumui namuose.

[221] Ten pat.
[222] Ten pat.
[223] Butvilas T., Terepaitė J. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai veiksniai // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2008, Nr. 1(17), p. 70-74.
[224] Ten pat.

Vienas iš veiksnių, stipriai įtakojančių vaiko saugumą namuose, yra šeimos struktūra ir jos pokyčiai[225]. B. Obelenienė pastebi, kad svarbiausiu vaiko socializacijos veiksniu yra laikoma šeima, kadangi būtent šeimoje augantis vaikas gali jausti visapusišką saugumą, šioje aplinkoje jis vystosi, šeima padeda formuotis vaiko įgūdžiams, vertybėms, suteikia žinių, reikalingų prisitaikant visuomenėje ir supančioje aplinkoje[226]. Taigi, tiek šeima, tiek jos nariai turi neginčijamą įtaką vienas kitam[227]. Tačiau kaip jau buvo minėta 1.1 poskyryje, šiandieninėje visuomenėje suaugę asmenys dažnai renkasi ne santuoką, bet sugyvenimą kartu. Dėl šios priežasties mažėja ir santuokoje gimstančių vaikų skaičius[228]. Sugyvenimas gali sukelti nestabilumo, psichologinio diskomforto jausmą ne tik suaugusiems, tokio šeimos modelio pasirinkimas gali turėti įtakos ir vaikui[229], kadangi, keičiantis šeimos modeliui, keičiama tėvo ir motinos vaidmenų samprata šeimoje, o tai darant labiau orientuojamasi į tėvų teises, tuo tarpu vaiko teisės, kartu ir poreikis augti šeimoje, paliekamas nuošalyje[230]. Tuo tarpu tradicinėje šeimoje, kurioje yra aiškūs lyčių vaidmenys, vaikų ir tėvų tarpusavio ryšiai yra ženkliai stipresni, todėl ir vaikai jaučiasi saugesni[231]. Tačiau net ir tradicinėje šeimoje ne visuomet užtikrinamas vaiko psichologinis saugumas. Dažnai tėvams šeimos ir profesinės veiklos derinimas tampa sudėtinga užduotimi, kadangi ne tik dirba viršvalandžius, bet ir turi kelias darbovietes, jų darbo grafikas ir laikas nėra pakankamai lankstūs, kas sąlygoja tai, jog tėvai mažiau laiko skiria savo vaikams, todėl atsiranda rizika, kad ryšiai tarp vaikų ir tėvų susilpnės, o pastarieji nebesugebės užtikrinti visų vaiko poreikių įgyvendinimo, tame tarpe ir saugumo poreikio[232]. Įtakos vaiko psichologinei savijautai šeimoje turi ir jo santykiai su broliais ir seserimis[233]. R. Žukauskienė pastebi, kad vaikui ypatingai svarbus ryšys su broliu ar seserimi, kadangi jie yra ženkliai artimesni vaikui už tėvus ir dažnai vaiko atžvilgiu atlieka mokytojo vaidmenį[234]. Vis dėlto tėvai turi neginčijamą reikšmę formuojant vaikų požiūrį vienam į kitą. Yra pastebima, kad būtent nuo šeimos narių tarpusavio santykių, tėvų bendravimo su vaiku ir

[225] Kim HH ir kt. Children‘s mental health and family functioning in Rhode Island. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17272581> [žiūrėta 2013-04-21].
[226] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[227] Valiukevičienė N. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, patirties analizė. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
[228] Petronis A. Šeimos gyvenimo ciklas: vystymosi periodai ir kritiniai momentai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 40-42.
[229] Petronis A. Motyvai kurti šeimą. Mitai apie santykius šeimoje. Santuoka ir sugyvenimas. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 51-54.
[230] Meilius K., Jonaitis M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2007, Nr. 12(102), p. 7-15.
[231] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[232] Jančaitytė R. Palankios šeimai politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės // Socialinis darbas. 2006, Nr. 5(1), p. 30-37.
[233] Vaičiulienė A. ir kt. Gimimo eiliškumas ir asmenybės raida // Ugdymo psichologija. 2006, Nr. 16, p. 47-51.
[234] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.

sugebėjimo formuoti tinkamą požiūrį į kitą vaiką ženkliai labiau nei nuo vaiko amžiaus ar jo gimimo šeimoje eiliškumo priklauso tai, kaip vaikas priima savo vyresnį ar jaunesnį brolį ar seserį[235]. Akivaizdu, kad siekiant užtikrinti vaiko psichologinį saugumą namuose, svarbi ne tik šeimos struktūra, bet ir tinkamo mikroklimato šeimos viduje palaikymas bei tinkamo vaiko auklėjimo stiliaus pasirinkimas[236].

N. Valiukevičienė, nagrinėdama tėvų skyrybas išgyvenusių vaikų patirtį, pastebėjo, kad vaiko savijauta šeimoje labai priklauso nuo to, kiek laiko trunka nesutarimai tarp tėvų, kokiomis formomis jie pasireiškia, ar į minėtus nesutarimus yra įtraukiamas pats vaikas ir koks yra kylančių nesutarimų dažnis[237]. Tai patvirtina ir T. Krisčiūnaitė ir R. Pakrosnis, kurie pastebėjo, kad tie vaikai, kurie auga su dažnai konfliktuojančiais tėvais, patiria didesnį psichologinį diskomfortą bei susiduria su didesnėmis elgesio, emocijų ir sveikatos problemomis, tuo tarpu vaikai, augantys retai konfliktuojančiose šeimose, su tokiomis problemomis susiduria ženkliai rečiau. Vis dėlto taip pat autoriai pastebėjo, kad vaiko psichologinis saugumas namuose priklauso ne tik nuo tėvų konfliktų patyrimo ar nepatyrimo, bet ir nuo to, kaip konfliktai yra sprendžiami ir koks vaiko auklėjimo stilius yra pasirenkamas[238]. V. Rimkus išskyrė du galimus šeimos auklėjimo stilius – socialinę kontrolę ir socialinį palaikymą. Pastarasis apima tėvų pasitikėjimą vaiku, jo padrąsinimą, paskatinimą veikti, tuo tarpu socialinė kontrolė orientuojasi taisykles ir jų laikymąsi, t. y. skirta kontroliuoti vaiko elgesį naudojant net tokias priemones kaip psichologinis spaudimas, bausmė, apribojimas ir pan.[239]. Akivaizdu, kad tėvų palaikomas, padrąsinamas vaikas šeimoje nejaučia psichologinio diskomforto, todėl šiuo atžvilgiu jaučiasi ženkliai saugiau nei vaikas, kurį auklėjant šeimoje taikomos bausmės, draudimai ar net prievarta.

Kaip jau buvo minėta, vienas iš šeimoje vaiko atžvilgiu taikomos socialinės kontrolės metodų yra prievarta, kuri gali būti tiek fizinė, tiek psichologinė. Kadangi fizinė prievarta buvo aptarta 3.1 poskyryje, šiame poskyryje apie tai nebus kalbama, tačiau kaip ir fizinis smurtas, taip ir psichologinis smurtas yra laikomas viena iš smurto prieš vaiką rūšių[240]. Psichologinis smurtas apibrėžiamas kaip sąmoningas ir tyčinis vaiko menkinimas bei nuvertinimas, galintis sutrikdyti

[235] Vaičiulienė A. ir kt. Gimimo eiliškumas ir asmenybės raida // Ugdymo psichologija. 2006, Nr. 16, p. 47-51.
[236] Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.
[237] Valiukevičienė N. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, patirties analizė. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
[238] Krisčiūnaitė T., Pakrosnis R. Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimų strategijomis ir auklėjimo stiliais // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2013, Nr. 12, p. 85-103.
[239] Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.
[240] Basinskaitė D. ir kt. Specialistai prieš smurtą šeimoje. Mokymo vadovas. Gottingen: BUPNET GmbH, 2011.

vaiko gebėjimą bendrauti su kitais asmenimis ir prisitaikyti visuomenėje[241]. Psichologiniam smurtui yra priskiriami tokie vaiko saugumą namuose griaunantys veiksmai kaip gąsdinimas, grasinimas, tyčiojimasis, atstūmimas, ignoravimas, žodinis menkinimas ar siekis vaiką jaustis kaltu dėl paties jo veiksmų, kurie įprastai šio jausmo neturi sukelti[242]. Šios rūšies smurtas visų pirma turi tiesioginės įtakos vaiko gerovei ir jo sveikatai, kadangi gali sutrikdyti miegą, paskatinti tokių būsenų kaip galvos skausmas ar depresija, emocinių problemų atsiradimą. Taip pat psichologinė prievarta menkina vaiko savivertę, gali iššaukti jo agresiją aplinkinių atžvilgiu[243]. Be to, priešingai nei fizinis, psichologinis smurtas yra kur kas sunkiau pastebimas, kadangi tam tikrose visuomenės grupėse gąsdinimas ar grasinimas nelaikomas smurto apraiška, o vaikas, patyręs psichologinį smurtą, gali stengtis tai nuslėpti[244]. Akivaizdu, kad psichologinis smurtas blogina mikroklimatą šeimoje, o visa tai patiriantis vaikas negali jaustis saugiai, todėl galima teigti, jog psichologinis smurtas – tai vienas iš veiksnių, stipriai įtakojančių vaiko saugumą namuose. Tačiau, kaip jau buvo minėta poskyrio pradžioje, vaiko saugumui namuose įtakos turi ir patiriama netektis, kuri gali būti labai įvairi. Kalbant apie netektis, visų pirma svarbu paminėti tėvų skyrybas.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 1 tūkst. šalies gyventojų 2013 m. ir 2012 m. teko 6,9 santuokos, tuo tarpu 2011 m. šis rodiklis siekė 6,3 atvejus/1 tūkst. gyventojų, o 2010 m. – 5,7 atvejus/1 tūkst. gyventojų[245]. Nors santuokų Lietuvoje registruojama daugiau nei ištuokų[246], 2012 m. išsituokė net 7028 poros, turinčios 0-17 metų amžiaus bendrų vaikų[247], o vaikai po tėvų skyrybų lieka gyventi su vienu iš tėvų[248]. Tokiu atveju kitą tėvą vaikas mato ir su juo bendrauja ženkliai rečiau, o tai vaikas vertina kaip netektį[249]. Ne kartą darbe buvo minėta, kad šeima yra palankiausia aplinka vaiko vystymuisi ir ji turi būti tokia, kad nekenktų vaikui, todėl šeimos struktūra turi įtakos ir vaiko interesų užtikrinimui bei jo saugumui[250]. Vaikai, kurie gimė santuokos neįregistravusiems tėvams, turi 5 kartus didesnę tikimybę patirti tėvų skyrybas,

[241] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
[242] Цыркун Н. Психологические аспекты насилия и виктимности в сфере семейно-бытовых отношений // Jurisprudencija. 2006, Nr. 2 (80), p. 7-15.
[243] Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
[244] Valintėlienė R., Narkauskaitė L. Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto masto ir priežasčių nustatymas // Visuomenės sveikata. 2010, Nr. 1 (48), p. 5-7.
[245] Lietuvos statistikos departamentas. Santuokų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1616&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
[246] Lietuvos statistikos departamentas. Ištuokų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1411&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
[247] Lietuvos statistikos departamentas. Išsituokusių porų, turinčių 0-17 metų amžiaus bendrų vaikų, skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1406&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
[248] Lietuvos statistikos departamentas. 0-17 metų amžiaus vaikų, likusių po ištuokos su vienu iš tėvų, skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1741&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
[249] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[250] Kairienė B., Jekaitytė L. Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu // Socialinis darbas. 2010, Nr. 9(1), p. 99-106.

o jas išgyvenę vaikai turi daugiau psichologinių problemų, be to, vaikų, kurie po tėvų skyrybų lieka augti su vienu iš tėvų, fizinės ir psichinės sveikatos būklė yra prastesnė, jie dažniau patiria smurtą[251]. Tėvų skyrybas patiriančiam vaikui visų pirma keičiasi savęs vertinimas. Vaikas supranta ir įsitikina, kad tėvai klysta, jam gali atrodyti, kad dėl šių klaidų kaltas būtent pats vaikas[252]. Tai vaikui gali sukelti depresijos, žemo savęs vertinimo, savigarbos trūkumo, agresyvumo, nevilties, liūdesio, vienišumo, gėdos jausmo, nerimo atsiradimą, lemiančius psichologinį diskomfortą, kuris sąlygoja psichologinio saugumo trūkumą. Tokius jausmus dar labiau sustiprina vieno iš tėvų, su kuriuo vaikas liko gyventi, laiko trūkumas, dėl kurio skiriama mažiau dėmesio vaikui ir jo problemoms spręsti[253]. Pastebėta, kad 3-5 metų amžiaus vaikai skyrybų krizę įveikia labai sunkiai ir jiems ypatingai svarbus ryšio su abiem tėvais užtikrinimas[254], o berniukai sunkiau prisitaiko, susitaiko ir įveikia krizę, patiriamą tėvų skyrybų metu, nei mergaitės[255]. Tačiau vaiko savijauta labai priklauso ne tik nuo pačių skyrybų, bet ir nuo to, ar nesutarimai tarp sutuoktinių kartojasi ir po skyrybų, todėl svarbus vaidmuo skyrybų atveju tenka patiems tėvams, kadangi esant stipriam tėvų ir vaiko tarpusavio ryšiui, su skyrybomis vaikas susitaiko ir jas įveikia lengviau. Vaikui lengviau susitaikyti su tokia netektimi, kai jam paaiškinama, kas vyksta, ir parodoma, kad tėvų skyrybos nėra jo kaltė, kad vaikas yra mylimas ir vis dar turi abu tėvus, nepaisant jų gyvenimo skyrium[256]. Kad vaikas galėtų jaustis tvirčiau, jis turi neprarasti ryšio nė su vienu iš savo tėvų ir stengtis šį ryšį sustiprinti.

Dar vienas ne ką mažiau vaiko saugumą namuose įtakojantis veiksnys – tėvų migracija. Asmenų, emigruojančių (emigracija – „išėjimas gyventi iš savo šalies į kitą“[257]) iš Lietuvos, skaičius kasmet didėja: 2005 m. 1 tūkst. šalies gyventojų teko 2,0 emigrantų, tuo tarpu 2011 m. šis skaičius siekė 5,2 emigrantus/1 tūkst. gyventojų[258]. 2008 m. Lietuvoje buvo atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama įvertinti tėvų emigracijos įtaką vaikams. Atlikus tyrimą nustatyta, kad 2005 m. ir 2006 m. dauguma emigravusių asmenų buvo susituokę asmenys. Nors dauguma

[251] Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
[252] Valiukevičienė N. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, patirties analizė. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
[253] Shonkoff J., Phillips D. From neurons to neighborhoods. The science of early scildhood development. Netional Research Council and Institute of Medicine. Washington: National Academy Press, 2000.
[254] Klimienė G. G. Tėvų skyrybų pasekmės. <http://www.seimospsichologas.org/t279v371-skyryb371-pasekm279s.html> [žiūrėta 2013-04-30].
[255] Valiukevičienė N. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, patirties analizė. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
[256] Ten pat.
[257] Emigracija. Tarptautinių žodžių žodynas. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/e/emigracija> [žiūrėta 2012-04-28].
[258] Lietuvos statistikos departamentas. Emigrantų skaičius, tenkantis 1000 gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1293&status=A> [žiūrėta 2013-04-30].

išvykusių iš šalies asmenų neturėjo vaikų, vis dėlto dalis šalies gyventojų augino vaikus, bet 2005 m. ir 2006 m. atitinkamai 17,3 proc. ir 7,8 proc. iš šalies išvyko be savo 0-14 metų amžiaus vaikų[259]. Viena svarbiausių tėvų pareigų savo vaikui – palankios vystymuisi, visapusiškai saugios aplinkos užtikrinimas[260]. Tėvams išvykstant net ir trumpam laikotarpiui, vaikas patiria išsiskyrimą su pačiais artimiausiais žmonėmis. Jis išgyvena daug įvairių emocijų ir jausmų, su kuriais turi susitvarkyti pats. Nors dažnai vaikas Lietuvoje yra paliekamas su giminaičiais, vaikas, ypatingai ikimokyklinio amžiaus, yra būtent ta visuomenės ir šeimos dalis, kuri išsiskyrimą ir netektį išgyvena bene skaudžiausiai[261]. Vaikas, susidūręs su tėvų emigracija gali tapti liūdnesnis, uždaresnis, jam taip pat būdinga emocijų kaita, per daug stiprus rūpinimasis pačiu savimi, kartais – agresyvumas. T. Butvilas ir J. Terepaitė pastebi, kad tėvų emigraciją patyręs vaikas kur kas dažniau susiduria su neigiamomis emocijomis, o teigiamas išgyvena ženkliai rečiau[262]. Tokie išgyvenimai vaikui kelia didelį psichologinį diskomfortą, kuris gali sąlygoti rimtų psichologinių sutrikimų, tokių kaip depresija, atsiradimą[263]. Tačiau priešingų lyčių vaikai savo išgyvenimus išreiškia skirtingai – mergaitės užgniaužtdamos jausmus ir laikydamos viską savyje, berniukai – nemalonius jausmus tam tikromis išraiškomis (žeminimas, agresija ir pan.) perteikdami bendraudami su aplinkiniais[264]. Būtent tėvų migraciją patyręs vaikas gali tapti mažiau jautrus, supratingas, mažiau pagarbus bei pakantus aplinkiniams, sunkiau susitvardantis[265] ir nesugebantis įvertinti ir atskirti tikrųjų vertybių[266]. Be to, kad vaikas jaučiasi sugniuždytas tėvų išvykimo ir jo vieno palikimo, psichologinę vaiko savijautą gali pabloginti bendraamžiai, kurie, patys to nesuvokdami, gali imti naudoti psichologinį smurtą prieš vaiką[267]. Bet kokiu atveju tokie išgyvenimai veikia vaiko psichologinį būvį. Nors tyrimai rodo, kad tėvų emigraciją vaikai linkę vertinti palankiau nei kitas netektis[268], o kai kurių, tėvų migraciją patyrusių, vaikų netinkamas elgesys ir patiriami emociniai

[259] Šileika A. ir kt. Vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, psichologinių ir socialinių gerovės veiksnių tyrimas. Rekomendacijos dėl vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, socialinių ir psichologinių problemų sprendimo Lietuvoje. Galutinė tyrimų ataskaita. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2008.
[260] Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[261] Šileika A. ir kt. Vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, psichologinių ir socialinių gerovės veiksnių tyrimas. Rekomendacijos dėl vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, socialinių ir psichologinių problemų sprendimo Lietuvoje. Galutinė tyrimų ataskaita. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2008.
[262] Butvilas T., Terepaitė J. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai veiksniai // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2008, Nr. 1(17), p. 70-74.
[263] Dapkus R. ir kt. Emigracijos poveikis jauno žmogaus raidai darnaus kaimo vystymosi kontekste // Management theory and studies for rural business and infrastrusture development. 2011, Nr. 2 (26).
[264] Butvilas T., Terepaitė J. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai veiksniai // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2008, Nr. 1(17), p. 70-74.
[265] Ten pat.
[266] Dapkus R. ir kt. Emigracijos poveikis jauno žmogaus raidai darbaus kaimo vystymosi kontekste // Management theory and studies for rural business and infrastrusture development. 2011, Nr. 2 (26).
[267] Butvilas T. Šeimoje netektį patyrusių vaikų saviidentifikacijos poreikis kaip socializacijos veiksnys // ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA. 2008, Nr. 20, p. 213-224.
[268] Ten pat.

išgyvenimai beveik nesiskiria nuo vaikų, kurių tėvai nėra emigravę[269], vis dėlto dažniausiai pastebima, jog tėvų emigracija veikia vaiką, stipriai sutrikdo jį, jo jausmus, vertybes, kartu veikdami ir psichologinį vaiko saugumą.

Apibendrinant šį poskyrį galima pasakyti, kad ne tik fiziniai, bet ir psichologiniai veiksniai turi įtakos vaiko saugumui namuose. Psichologinis smurtas prieš vaiką, tėvų skyrybos, emigracija ir vaiko palikimas, nemalonus mikroklimatas šeimoje, prasti santykiai su broliais ir seserimis – visa tai neigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus vaiką, pažeidžia jo interesus bei teises – teisę į šeimos ryšius, augti su savo tėvais ir būti jų globojamam, teisę augti ir vystytis sveikatai palankioje aplinkoje, teisę būti apsaugotam nuo smurto, teisę į sveikatą, orumą bei garbę, o tai sudaro sąlygas ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose jaustis psichologiškai nesaugiai.

[269] Giedraitytė M., Bieliauskaitė R. Vaikų, kurių tėvai išvykę iš Lietuvos, elgesio ir emocijų sunkumai: palyginimas su reprezentacinės imties duomenimis // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2010, Nr. 7, p. 9-28.

4. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SAUGUMO NAMUOSE TYRIMAS ŠVENČIONIŲ RAJONE

4.1 Tyrimo metodologija

Siekiant išsiaiškinti tėvų požiūrį į ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose Švenčionių rajone, atliktas empirinis tyrimas. Vadovaujantis K. Kardelio tyrimo tipų apibūdinimu[270], pasirinkta atlikti kiekybinį tyrimą, skirtą aprašyti nagrinėjamą reiškinį (šiuo atveju – tėvų požiūriui į ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose) išmatuojamomis charakteristikomis, tyrimo duomenis apdoroti pasinaudojus statistinės analizės metodais ir patvirtinti (arba paneigti) iškeltą hipotezę.

Atsižvelgiant į K. Kardelio tyrimo metodų apibūdinimą[271], duomenų rinkimui panaudotas kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa. Tokia apklausa suteikia galimybę ne tik greitai apklausti didelį skaičių asmenų, bet ir surinkti lengvai statistiškai apdorojamus duomenis apie tyrimo objektą. Anketa sudaryta remiantis B. Strukčinskienės[272], R. Žukauskienės[273], V. Rimkaus[274] nagrinėjamais vaiko saugumo namuose, mikroklimato šeimoje, vaikų auklėjimo stiliaus pasirinkimo aspektais. Duomenų rinkimo instrumentą – anketą (žr. 1 priedą) – sudarė 29 klausimai, iš kurių 5 klausimi buvo atviri, 3 – uždari ir 21 – kombinuotas. Klausimų tipai pasirinkti atsižvelgiant į K. Kardelio skirtingų klausimų tipų apibūdinimą[275]. Uždari klausimai yra konkretūs, sudarantys galimybę tiriamajam lengviau atsakyti į pateiktus klausimus bei pasirinkti tinkamiausią variantą, o pateiktus atsakymus lengva suprasti ir apdoroti. Kombinuoti klausimai, be uždariems klausimams būdingų savybių, taip pat leidžia tiriamajam papildyti savo atsakymą pasirenkant kitą, jo situaciją ar būseną labiau atspindintį, variantą, todėl leidžia tyrėjui gauti tikslesnį atsakymą. Atviri klausimai, suteikdami tiriamajam atsakymų laisvę, leidžia jiems gerai apgalvoti savo veiksmus ir patiems pateikti tiksliausią jų apibūdinimą, kas leidžia tyrėjui tiksliau įvertinti situaciją.

Anketoje pateiktus klausimus galima suskirstyti į tokias grupes:

[270] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla, 2002.
[271] Ten pat.
[272] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
[273] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
[274] Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.
[275] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla, 2002.

- pirmoji (1-11 klausimai), skirta surinkti bendrajai informacijai apie respondentus (lytis, amžius, gyvenamoji vieta ir kt.);
- antroji (12-25 klausimai), skirta identifikuoti fizinį ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose sąlygojančius veiksnius;
- trečioji (23, 26-29 klausimai), skirta identifikuoti psichologinį ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose sąlygojančius veiksnius.

Duomenų analizei atlikti buvo naudojama statistinės analizės programa SPSS 16.0 versija. Naudoti šie programos statistinės duomenų analizės metodai:

- Pirsono ksi-kvadrato (χ^2) testas – nominalinių ir ordinalinių kintamųjų bei nominalinių kintamųjų tarpusavio priklausomybei tikrinti;
- Fišerio tikslusis testas – kur buvo netinkamas Pirsono χ^2 testas.

Visuose testuose pasirinkta vienoda reikšmingumo lygmens reikšmė α=0,05.

Grafiniam duomenų apipavidalinimui naudota statistinių programų MS Office paketo programa MS Excel.

Tiriamieji atrinkti pagal tokius kriterijus: tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus nuo gimimo iki 7 metų amžiaus. Tyrimui reikalinga imtis paskaičiuota pasinaudojus Raosoft Sample size calculator internetine imties skaičiuokle[276] ir AIKOS duomenimis apie ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų skaičių Švenčionių rajone (2014 m. sausio 18 d. Švenčionių rajono ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankė 611 vaikų)[277]. Nustatyta, kad reikia apklausti 237 vaikų, lankančių Švenčionių rajono ikimokyklinio ugdymo įstaigas, tėvus. Pasirinkta šį skaičių pasiekti apklausiant tuos tėvus, kurie sutiko dalyvauti tyrime užpildydami anketą ikimokyklinio ugdymo įstaigose vykusio tėvų susirinkimo metu. Tokiu būdu buvo sudaryta atsitiktinė netikimybinė tyrimo imtis, kuri, anot K. Kardelio[278], sudaro galimybę apklausti tuos asmenis, kurios rasti yra lengviausia. Apklausa vykdyta 2014 m. sausio mėnesį. Atliekant tyrimą visiems jo dalyviams buvo išdalinta 240 vienodų anketų, kuriose tinkamiausią ar kelis tinkamus variantus reikėjo pažymėti kryželiu arba suformuluoti savo nuomonę į pateiktą klausimą. Sugrįžo 240 užpildytų anketų, kurios visos buvo panaudotos duomenų analizei.

Tyrimo etika grindžiama patikimumo, anonimiškumo, konfidencialumo principais[279]. Siekiant užtikrinti ir nepažeisti tyrimo etikos:

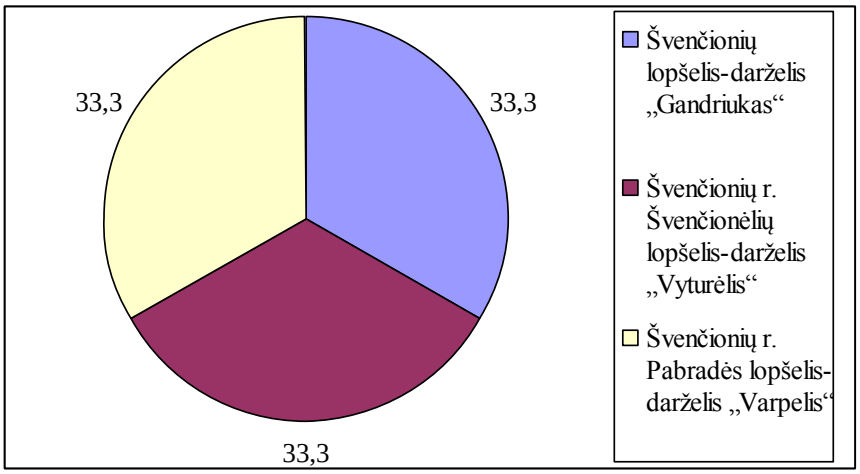
- gauti ikimokyklinio ugdymo įstaigų administracijų leidimai atlikti tyrimui;
- užtikrintas savanoriškas respondentų dalyvavimas tyrime;

[276] Raosoft Sample size calculator. <http://www.raosoft.com/samplesize.html> [žiūrėta 2014-01-18].
[277] AIKOS – Atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema. Ikimokyklinio ugdymo mokyklos. <http://www.aikos.smm.lt/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm> [žiūrėta 2014-01-18].
[278] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla, 2002.
[279] Ten pat.

- respondentai iš anksto buvo informuoti apie apklausos trukmę;
- užtikrintas respondentų anonimiškumas ir jų pateiktų duomenų konfidencialumas.

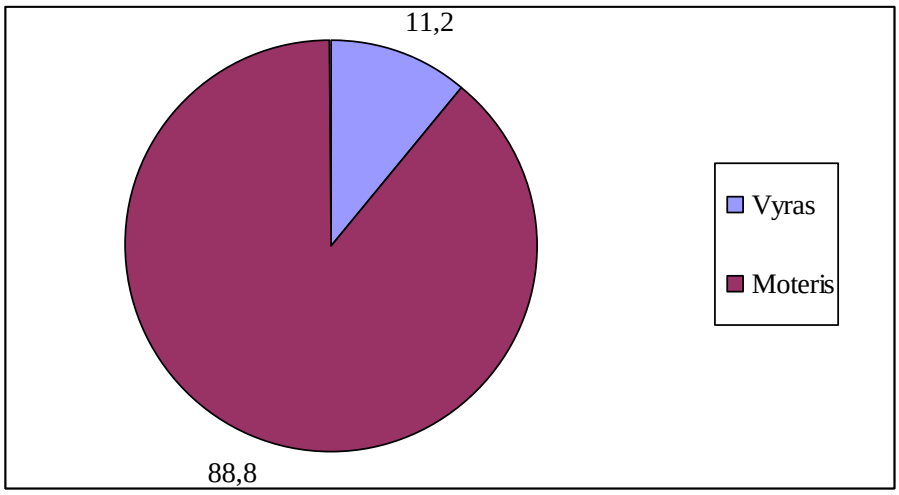
4.2 Tiriamųjų charakteristikos

Tyrime dalyvavo 240 ikimokyklinio ugdymo įstaigas, esančias Švenčionių rajono Švenčionių (Švenčionių lopšelis-darželis „Gandriukas“), Švenčionėlių (Švenčionių r. Švenčionėlių lopšelis-darželis „Vyturėlis“) ir Pabradės (Švenčionių r. Pabradės lopšelis-darželis „Varpelis“) miestuose, lankančių vaikų tėvai. Visose ikimokyklinio ugdymo įstaigose buvo apklaustas vienodas tėvų skaičius (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ikimokyklinio ugdymo įstaigą (N=240, proc.).

Nors tyrime dalyvavo tiek vyrai, tiek moterys, vis dėlto moterų buvo ženkliai daugiau nei vyrų (žr. 2 paveikslą).

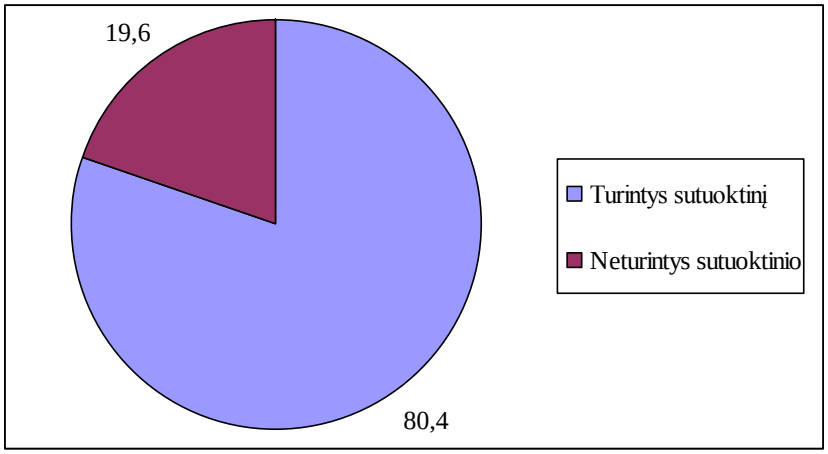

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (N=240, proc.).

Respondentų amžius svyravo nuo 22 metų iki 53 metų. 34,7 proc. respondentų amžius buvo nuo 22 iki 29 metų, 47,6 proc. – nuo 30 iki 37 metų, 16,6 proc. – nuo 38 iki 45 metų ir vos 1,2 proc. – nuo 46 iki 53 metų. Respondentų amžiaus vidurkis siekė 32,4 metus.

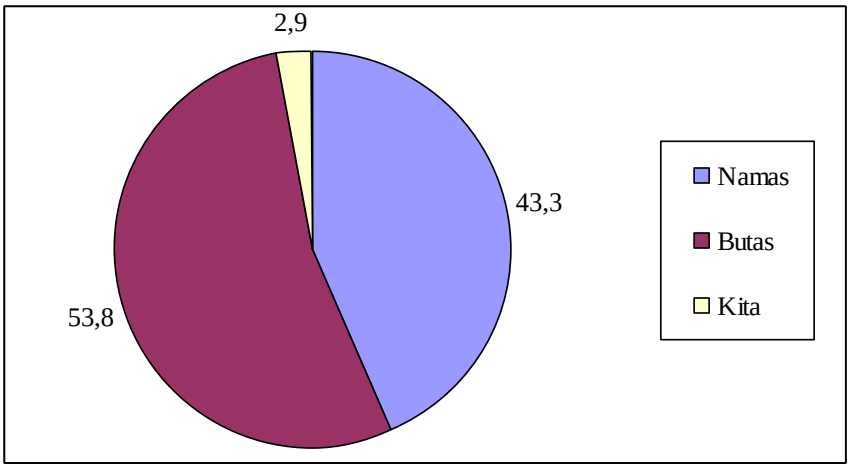
Tyrime dalyvavo įvairų išsilavinimą turintys asmenys: 22,1 proc. – vidurinį, 33,3 proc. – aukštesnįjį, 39,2 proc. – aukštąjį ir 5,4 proc. – kitą išsilavinimą.

Respondentų šeiminė padėtis buvo įvairi (žr. 3 paveikslą). Sutuoktinį turinčių respondentų buvo daugiau nei sutuoktinio neturinčių respondentų.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeiminę padėtį (N=240, proc.).

Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių asmenų nurodė gyvenantys name (žr. 4 paveikslą). Dažnai respondentai teigė, jog jų gyvenamasis būstas yra butas ir tik labai nedidelė dalis nurodė gyvenantys kitame gyvenamajame būste.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamojo būsto tipą (N=240, proc.).

75,8 proc. respondentų nurodė, kad kartu su jais namuose negyvena kiti giminaičiai ar artimieji. Vis dėlto 22,5 proc. teigė, kad jų namuose gyveno senelis ar senelė, o 1,7 proc. – teta ar dėdė.

Tyrime dalyvavo asmenys, turintys skirtingą vaikų skaičių: 46,7 proc. respondentų nurodė savo šeimoje turintys 2 vaikus, 42,5 proc. – 1 vaiką, 9,6 proc. – 3 vaikus ir vos 1,2 proc. – 4 vaikus.

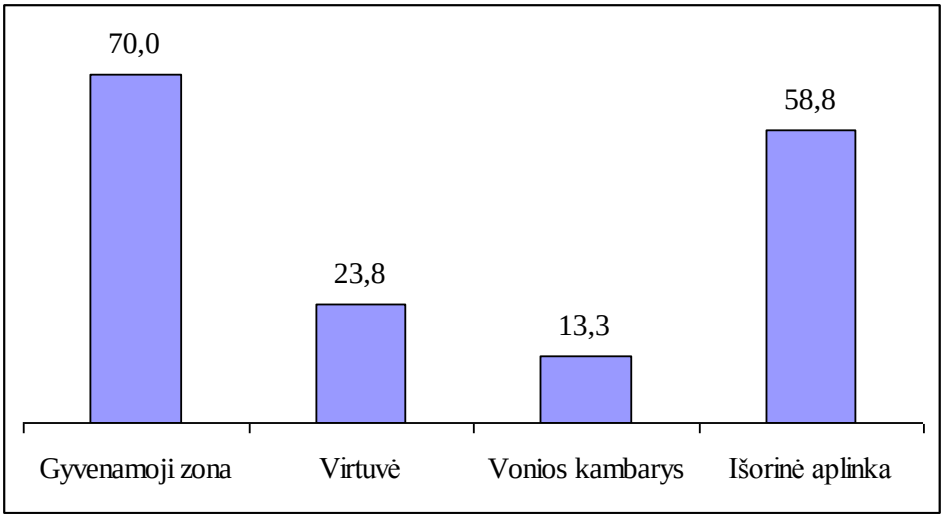
Visi tyrime dalyvavę asmenys turėjo bent vieną ikimokyklinio amžiaus vaiką, kurių 50,0 proc. buvo berniukai ir 50,0 proc. – mergaitės. Respondentų turimų ikimokyklinio amžiaus vaikų amžius buvo skirtingas: 27,9 proc. respondentų ikimokyklinio amžiaus vaikų amžius buvo 4 metai, 22,9 proc. – 3 metai, 20,4 proc. – 5 metai, 15,8 proc. – 6 metai, 10,8 proc. – 2 metai ir 2,1 proc. – 1 metai. Respondentų turimų kitų vaikų amžius svyravo nuo 1 iki 25 metų. 34,2 proc. respondentų teigė, kad jų ikimokyklinio amžiaus vaikas turi bent vieną vyresnį (nuo 7 metų iki 25 metų amžiaus) brolį ar seserį.

4.3 Tyrimo duomenų analizė

Atliekant tyrimą buvo siekiama įvertinti, kokie veiksniai įtakoja ikimokyklinio amžiaus vaiko fizinį saugumą namuose.

Respondentų buvo klausiama, ar jų ikimokyklinio amžiaus vaikas patiria sužalojimus skirtingose namų aplinkos vietose.

Respondentų atsakymų pasiskirstymas pateiktas 5 paveiksle.

5 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaiko sužalojimų patyrimas skirtingose namų aplinkos vietose (N=240, proc.)

Nustatyta, kad gyvenamojoje zonoje ir išorinėje aplinkoje ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau patiria sužalojimus nei jų nepatiria. Net 70,0 proc. respondentų teigė, kad jų ikimokyklinio amžiaus vaikai buvo patyrę sužalojimų gyvenamojoje zonoje, ir 58,8 proc. nurodė, kad jų vaikai sužalojimus buvo patyrę išorinėje aplinkoje. Tai rodo, kad pastarosiose namų aplinkos vietose rizika ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus yra didesnė nei kitose namų aplinkos vietose. Gyvenamojoje zonoje vaikai praleidžia bene daugiausiai laiko ir sužalojimus patiria dažniau nei būdami kitose vietose. Tikėtina, kad išorinėje namų aplinkoje ikimokyklinio amžiaus vaikai praleidžia mažiau laiko nei gyvenamojoje aplinkoje, tačiau joje sužalojimus buvo patyrę daugiau bei pusės respondentų ikimokyklinio amžiaus vaikai. Tokie rezultatai leidžia manyti, kad vaikų buvimui tiek gyvenamojoje zonoje, tiek išorinėje namų aplinkoje turi būti skiriamas didelis dėmesys.

B. Strukčinskienė, nagrinėdama vaiko saugumą namuose, skyrė dėmesį įvairioms namų aplinkos vietoms. Ji pastebėjo, kad virtuvė yra ypatinga vieta, ir joje ikimokyklinio amžiaus vaikas gali patirti pačius įvairiausius sužalojimus[280]. Tyrimo rezultatai parodė, kad virtuvėje buvo patyrę sužalojimus beveik ketvirtadalis ikimokyklinio amžiaus vaikų. Suprantama, kad virtuvėje vaikas praleidžia ženkliai mažiau laiko nei gyvenamojoje zonoje. Vis dėlto tokie tyrimo rezultatai rodo ne tik tai, kad virtuvė yra išskirtinė zona, bet ir tai, kad tėvai šiai vietai ir vaiko buvimui joje turi skirti ypatingą dėmesį, siekdami užtikrinti vaiko saugumą net ir tuomet, kai vaikas joje būna labai trumpai. Tuo tarpu vonios kambaryje ikimokyklinio amžiaus vaikai

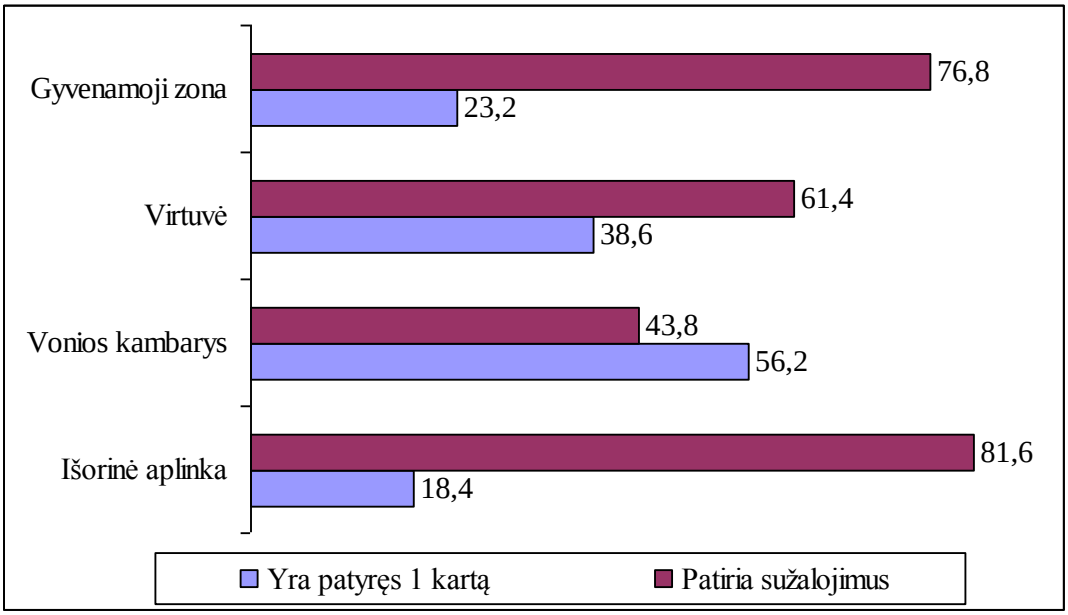
[280] Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.

taip pat buvo patyrę sužalojimus, tačiau lyginant su kitomis namų aplinkos vietomis, vonios kambaryje buvo patyrę sužalojimus mažiausiai vaikų.

Gauti rezultatai leidžia teigti, kad gyvenamojoje zonoje, išorinėje aplinkoje ir virtuvėje rizika ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus yra ženkliai didesnė nei vonios kambaryje. Taigi, vaiko buvimui šiose vietose turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Siekiant įsitikinti, ar minėtose namų aplinkos vietose rizika ikimokyklinio amžiaus vaikams susižaloti iš tiesų yra didesnė nei kitose vietose, buvo bandoma išsiaiškinti, kaip dažnai ikimokyklinio amžiaus vaikai jose patiria sužalojimus.

Gauti rezultatai pateikti 6 paveiksle.

6 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų patyrimas gyvenamojoje zonoje (N=168, proc.), virtuvėje (N=57, proc.), vonios kambaryje (N=32, proc.) ir išorinėje aplinkoje (N=141, proc.).

Kadangi skirtingose namų aplinkos vietose dalis ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimus buvo patyrę vos vieną kartą, tai leidžia daryti prielaidą, jog tas kartas galėjo būti atsitiktinis. Dėl šios priežasties tas namų aplinkos vietas, kuriose ikimokyklinio amžiaus vaikams yra tekę patirti sužalojimus tik vieną kartą, negalima laikyti padidintos rizikos šio amžiaus vaikams patirti sužalojimus vietomis. Vis dėlto iš 6 paveikslo matyti, kad gyvenamoji zona ir išorinė aplinka ženkliai išsiskiria, ir būtent šiose vietose ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau nei kitose vietose sužalojimus buvo patyrę ne vieną kartą, bet nuolat juos patirdavo. Virtuvėje ikimokyklinio amžiaus vaikai taip pat dažniau nuolat patirdavo sužalojimus nei buvo patyrę vos vieną kartą. Tokie rezultatai patvirtina, kad gyvenamoji zona, virtuvė ir išorinė

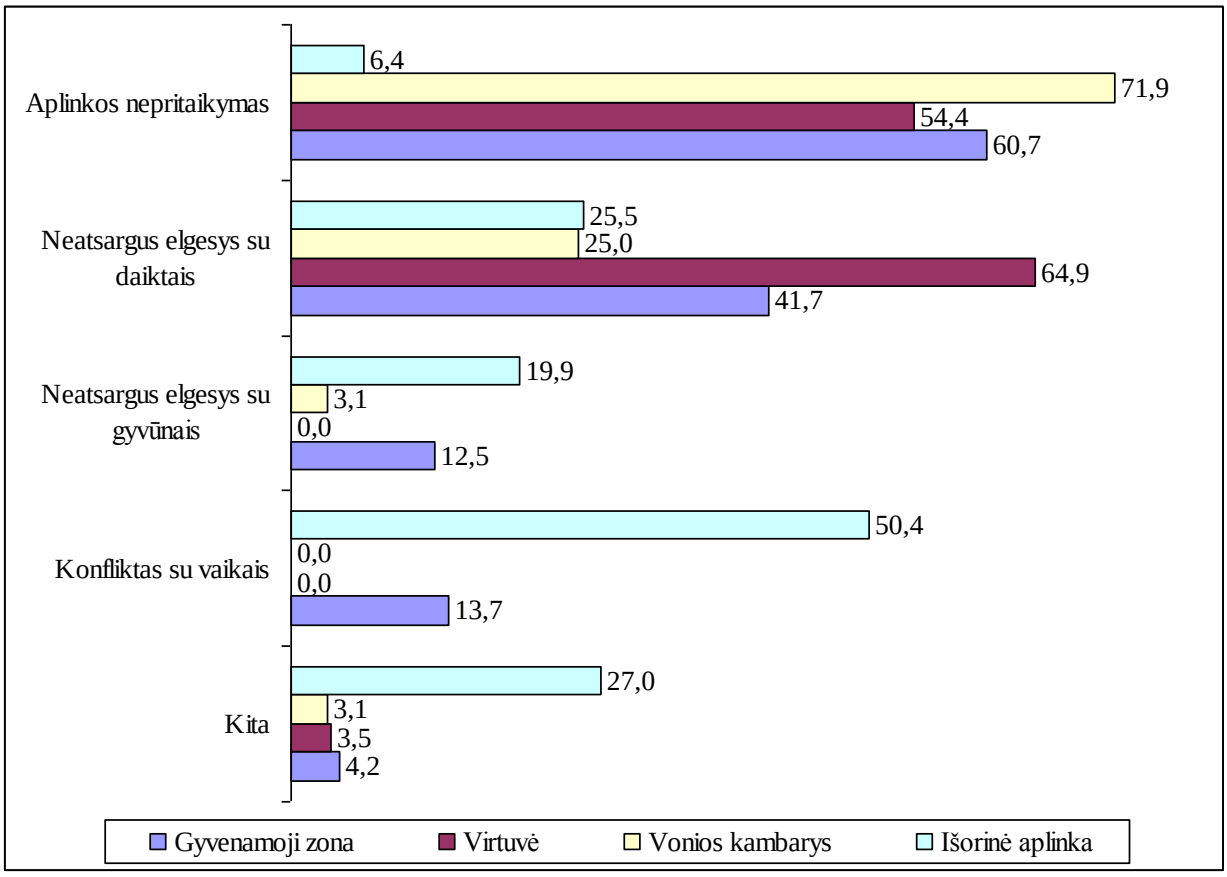
aplinka yra tos namų aplinkos vietos, kuriose rizika ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus yra didesnė lyginant su kitomis namų aplinkos vietomis. Šiuo atžvilgiu svarbus vaidmuo tektų socialiniam darbuotojui, kuris galėtų nukreipti tėvus tinkama vaiko priežiūros linkme ir padėti jiems ugdyti šiuos įgūdžius.

Buvo bandoma išsiaiškinti, ar ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų patyrimas priklauso nuo vaiko lyties, tačiau nustatyta, kad tarp vaiko lyties ir sužalojimų patyrimo gyvenamojoje zonoje (χ^2=0,165, df=1, p=0,717), virtuvėje (χ^2=0,422, df=1, p=0,592), vonios kambaryje (χ^2=0,395, df=1, p=0,721) ir išorinėje aplinkoje (χ^2=0,099, df=1, p=0,830) statistiškai reikšmingų skirtumų nėra, ir tiek mergaitės, tiek berniukai skirtingose namų aplinkos vietose panašiu dažnumu buvo patyrę sužalojimus arba nepatyrę. Tokie rezultatai atspindi D. Nasvytienės nuomonę, kad ikimokyklinio amžiaus mergaičių ir berniukų fizinė branda yra labai panaši[281], o tai leidžia teigti, kad skirtingų lyčių ikimokyklinio amžiaus vaikų fiziniai gebėjimai ir judrumas taip pat yra panašūs, todėl sužalojimus tokio amžiaus vaikai vienodai dažnai patiria arba jų nepatiria, ką ir patvirtina gauti tyrimo rezultatai.

Atliekant tyrimą buvo bandoma išsiaiškinti, kokios buvo ikimokyklinio amžiaus vaikų patirtų sužalojimų priežastys skirtingose namų aplinkos vietose.

Respondentų nuomonių pasiskirstymas pateiktas 7 paveiksle.

[281] Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.

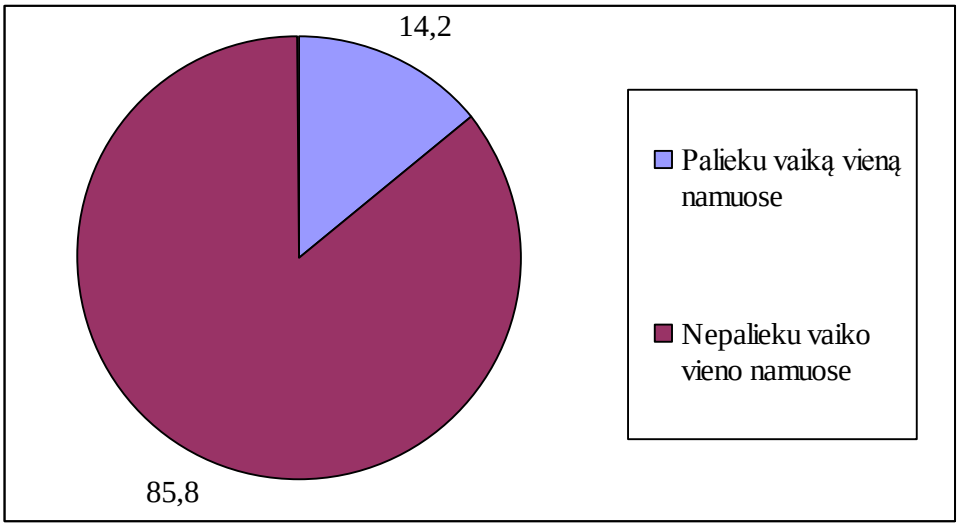
7 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų patyrimas pagal priežastis gyvenamojoje zonoje (N=168, proc.), virtuvėje (N=57, proc.), vonios kambaryje (N=32, proc.) ir išorinėje aplinkoje (N=141, proc.).

Tyrimo rezultatai parodė, kad pagrindinėmis ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamų sužalojimų priežastimis gyvenamojoje zonoje, virtuvėje ir vonios kambaryje buvo aplinkos nepritaikymas (atitinkamai 60,7 proc., 54,4 proc. ir 71,9 proc.) ir pačių vaikų neatsargus elgesys (atitinkamai 41,7 proc., 64,9 proc. ir 25,0 proc.), tuo tarpu išorinėje aplinkoje – konfliktas su kitais vaikais (50,4 proc.). Taigi, namų viduje esančioje aplinkoje ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau sužalojimus patiria dėl priežasčių, kurios nuo jų nepriklauso (aplinkos nepritaikymas) arba priklauso tik iš dalies (neatsargus vaikų elgesys, kuris gali būti susijęs pvz., su informacijos, kurią vaikams turi suteikti tėvai, trūkumu). Tuo tarpu dažni ikimokyklinio amžiaus vaikų konfliktai su kitais vaikais išorinėje aplinkoje labiau atspindi vaiko asmenybei būdingus bruožus ir labiau sietini su jų auklėjimu ar tiesiog ikimokykliniam amžiui būdingais raidos ypatumais. Anot R. Žukauskienės, berniukai yra laikomi labiau linkusiais į agresiją nei mergaitės[282], todėl buvo palygintas ikimokyklinio amžiaus vaikų patirtų sužalojimų dėl konflikto su kitais vaikais išorinėje aplinkoje dažnumas pagal vaiko lytį, tačiau statistiškai

[282] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.

reikšmingų skirtumų nenustatyta (χ^2=0,063, df=1, p=0,867). Tai rodo, kad tiek berniukai, tiek mergaitės vienodai dažnai linkę konfliktuoti arba nekonfliktuoti su kitais vaikais. Gauti rezultatai atspindi galimas socialinio darbuotojo veiklos kryptis – darbas su tėvais, ugdant jų vaiko priežiūros įgūdžius, teikiant jiems informaciją apie vaikui saugios aplinkos sukūrimą, siekiant užtikrinti vaiko teisės augti ir vystytis palankioje aplinkoje įgyvendinimą, apie galimas išeitis, stengiantis išvengti vaiko sužalojimų namuose, taip pat darbas darbas su pačiais vaikais ir tėvais kartu su vaikais, teikiant informaciją apie vaiko asmenybės ugdymą ir pan.

Aiškinantis veiksnius, sąlygojančius ikimokyklinio amžiaus vaikų fizinį saugumą namuose, taip pat svarbu įvertinti, ar vaikas yra patyręs sužalojimus būdamas vienas namuose. Taigi, respondentų buvo klausiama, ar jie palieka savo ikimokyklinio amžiaus vaiką vieną namuose. Gauti rezultatai pateikti 8 paveiksle.

8 pav. Respondentų nuomonė, ar ikimokyklinio amžiaus vaikas paliekamas vienas namuose (N=240, proc.).

Dauguma respondentų (85,8 proc.) nėra linkę palikti savo ikimokyklinio amžiaus vaiko vieno namuose, o tai atspindi atsakingą tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą. Vis dėlto daliai tėvų yra tekę palikti ikimokyklinio amžiaus vaiką vieną namuose. Tuomet buvo bandoma įvertinti, ar ikimokyklinio amžiaus mergaites ir berniukus respondentai vienodai dažnai palieka vienus namuose. Kadangi statistiškai reikšmingo skirtumo (χ^2=2,193, df=1, p=0,139) tarp vaiko palikimo vieno namuose priklausomai nuo jo lyties nenustatyta, tai rodo, jog tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai dažnai buvo paliekami arba nepaliekami namuose.

Buvo bandoma išsiaiškinti, ar ikimokyklinio amžiaus vaiko palikimui vieno namuose įtakos turi respondentų šeiminė padėtis. Nustatyta, kad vaiko palikimas namuose be priežiūros

nuo respondentų šeiminės padėties nepriklauso (p=0,252) ir tiek sutuoktinį turintys, tiek jo neturintys asmenys vienodai dažnai linkę palikti arba nepalikti savo ikimokyklinio amžiaus vaiko vieno namuose.

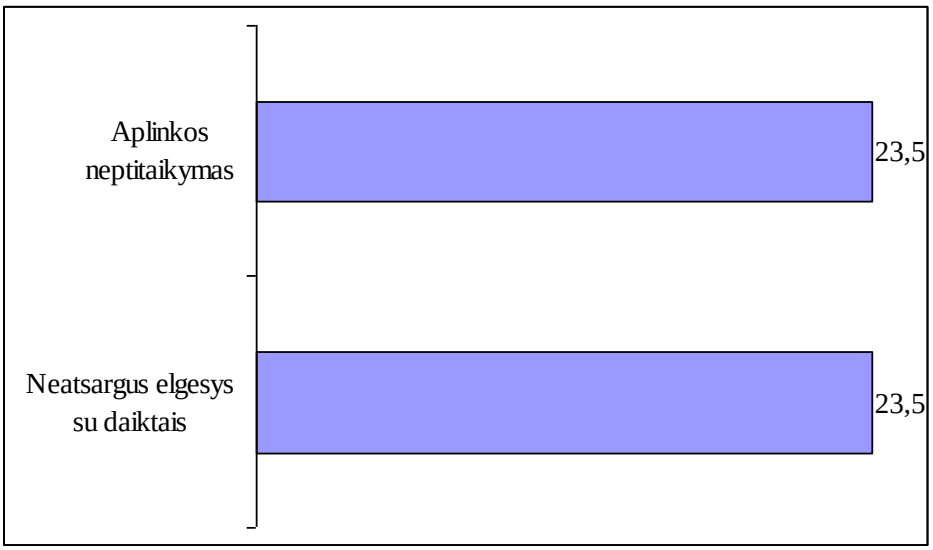
Svarbu išsiaiškinti ne tik tai, ar ikimokyklinio amžiaus vaikas yra paliekamas vienas namuose, bet ir tai, ar būdamas vienas namuose vaikas buvo patyręs sužalojimų. 1 lentelėje pateikta informacija apie ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų patyrimą skirtingose namų aplinkos vietose priklausomai nuo to, ar jie buvo palikti vieni namuose.

1 lentelė. Ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų patyrimas skirtingose namų aplinkos vietose priklausomai nuo to, ar vaikas paliekamas vienas namuose (N=240).

Namų aplinkos vieta	**Patirtų sužalojimų dažnumas**	**Ar ikimokyklinio amžiaus vaikas paliekamas vienas namuose?**	
		Taip, proc.	**Ne, proc.**
Gyvenamoji zona (χ^2=1,626, df=2, p=0,443)	Yra patyręs 1 kartą	23,5	15,0
	Patiria sužalojimus	47,1	54,9
	Nėra patyręs sužalojimų	29,4	30,1
Virtuvė (p=0,899)	Yra patyręs 1 kartą	5,9	9,7
	Patiria sužalojimus	14,7	14,6
	Nėra patyręs sužalojimų	79,4	75,7
Vonios kambarys (p=0,008)	Yra patyręs 1 kartą	8,8	7,3
	Patiria sužalojimus	17,6	3,9
	Nėra patyręs sužalojimų	73,5	88,8
Išorinė aplinka (p=0,556)	Yra patyręs 1 kartą	8,8	11,2
	Patiria sužalojimus	41,2	49,0
	Nėra patyręs sužalojimų	50,0	39,8

Tiek vieni namuose paliekami, tiek nepaliekami ikimokyklinio amžiaus vaikai gyvenamojoje namų zonoje, virtuvėje ir išorinėje aplinkoje vienodai dažnai buvo patyrę arba nepatyrę sužalojimus. Tai rodo, kad šiose namų aplinkos vietose ikimokyklinio amžiaus vaikas patiria sužalojimus nepriklausomai nuo to, ar namuose jis yra paliekamas vienas, ar ne. Tačiau palikti vieni namuose ikimokyklinio amžiaus vaikai statistiškai reikšmingai dažniau nei vaikai, kurie vieni namuose nėra paliekami, buvo patyrę sužalojimus vonios kambaryje. Taigi, vonios kambarys yra ta namų aplinkos vieta, kurioje didesnė rizika ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus, kai namuose jis paliekamas vienas.

Buvo bandoma išsiaiškinti, kokios buvo vienų namuose paliktų ikimokyklinio amžiaus vaikų patirtų sužalojimų priežastys (žr. 9 paveikslą).

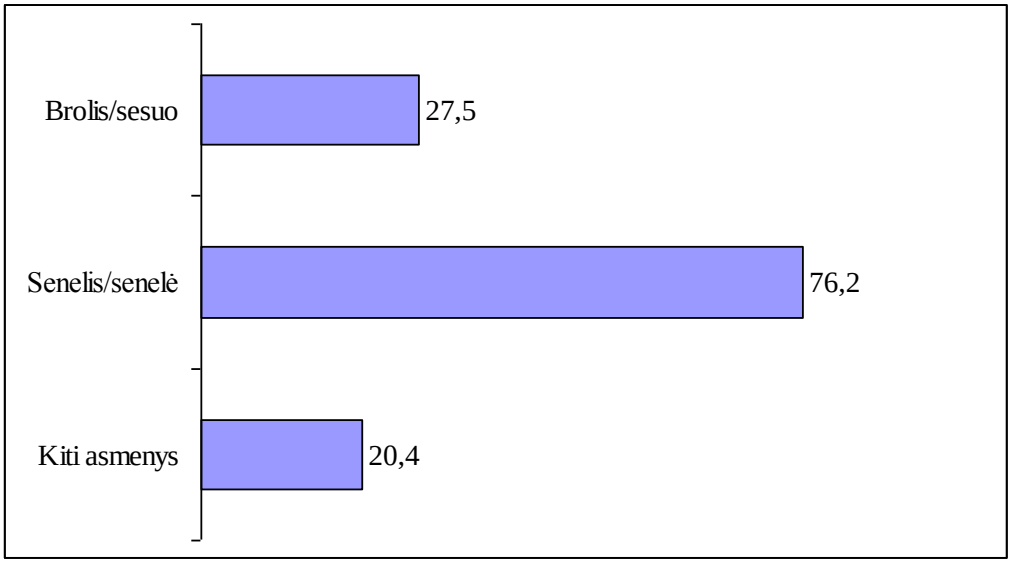

9 pav. Likusių vienų namuose ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamų sužalojimų priežastys (N=34, proc.).

Paaiškėjo, kad palikti vieni namuose ikimokyklinio amžiaus vaikai sužalojimus buvo patyrę dėl dviejų priežasčių – aplinkos nepritaikymo ir pačių vaikų neatsargaus elgesio. Vis dėlto 65,7 proc. vienų namuose paliktų ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų visai nebuvo patyrę. Tokie rezultatai leidžia manyti, kad arba ikimokyklinio amžiaus vaikai vieni namuose buvo paliekami labai trumpam laikui, arba būdami vieni namuose vaikai elgėsi atsargiai ir todėl dažniau sužalojimų nepatirdavo nei juos patirdavo.

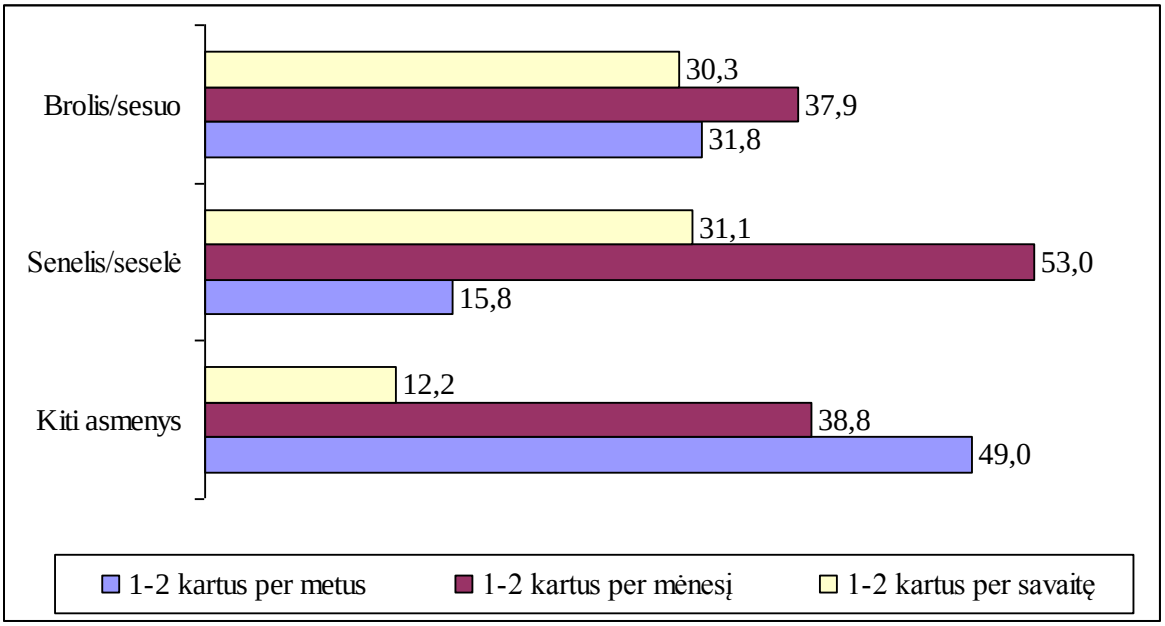
Kadangi dažniausiai respondentams savo ikimokyklinio amžiaus vaikų vienų namuose nėra tekę palikti, tikėtina, kad vaikai buvo paliekami su kitais asmenimis. Respondentų buvo klausiama, su kokiais asmenimis jie palieka savo ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose.

Gauti rezultatai pateikti 10 paveiksle.

10 pav. Respondentų nuomonė, su kuriais asmenimis ikimokyklinio amžiaus vaikas paliekamas namuose (N=240, proc.).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad respondentai labiau linkę savo ikimokyklinio amžiaus vaikus namuose palikti su vyresniais, didesnę patirtį turinčiais artimiausiais asmenimis – seneliais (76,2 proc.). Mažiau respondentai linkę vaikus palikti su broliais ar seserimis bei su kitais asmenimis (tetomis, dėdėmis, auklėmis, kaimynais, draugais). Tokie rezultatai nekelia nuostabos, kadangi ne visi ikimokyklinio amžiaus vaikai turi brolį ar seserį, ne visų ikimokyklinio amžiaus vaikų brolis ar sesuo yra pakankamo amžiaus, kad galėtų tinkamai prižiūrėti vaiką, o su visais kitais asmenimis palikti ikimokyklinio amžiaus vaiko ne visuomet ir norisi. Buvo bandoma išsiaiškinti, kaip dažnai respondentai savo ikimokyklinio amžiaus vaikus namuose palieka su broliais/seserimis, seneliais ir kitais asmenimis (žr. 11 paveikslą).

11 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaikų palikimo namuose su broliu/seserimi (N=66), seneliu/senele (N=183) ir kitais asmenimis (N=49) dažnumas (proc.).

31,1 proc. respondentų ikimokyklinio amžiaus vaiką su seneliu ar senele palieka labai dažnai – 1-2 kartus per savaitę. Būtent su šiais asmenimis ikimokyklinio amžiaus vaikai 1-2 kartus per mėnesį paliekami dažniau nei su broliu/seserimi ir kitais asmenimis. Jei vaikas yra paliekamas su kitais asmenimis, tai daroma pakankamai retai. Tikėtina, kad su seneliu ar senele vaikas paliekamas dažniau todėl, kad jie yra artimiausi giminaičiai vaikui, galintys daugiau laiko skirti vaikui.

Nagrinėjant ikimokyklinio amžiaus vaikų palikimą namuose su seneliu ar senele priklausomai nuo to, ar senelis/senelė gyvena kartu su respondentais nustatyta, kad su seneliais savo ikimokyklinio amžiaus vaiką statistiškai reikšmingai (pagal Fišerio tikslųjį testą) dažniau (p=0,004) palieka tie respondentai, kurie namuose gyvena kartu su šiais asmenimis.

Atliekant tyrimą buvo bandoma išsiaiškinti, kurios namų aplinkos vietos kelia didžiausią riziką ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus, kuomet vaikas namuose būna ne su tėvais, bet yra paliekamas su visais kitais asmenimis.

Nustatyta, kad paliekant ikimokyklinio amžiaus vaiką su broliu ar seserimi vonios kambarys tampa ta namų aplinkos vieta, kurioje didėja rizika ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus (χ^2=7,154, df=2, p=0,028). Šioje namų aplinkos vietoje su broliu ar seserimi paliekami ikimokyklinio amžiaus vaikai statistiškai patikimai dažniau nei su broliu/seserimi nepaliekami vaikai buvo patyrę sužalojimus bent vieną kartą. Tuo tarpu tarp ikimokyklinio amžiaus vaiko patirtų sužalojimų dažnumo gyvenamojoje zonoje (χ^2=2,519, df=2, p=0,284), virtuvėje (χ^2=0,456, df=2, p=0,796) ir išorinėje aplinkoje (χ^2=2,648, df=2, p=0,266)

priklausomai nuo to, ar vaikas namuose buvo paliktas su broliu/seserimi, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta. Taigi, su broliu/seserimi paliekamiems ikimokyklinio amžiaus vaikams didėja rizika patirti sužalojimus vonios kambaryje.

Su seneliu ar senele palikti ikimokyklinio amžiaus vaikai statistiškai patikimai dažniau (χ^2=7,293, df=2, p=0,026) buvo patyrę bent vieną sužalojimą gyvenamojoje namų zonoje lyginant su vaikais, kurie su seneliu ar senele nebuvo paliekami (atitinkamai 74,3 proc. ir 56,2 proc.). Tuo tarpu tarp ikimokyklinio amžiaus vaiko patiriamų sužalojimų dažnumo virtuvėje (p=0,203), vonios kambaryje (p=0,525) ir išorinėje aplinkoje (p=0,336) priklausomai nuo to, ar vaikas namuose buvo paliktas su seneliu ar senele, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta. Tokie rezultatai rodo, kad seneliai yra tie asmenys, su kuriais paliekamiems ikimokyklinio amžiaus vaikams didėja rizika sužalojimus patirti būtent gyvenamojoje zonoje.

2 lentelė. Ikimokyklinio amžiaus vaikų sužalojimų patyrimas skirtingose namų aplinkos vietose priklausomai nuo to, ar vaikas paliekamas su kitais asmenimis (N=240).

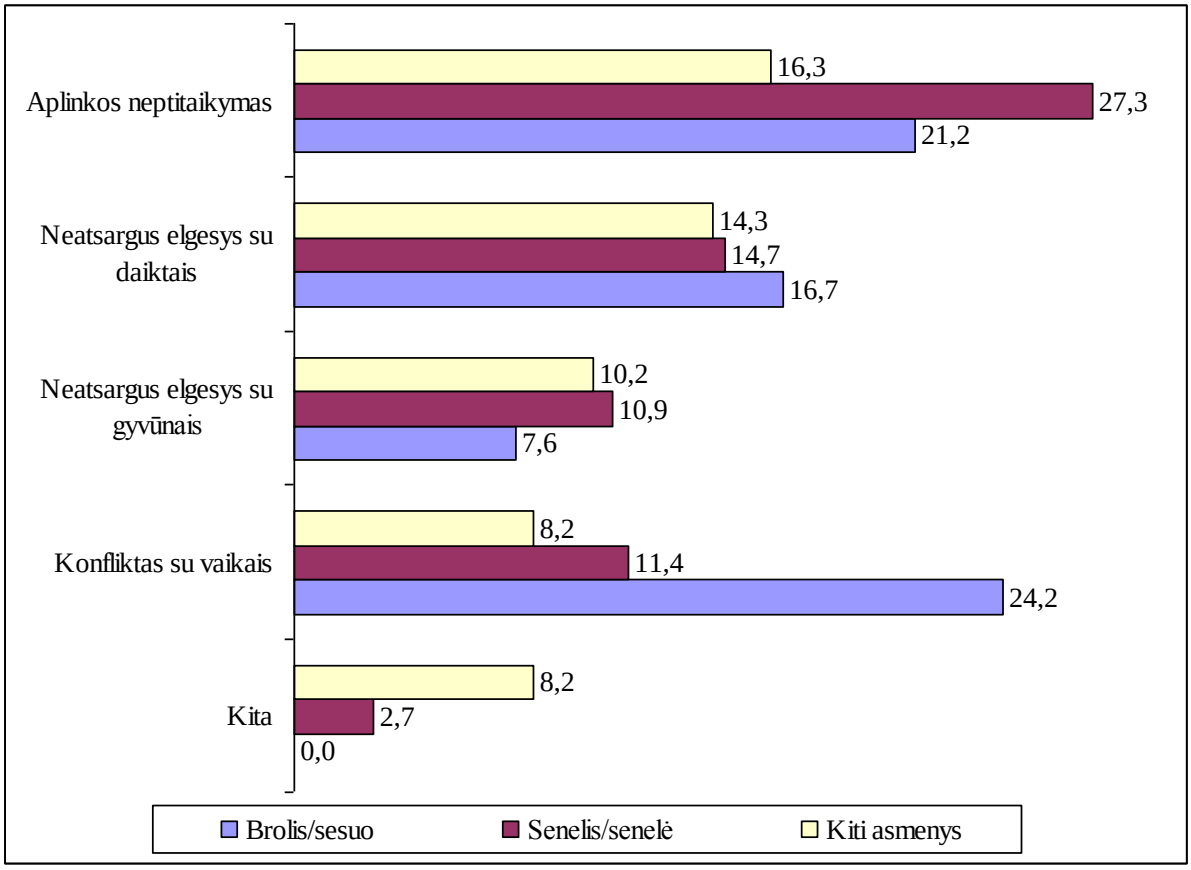
Namų aplinkos vieta	**Patiriamų sužalojimų dažnumas**	**Ar ikimokyklinio amžiaus vaikas paliekamas namuose su kitais asmenimis?**	
		Taip, proc.	**Ne, proc.**
Gyvenamoji zona (χ^2=4,201, df=2, p=0,122)	Yra patyręs 1 kartą	17,0	16,0
	Patiria sužalojimus	64,2	50,8
	Nėra patyręs sužalojimų	18,9	33,2
Virtuvė (p<0,001)	Yra patyręs 1 kartą	3,8	10,7
	Patiria sužalojimus	32,1	9,6
	Nėra patyręs sužalojimų	64,2	79,7
Vonios kambarys (p=0,031)	Yra patyręs 1 kartą	3,8	8,6
	Patiria sužalojimus	13,2	3,7
	Nėra patyręs sužalojimų	83,0	87,7
Išorinė aplinka (χ^2=3,620, df=2, p=0,164)	Yra patyręs 1 kartą	11,3	10,7
	Patiria sužalojimus	58,5	44,9
	Nėra patyręs sužalojimų	30,2	44,4

Įdomūs rezultatai gauti nagrinėjant ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamų sužalojimų dažnumą skirtingose namų aplinkos vietose paliekant šiuos vaikus su visais kitais asmenimis (tetomis/dėdėmis, auklėmis, draugais ir pan.). Su šiais asmenimis paliktiems ikimokyklinio

amžiaus vaikams didėja rizika patirti sužalojimus ne tik vonios kambaryje, bet virtuvėje. Nors pastaroje vietoje, respondentų teigimu, ikimokyklinio amžiaus vaikai būdami su kitais asmenimis rečiau buvo patyrę sužalojimus vieną kartą, tačiau ženkliai dažniau vaikai patiria sužalojimus bent 1-2 kartus per metus. Kaip jau buvo minėta, virtuvė yra ypatinga namų aplinkos vieta, kadangi joje vaikai gali patirti sužalojimus dėl daugelio priežasčių. Tikėtina, kad tolimesni giminaičiai ar kiti asmenys būnančiam virtuvėje vaikui skiria mažiau dėmesio arba yra nepratę elgtis su tokio amžiaus vaiku, todėl šis dažniau ir patiria sužalojimus.

Toliau respondentų buvo klausiama, kokios buvo jų ikimokyklinio amžiaus vaikų, paliktų namuose su skirtingais asmenimis, patirtų sužalojimų priežastys.

Respondentų nuomonių pasiskirstymas pateiktas 12 paveiksle.

12 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamų sužalojimų priežastys namuose vaikus paliekant su broliu/seserimi (N=66, proc.), seneliu/senele (N=183, proc.) ir kitais asmenimis (N=49, proc.).

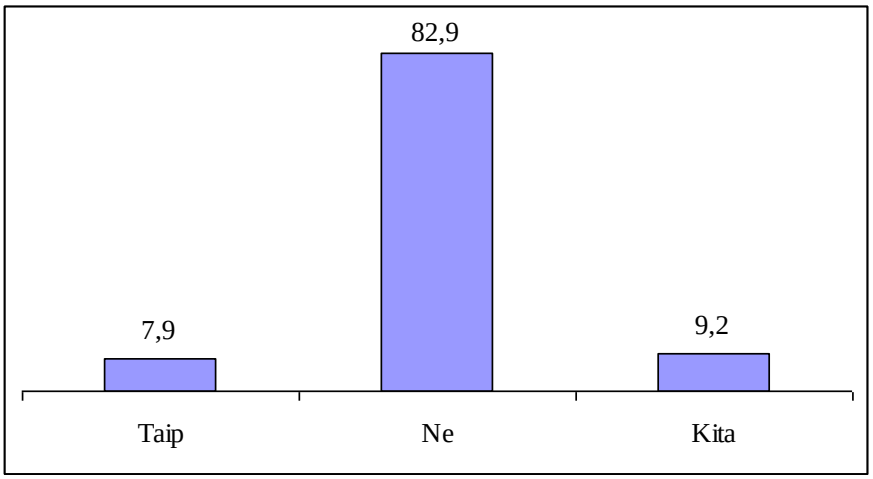
Tyrimo rezultatai parodė, kad aplinkos nepritaikymas, neatsargus elgesys ir konfliktas su kitais vaikais išliko pagrindinėmis ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamų sužalojimų, būnant

ne tik su respondentais, bet ir su seneliais, broliais/seserimis bei visais kitais asmenimis, priežastimis.

Su broliais/seserimis paliktų ikimokyklinio amžiaus vaikų pagrindinėmis patirtų sužalojimų priežastimis buvo konfliktas su vaikais (24,2 proc.) ir aplinkos nepritaikymas (21,2 proc.). Pagrindine priežastimi, dėl kurios su seneliu/senele ir visais kitais asmenimis palikti ikimokyklinio amžiaus vaikai buvo patyrę sužalojimus buvo aplinkos nepritaikymas (atitinkamai 27,3 proc. ir 16,3 proc.). Būtent su seneliu ar senele palikti ikimokyklinio amžiaus vaikai sužalojimus dėl aplinkos nepritaikymo patirdavo dažniau nei vaikai, namuose palikti su broliu/seserimi ar visais kitais asmenimis. Vis dėlto dėl neatsargaus elgesio patiriamų sužalojimų dažnumas paliekant vaiką su skirtingais asmenimis beveik nesiskyrė. Tokie rezultatai leidžia manyti, kad ikimokyklinio amžiaus vaiko neatsargus elgesys nepriklauso nuo to, su kuriais asmenimis namuose jis yra paliekamas. Tuo tarpu su seneliais paliekamiems vaikams didėja rizika patirti sužalojimus dėl aplinkos nepritaikymo, o paliekamiems su broliu ar seserimi – dėl konflikto su vaikais.

Atliekant tyrimą taip pat buvo vertinama respondentų nuomonė, ar likęs namuose su kitu suaugusiu asmeniu ar vyresniu (-e) broliu/seserimi ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su pačiu respondentu.

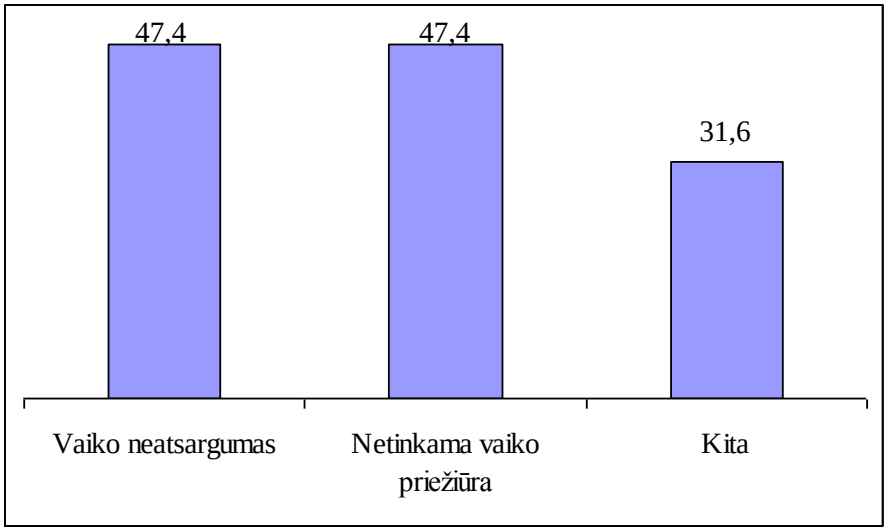
Gauti rezultatai pateikti 13 paveiksle.

13 pav. Respondentų nuomonė, ar likęs namuose su kitu suaugusiu asmeniu ar vyresniu (-e) broliu/seserimi ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su respondentu (N=240, proc.).

Nors ir nedidelė, vis dėlto dalis respondentų (7,9 proc.) teigė, kad jų ikimokyklinio amžiaus vaikas namuose būdamas su kitais asmenimis sužalojimus patiria dažniau nei būdamas

su pačiais respondentais. Tuomet buvo bandoma išsiaiškinti, kokios priežastys lemia dažnesnį sužalojimų patyrimą ikimokyklinio mažiaus vaikui būnant ne su respondentais, bet su kitais asmenimis. Gauti rezultatai pateikti 14 paveiksle.

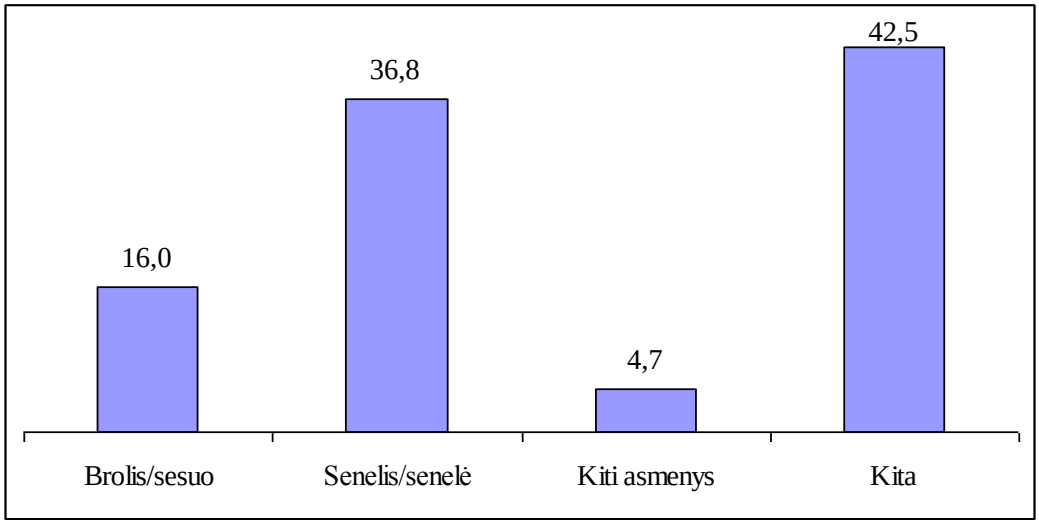
14 pav. Respondentų nuomonė, kodėl likęs namuose su kitu suaugusiu asmeniu ar vyresniu (-e) broliu/seserimi ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su respondentais (N=19, proc.).

Nustatyta, kad netinkama vaiko priežiūra ir paties vaiko neatsargumas, respondentų nuomone, yra pagrindinės priežastys, sąlygojančios tai, jog būdamas namuose su kitais asmenimis ikimokyklinio amžiaus vaikas sužalojimus patiria dažniau nei būdamas su respondentais. Atsakymui „kita“ buvo priskirti atvejai, kuomet respondentai minėjo kitas vaikų patiriamų sužalojimų priežastis (pvz., konfliktas su vaikais), arba nepateikė jokio atsakymo varianto.

Respondentai netinkamą ikimokyklinio amžiaus vaiko priežiūrą yra linkę vertinti kaip didesnės laisvės vaikui ir jo elgesio galimybėms suteikimą, kitaip sakant – „vaiko lepinimą“. Tuo tarpu vaiko neatsargumą respondentai labiau sieja su atsitiktinių sužalojimų patyrimu, kuomet, anot jų, vaikas „pajaučia laisvę“ namuose ir pastarojo elgesys sukelia atitinkamas pasekmes. Kadangi tik nedidelė dalis respondentų išsakė nuomonę, jog jų ikimokyklinio amžiaus vaikai būdami namuose su kitais asmenimis sužalojimus patiria dažniau, nei būdami su pačiais respondentais, ir dar mažesnė dalis respondentų su kitais asmenimis patirtus vaikų sužalojimus sieja su netinkama vaiko priežiūra, tokie rezultatai leidžia manyti, kad respondentai yra linkę griežčiau auklėti savo ikimokyklinio amžiaus vaikus ir labiau riboti jų elgesio

galimybes nei kiti artimieji, giminaičiai ar giminystės ryšių neturintys asmenys, su kuriais vaikas būna paliekamas namuose.

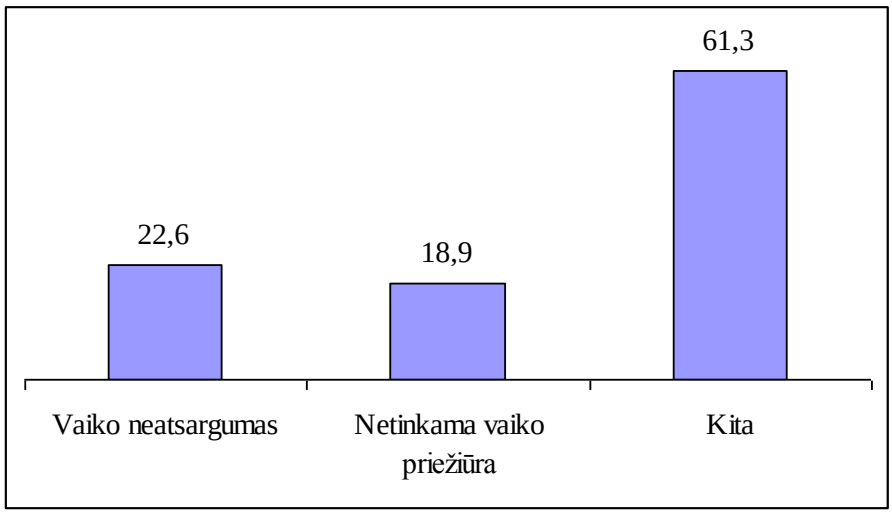
Taip pat respondentų buvo klausiama, su kuriais asmenimis namuose paliekamas ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus, lyginant su jo buvimu su visais kitais asmenimis (žr. 15 paveikslą).

15 pav. Respondentų nuomonė, su kuriais asmenimis likęs namuose ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su kitais asmenimis (N=106, proc.).

Nustatyta, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai sužalojimus dažniau patiria būdami su tais asmenimis, su kuriais jie dažniau ir yra paliekami namuose, t. y. su seneliu ar senele bei su broliu ar seserimi. Tokie rezultatai patvirtina, kad rizika vaikui patirti sužalojimus paliekant jį su seneliu ar senele yra didesnė nei paliekant vaiką su kitais asmenimis. Atsakymui „kita“ buvo priskirti atvejai, kuomet ikimokyklinio amžiaus vaikai respondentų namuose buvo paliekami su kitais asmenimis ir patirdavo sužalojimus, tačiau respondentai nepateikė jokio atsakymo į klausimą arba pasirinkdavo variantą „kita“, jo nesukonkretindami.

Buvo bandoma išsiaiškinti priežastis, kodėl su vienais asmenimis paliekami ikimokyklinio amžiaus vaikai sužalojimus patiria dažniau, nei paliekami su kitais asmenimis. Gauti rezultatai pateikti 16 paveiksle.

16 pav. Respondentų nuomonė, kodėl likęs namuose su suaugusiu asmeniu ar vyresniu (-e) broliu/seserimi ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su kitais asmenimis (N=106, proc.).

Respondentų nuomone, priežastys, kodėl su vienais asmenimis paliekamas ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei paliekamas su kitais asmenimis, išlieka tos pačios, kaip ir priežastys, kuomet vaikas dažniau patiria sužalojimus būdamas ne su respondentais, bet su kitais asmenimis, t. y. paties vaiko neatsargumas ir netinkama vaiko priežiūra. Atsakymui „kita“ buvo priskirti atvejai, kuomet respondentai į klausimą nepateikdavo jokio atsakymo.

Gavus tokius rezultatus galima manyti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams saugiausia ir mažiausia rizika patirti sužalojimus namuose būnant su respondentais, o ne su kitais asmenimis, kadangi pastarieji ne visuomet geba tinkamai pasirūpinti ikimokyklinio amžiaus vaiku. Taip pat tokie rezultatai leidžia teigti, kad svarbi socialinio darbuotojo veiklos kryptis yra ne tik darbas su pačia šeima, t. y. tėvais ir jų vaikais, bet ir su aplinkiniais, šeimą supančiais asmenimis, kadangi jų įgūdžiai vaiko priežiūros ir saugios sveikatai bei vystymuisi palankios aplinkos užtikrinimo klausimais turi neabejotinos įtakos vaiko saugumui.

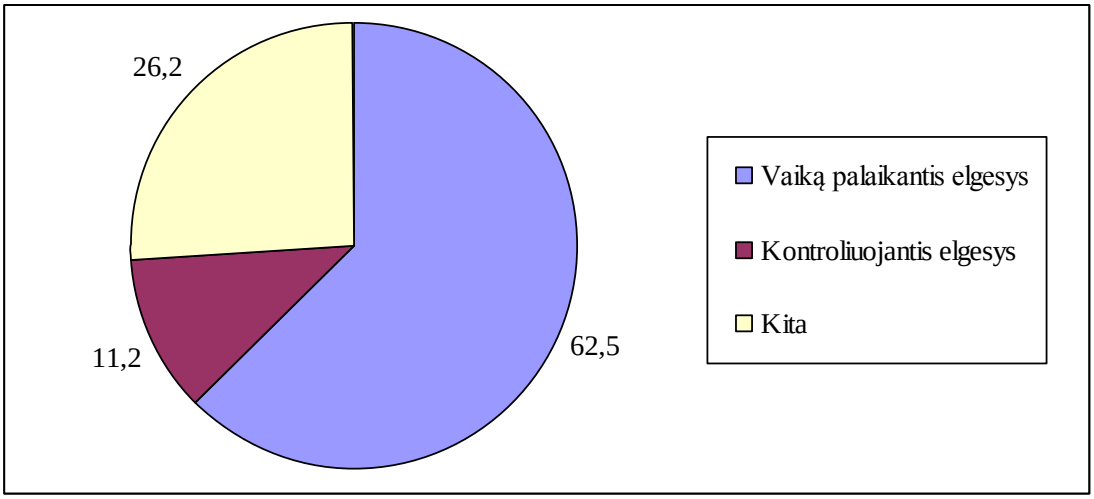
Atliekant tyrimą taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai turi įtakos psichologiniam ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumui namuose. Kadangi tėvų pasirinktas vaikų auklėjimo stilius yra vienas iš veiksnių, įtakojančių vaiko psichologinę savijautą[283], tuo tikslu respondentams buvo pateikiami klausimai, padedantys apibūdinti jų elgesį tam tikrų namuose nutinkančių situacijų metu. Visų pirma respondentų buvo klausiama, kaip jie reaguoja,

[283] Krisčiūnaitė T., Pakrosnis R. Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimų strategijomis ir auklėjimo stiliais // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2013, Nr. 12, p. 85-103.

kuomet ikimokyklinio amžiaus vaikas jų neklauso. Atsižvelgiant į respondentų atsakymus ir V. Rimkaus nagrinėtą socialinės kontrolės ir socialinio palaikymo šeimoje derinimą ugdant vaikus[284], galimas respondentų elgesys suskirstytas į 3 grupes:

1. vaiką palaikantis elgesys;
2. kontroliuojantis elgesys;
3. kita (atvejai, kuomet respondentai nepateikė jokio atsakymo varianto arba nurodė, kad jų šeimoje tokių atvejų nėra buvę).

Gauti rezultatai pateikti 17 paveiksle.

17 pav. Respondentų elgesys atvejais, kai ikimokyklinio amžiaus vaikas jų neklauso (N=240, proc.).

Tyrimo rezultatai parodė, kad didelė dalis respondentų buvo susidūrę su atveju, kuomet ikimokyklinio amžiaus vaikas jų neklausė. Tokiais atvejais respondentai dažniau pasirinkdavo ir praktiškai taikydavo vaiką palaikančio elgesio modelį, t. y. ramiai kalbėdavosi su vaiku, aptardavo jo elgesį, bandydavo išsiaiškinti neklausymo priežastis ir kartu su vaiku priimti sprendimą apie tolimesnį vaiko elgesį. Tuo tarpu apribodavo vaiko mėgstamą veiklą, pakeldavo balsą prieš vaiką ar įsakmiai liepdavo tinkamai elgtis ženkliai mažesnė dalis respondentų. Vis dėlto nė vienas respondentas nenurodė, kad ikimokyklinio amžiaus vaiko nepaklusnumo atveju būtų taikęs fizines bausmes. Nors, anot V. Rimkaus, tėvai socialinę kontrolę taikyti yra linkę kur kas labiau[285], gauti rezultatai priešingi ir leidžia manyti, kad tėvai labiau linkę auklėti vaikus taip, kad pastariesiems nebūtų keliamas tiek fizinis, tiek psichologinis diskomfortas, ir jie jaustų visapusį palaikymą bei supratingumą iš tėvų pusės.

[284] Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.
[285] Ten pat.

Kadangi moterys namuose vertinamos kaip šeimos židinio puoselėtojos ir teigiamų emocijų nešėjos[286], tikėtina, kad jos, priešingai nei vyrai, labiau linkusios vaiko neklausymo atveju su juo elgtis rūpestingai ir palaikančiai. Taigi, buvo bandoma išsiaiškinti, ar yra ryšys tarp respondentų elgesio su ikimokyklinio amžiaus vaiku atvejais, kai vaikas neklauso, ir respondentų lyties.

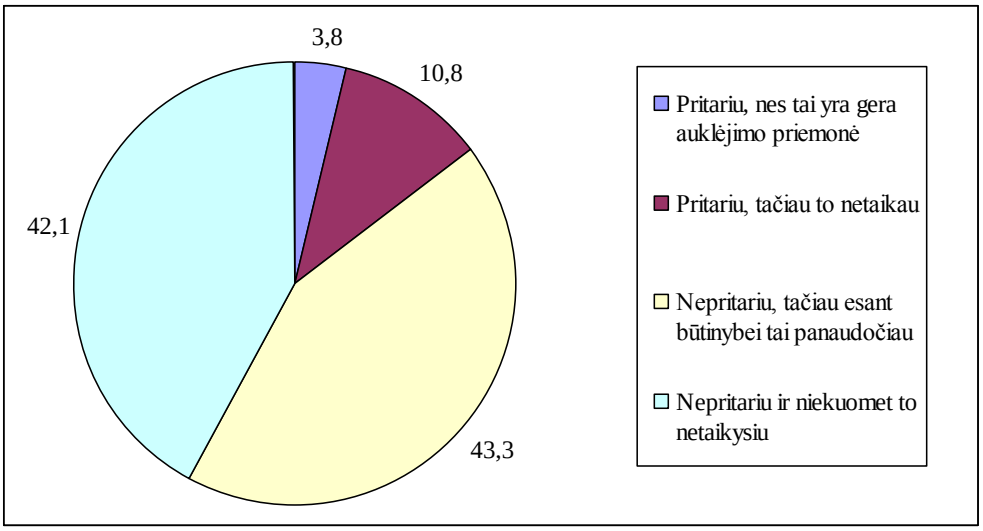
Tyrimo rezultatai parodė, kad pasirenkant ir taikant elgesio modelį ikimokyklinio amžiaus vaiko neklausymo atveju statistiškai reikšmingo skirtumo (pagal Fišerio tikslųjį testą) tarp respondentų lyties nėra (p=0,787), ir tiek moterys, tiek vyrai panašiu dažnumu vaiko neklausymo atveju taikė arba ne skirtingus elgesio modelius. Vis dėlto tiek vyrai, tiek moterys labiau linkę savo vaikus auklėti supratimo ir palaikymo kupinoje aplinkoje.

I. Kerulienė yra pastebėjusi, kad tėvų išsilavinimas yra vienas iš veiksnių, nuo kurio itin priklauso vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje[287]. Kadangi, atsižvelgiant į tokią I. Kerulienės nuomonę, tikėtina, jog aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys auklėdami vaikus dažniau taiko su prievarta nesusijusius būdus, todėl galima daryti prielaidą, kad aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys turėtų rečiau rinktis kontrole paremtus ir dažniau taikyti palaikymu paremtus auklėjimo metodus. Taigi, buvo bandoma išsiaiškinti, ar respondentų elgesys su ikimokyklinio amžiaus vaiku pastarojo neklausymo atveju priklauso nuo respondentų išsilavinimo.

Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentų išsilavinimas neturi įtakos elgesio modelio pasirinkimui ikimokyklinio amžiaus vaiko neklausymo atveju (p=0,301, pagal Fišerio tikslųjį testą), ir tiek aukštąjį, tiek žemesnį išsilavinimą turintys asmenys panašiu dažnumu taikė palaikantį arba kontroliuojantį modelį. Vis dėlto skirtingą išsilavinimą turintys asmenys labiau linkę su nepaklusniu vaiku elgtis palaikančiai ir ženkliai rečiau – kontroliuojančiai.

Tuomet respondentų buvo klausiama, kokia yra jų nuomonė apie fizinių bausmių vaikams taikymą šeimoje (žr. 18 paveikslą).

[286] Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
[287] Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.

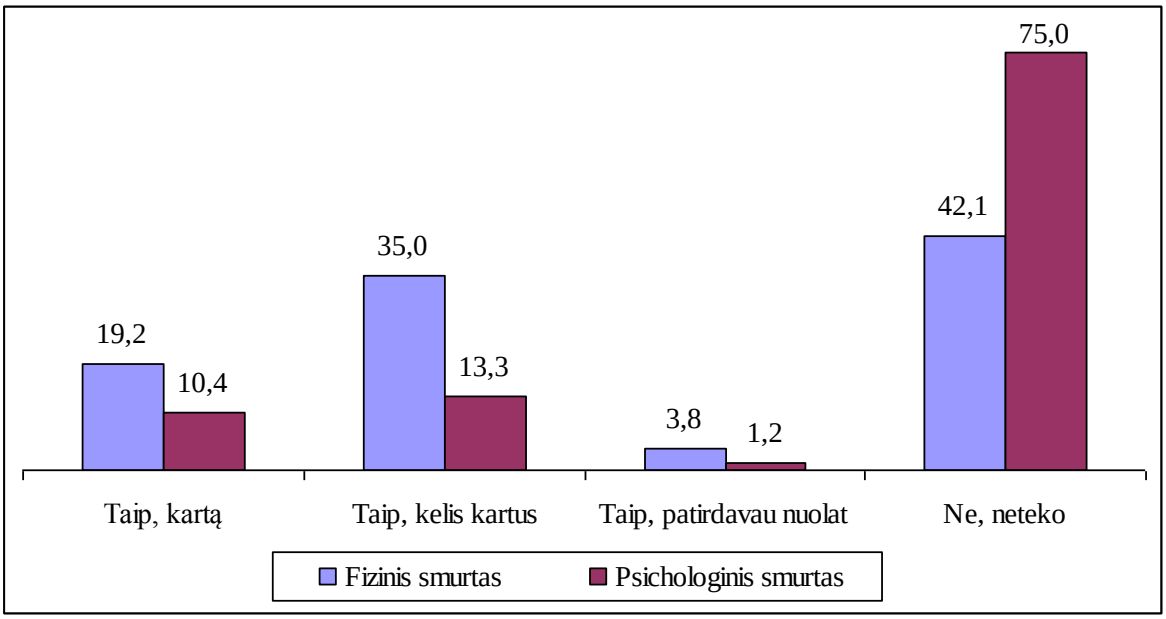
18 pav. Respondentų nuomonė apie fizinių bausmių vaikams taikymą šeimoje (N=240, proc.).

Įrodyta, kad fizinė prievarta prieš vaikus neigiamai veikia tiek vaiko fizinę, tiek psichologinę savijautą, ir netgi teigiama, kad jeigu namuose smurtaujama prieš jaunesnį nei 10 metų vaiką, jei vaikas patiria griežto auklėjimo ir kontrolės iš tėvų pusės buvimą, rizika šiam vaikui ateityje nusikalsti ženkliai padidėja[288]. Atsižvelgiant į respondentų požiūrį į fizinių bausmių vaikams taikymą šeimoje, juos galima suskirstyti į pritariančius fizinių bausmių taikymui ir tam nepritariančius, taip pat į linkusius taikyti fizines bausmes vaikams ir jų netaikančius. Nors fizinių bausmių taikymui teigė nepritariantys 85,4 proc. respondentų, 57,9 proc. respondentų vis dėlto yra linkę tokias bausmes taikyti. Tokie rezultatai verčia abejoti tuo, ar iš tiesų ikimokyklinio amžiaus vaiko nepaklusnumo atveju respondentai labiau linkę vaiką palaikyti, o ne kontroliuoti. Todėl tikėtina, kad tėvai nebuvo linkę atvirauti apie elgesį su ikimokyklinio amžiaus vaiku pastarojo neklausymo atveju. Bet kokiu atveju toks tėvų požiūris į fizinių bausmių vaikams taikymą šeimoje gali lemti didesnę riziką ikimokyklinio amžiaus vaikui patirti sužalojimus namuose ir trikdyti tiek vaiko fizinį, tiek psichologinį saugumą. Vis dėlto statistiškai reikšmingo skirtumo tarp respondentų požiūrio į fizinių bausmių taikymą šeimoje ikimokyklinio amžiaus vaikų atžvilgiu ir jų elgesio, kuomet vaikas neklauso, nenustatyta (p=0,524, pagal Fišerio tikslųjį testą), o tai rodo, kad, respondentų elgesys su ikimokyklinio amžiaus vaiku pastarojo neklausymo atveju nepriklauso nuo respondentų požiūrio į fizinių bausmių vaikams taikymą šeimoje. Nepaisant to, smurtas prieš vaikus šeimoje išlieka aktualia problema socialiniame darbe ir, nors tyrimo metu nenustatyta ryšio tarp tėvų požiūrio į fizinių bausmių taikymą vaikams ir jų elgesio su vaiku pastarojo neklausymo atveju,

[288] Valintėlienė R., Narkauskaitė L. Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto masto ir priežasčių nustatymas // Visuomenės sveikata. 2010, Nr. 1 (48), p. 5-7.

svarbu, kad socialinis darbuotojas gebėtų atpažinti smurto požymius ir imtis veiksmų kylančiai problemai spręsti net ir tose šeimose, kuriose, rodos, smurtas nėra aktualus.

Atsižvelgiant į 2004 m. R. Jusienės atlikto tyrimo, kuriuo buvo siekiama įvertinti vaikystėje smurtą šeimoje patyrusių asmenų ryšį su fizinių bausmių taikymu jų pačių vaikams, rezultatus, kad vaikystėje fizinį smurtą namuose patyrę tėvai dažniau smurtauja ir prieš savo pačių vaikus[289], bei į D. Malinauskienės pastebėjimą, kad fizines bausmes vaikystėje patyrę asmenys labiau linkę tokias bausmes taikyti ir agresyviai elgtis ir su savo vaikais[290], buvo siekiama išsiaiškinti, ar respondentų elgesiui su ikimokyklinio amžiaus vaiku turi įtakos pačių respondentų fizinio ir psichologinio smurto patyrimas/nepatyrimas. Taigi, respondentų buvo klausiama, ar jiems vaikystėje namuose teko patirti fizinį ir psichologinį smurtą. Gauti rezultatai pateikti 19 paveiksle.

19 pav. Respondentų fizinio ir psichologinio smurto namuose patyrimas vaikystėje (N=240, proc.).

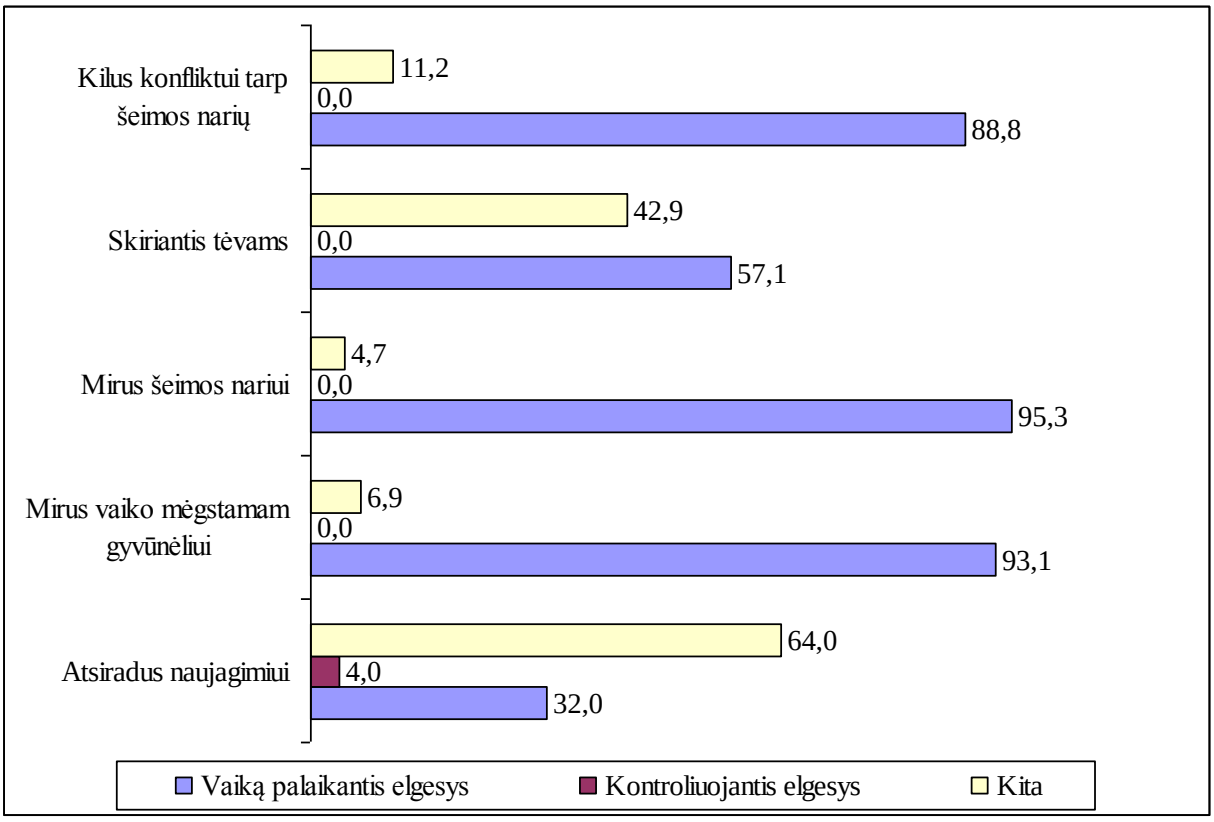
Vaikystėje namuose fizinį smurtą bent kartą yra patyrę 57,9 proc., tuo tarpu psichologinį smurtą – 25,0 proc. respondentų. Tačiau nustatyta, kad respondentų tiek fizinio (χ^2=1,996, df=2, p=0,369), tiek psichologinio (χ^2=0,663, df=2, p=0,718) smurto patyrimas namuose vaikystėje neturi įtakos jų elgesiui su ikimokyklinio amžiaus vaiku pastarojo nepaklusnumo atveju.

[289] Jusienė R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2006, Nr. 5 (1), p. 63-71.
[290] Malinauskienė D. Vaikų smurtinį elgesį mokykloje skatinantys veiksniai // Socialinis darbas. 2011, Nr. 10(2), p. 229-240.

Tuomet buvo bandoma išsiaiškinti, kaip respondentai elgėsi su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku konkrečiais atvejais, t. y. kilus konfliktui tarp šeimos narių, skyrybų su sutuoktiniu atveju, mirus šeimos nariui, mirus vaiko mėgstamam gyvūnėliui ir namuose atsiradus naujagimiui. Atsižvelgiant į respondentų nuomonių pasiskirstymą ir V. Rimkaus socialinės kontrolės ir socialinio palaikymo teorijų derinimą šeimoje[291], gauti rezultatai suskirstyti į 3 grupes:

1. vaiką palaikantis elgesys;
2. kontroliuojantis elgesys;
3. kita (atvejai, kuomet respondentai pasirinkdavo variantą „kita“ jo nesukonkretindami).

Gauti rezultatai pateikti 20 paveiksle.

20 pav. Respondentų elgesys su ikimokyklinio amžiaus vaiku kilus konfliktui tarp šeimos narių (N=206, proc.), skyrybų su sutuoktiniu atveju (N=49, proc.), mirus šeimos nariui (N=86, proc.), mirus vaiko mėgstamam gyvūnėliui (N=131, proc.), namuose atsiradus naujagimiui (N=25, proc.).

[291] Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.

Didelei daliai ikimokyklinio amžiaus vaikų nėra tekę patirti tėvų skyrybų (79,6 proc.), šeimos nario netekties (64,2 proc.) bei naujagimio atsiradimo šeimoje (89,6 proc.). Vis dėlto skirtingų situacijų, kurias teko ikimokyklinio amžiaus vaikams patirti namuose, metu su vaikais tėvai dažniau elgėsi palaikančiai nei kontroliuojančiai, t. y. jie stengėsi raminti vaiką, paguosti jį bei palaikyti. Tai yra labai svarbu, kadangi teigiama, jog vaikų psichinei sveikatai, kartu ir jų saugumui namuose didelės įtakos turi tėvų elgesys su vaiku, todėl, jei tėvai įvairias namuose kylančias situacijas sprendžia šaukimu, priešiškumu ar kitais nemaloniais būdais, vaikas patiria psichologinius sunkumus, kas sąlygoja nesaugumo namuose jausmo atsiradimą[292]. Vis dėlto, nepaisant to, kad ikimokyklinio amžiaus vaiko psichologinio saugumo namuose užtikrinimui tinkamas tėvų elgesys su vaiku yra itin svarbus, atsiradus naujagimiui vienas respondentas rinkosi kontroliuojantį elgesio modelį, kuomet taikė ikimokyklinio amžiaus vaikui bausmes už, respondento nuomone, netinkamą vaiko elgesį su naujagimiu. Vis dėlto svarbu tai, kad dažniau respondentai šnekėjosi su vaiku apie naujagimio atsiradimą, skatino jį priimti naujagimį kaip savo šeimos narį, ramino vaiką, ir tokiu būdu jį palaikė.

Kaip jau buvo minėta, kadangi moterys laikomos gerų, teigiamų emocijų puoselėtojomis šeimoje, tikėtina, kad skirtingų situacijų metu vyrai labiau linkę taikyti kontroliuojantį elgesio modelį ikimokyklinio amžiaus vaikų atžvilgiu, o ne juos palaikyti. Taip pat tikėtina, kad asmenys, turintys žemesnį išsilavinimą, taip pat labiau linkę kilusias situacijas spręsti mažiau maloniais būdais už aukštesnį išsilavinimą turinčius asmenis. Tačiau, kadangi konflikto tarp šeimos narių, skyrybų su sutuoktiniu, šeimos nario mirties ir mėgstamo gyvūnėlio mirties atvejais nė vienas respondentas nenurodė taikantis kontroliuojančio elgesio modelio, šie duomenys tiek pagal respondentų lytį, tiek pagal jų išsilavinimą negali būti palyginti. Vis dėlto naujagimio atsiradimo šeimoje atveju vienas respondentas nurodė, jog elgėsi su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku kontroliuojančiai, todėl buvo bandoma nustatyti, ar yra ryšys tarp respondentų elgesio su ikimokyklinio amžiaus vaiku namuose atsiradus naujagimiui ir respondentų lyties bei išsilavinimo.

Tyrimas parodė, kad respondentų elgesiui su ikimokyklinio amžiaus vaiku namuose atsiradus naujagimiui neturi įtakos nei respondentų lytis ($p=0,236$), nei jų išsilavinimas ($p=0,189$), kadangi statistiškai reikšmingų skirtumų (pagal Fišerio tikslųjį testą) tarp šių grupių nenustatyta. Vis dėlto tinkamai įvertinti situaciją yra sudėtinga, kadangi net 89,6 proc. tyrime dalyvavusių respondentų ir jų ikimokyklinio amžiaus vaikų nebuvo susidūrę su naujagimio atsiradimu namuose.

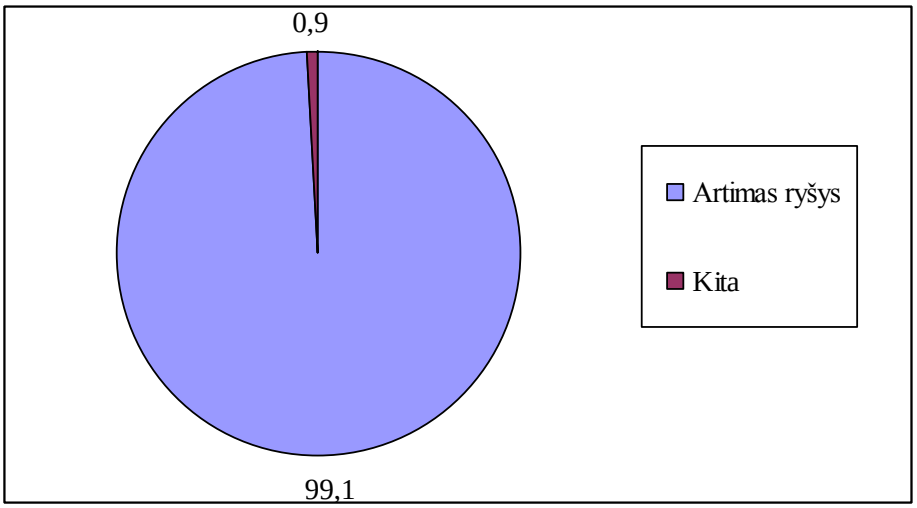
[292] Krisčiūnaitė T., Pakrosnis R. Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimų strategijomis ir auklėjimo stiliais // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2013, Nr. 12, p. 85-103.

Tokie rezultatai paneigia V. Rimkaus teiginį, kad šeimose dažnai vyrauja tokie auklėjimo metodai, kurie paremti kontrole, ir stebima palaikymo stoka[293]. Savo ruožtu tai leidžia teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams namuose yra sudaromos palankios sąlygos tinkamam psichologiniam vystymuisi, mikroklimatas šeimoje yra teigiamas, bendravimas tarp tėvų ir vaikų paremtas pasitikėjimu, palaikymu ir tokiu būdu užtikrinamas psichologinis ikimokyklinio amžiaus vaiko saugumas namuose.

Kaip jau buvo minėta, mikroklimatas šeimoje yra svarbus vaiko psichologinį saugumą namuose įtakojantis veiksnys. Tačiau mikroklimatas šeimoje apima ne tik vaiko bendravimą ir santykius su tėvais, bet ir ikimokyklinio amžiaus vaiko santykius su vyresniu (-e) broliu ar seserimi. Todėl respondentų buvo klausiama, kaip jų ikimokyklinio amžiaus vaikas sutaria su vyresniu (-e) broliu/seserimi. Atsižvelgiant į R. Žukauskienės pateikiamą brolių ir seserų santykių apibūdinimą[294] ir respondentų atsakymus, pastarieji suskirstyti į 2 grupes:

1. artimas ryšys;
2. kita (priskirtas atvejis, kuomet respondentas pateikė kelis vienas kitam prieštaringus atsakymo variantus).

Gauti rezultatai pateikti 21 paveiksle.

21 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaiko santykiai su vyresniu (-e) broliu/seserimi (N=114, proc.).

Nors daugiau nei pusė respondentų nurodė, kad jų ikimokyklinio amžiaus vaikas neturi vyresnio (-ės) brolio/sesers, dauguma (99,1 proc.) respondentų, kurių ikimokyklinio amžiaus vaikas turi vyresnį (-ę) brolį/seserį, teigė, kad vaikus sieja artimas ryšys, t. y. ikimokyklinio

[293] Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.
[294] Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.

amžiaus vaikas mielai leidžia laiką su vyresniu (-e) broliu/seserimi ir jaučiasi su juo/ja laimingas. Tačiau, kadangi nė vienas respondentas nenurodė, kad ikimokyklinio amžiaus vaiką su vyresniu (-e) broliu/seserimi sietų silpnas ryšys, gautų rezultatų negalima palyginti nei pagal ikimokyklinio amžiaus vaikų lytį, nei pagal kitas charakteristikas. Vis dėlto gauti rezultatai leidžia teigti, kad, kadangi tyrime dalyvavusių respondentų ikimokyklinio amžiaus vaikus su jų vyresniais (-ėmis) broliais/seserimis sieja artimi ryšiai ir gražūs santykiai, šiuo atžvilgiu vaikui yra sukuriama ugdymui palanki aplinki, todėl vaikas namuose turi jaustis psichologiškai saugiai, ir santykiai su vyresniais (-ėmis) broliais/seserimis nėra tas veiksnys, kuris įtakoja vaiko psichologinio nesaugumo jausmo namuose atsiradimą.

Gauti tyrimo rezultatai psichologinio ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumo namuose užtikrinimo klausimais svarbūs socialiniame darbe, kadangi padeda orientuotis į kylančias problemas ir atitinkamas socialinio darbuotojo veiklos kryptis. Nors Švenčionių rajone užtikrinamas psichologinis ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumas namuose, svarbu, kad socialinis darbuotojas padėtų šeimai palaikyti šią vaiko sveikatai ir vystymuisi palankią aplinką.

4.4 Tyrimo apibendrinimas

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima pasakyti, kad darbo pradžioje iškelta tyrimo hipotezė, jog ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumui namuose įtakos turi fizinės aplinkos veiksniai, priežiūros, auklėjimo ypatumai, tėvų bendravimas su vaikais, pasitvirtino.

Iš fizinių veiksnių, turinčių įtakos ikimokyklinio amžiaus vaiko saugumui namuose, būtina išskirti fizinę namų aplinką. Didesnė rizika ikimokyklinio amžiaus vaiko saugumui kyla gyvenamojoje namų aplinkos zonoje, virtuvėje ir išorinėje aplinkoje, kadangi šiose vietose vaikai sužalojimus patiria dažniau nei kitose namų aplinkos vietose. Nustatyta, kad ikimokyklinio amžiaus vaiko lytis neturi įtakos sužalojimų patyrimui ir tiek mergaitės, tiek berniukai skirtingose namų aplinkos vietose patiria sužalojimus arba jų nepatiria.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad namų viduje esančioje aplinkoje (gyvenamojoje zonoje, virtuvėje ir vonios kambaryje) ikimokyklinio amžiaus vaikai dėl aplinkos nepritaikymo ar jų pačių neatsargaus elgesio sužalojimus patiria dažniau nei dėl kitų priežasčių. Išorinėje aplinkoje pagrindine patiriamų vaikų sužalojimų priežastimi tampa konfliktai su kitais vaikais, tačiau tiek berniukai, tiek mergaitės vienodai dažnai linkę konfliktuoti arba nekonfliktuoti su kitais vaikais.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tėvai atsakingai žvelgia į rūpinimąsi ikimokyklinio amžiaus vaiku, todėl dauguma jų nepalieka vaikų vienų namuose, šitaip sudarydami saugumo atžvilgiu palankesnes sąlygas. Vis dėlto nustatyta, kad 14,2 proc. vaikų yra paliekami vieni

namuose, ir tokiais atvejais jie patiria sužalojimus dėl aplinkos nepritaikymo ir savo neatsargaus elgesio. Vieniems namuose paliekamiems vaikams didėja rizika patirti sužalojimus būtent vonios kambaryje, lyginant su vaikais, kurių tėvai vienų namuose nepalieka.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad tėvai labiausiai linkę savo ikimokyklinio amžiaus vaikus namuose palikti su seneliais. Su šiais asmenimis paliekamiems vaikams, lyginant su jais nepaliekamų vaikų, didėja rizika patirti sužalojimus gyvenamojoje namų aplinkos zonoje. Nors vaikai su broliais/seserimis ir visais kitais asmenimis namuose paliekami rečiau nei su seneliais (atitinkamai 27,5 proc., 20,4 proc. ir 76,2 proc.), vis dėlto su broliais/seserimis paliekamiems vaikams didėja rizika sužalojimus patirti vonios kambaryje, o su visais kitais asmenimis paliekamiems vaikams – ne tik vonios kambaryje, bet ir virtuvėje. Tokie rezultatai atskleidė, kad nurodytose vietose atitinkami asmenys, su kuriais namuose paliekami ikimokyklinio amžiaus vaikai, pastarojo saugumu geba pasirūpinti prasčiausiai, todėl vaikams būnant su šiais asmenimis didėja rizika tose vietose patirti sužalojimus. Pagrindinėmis vaikų patiriamų sužalojimų priežastimis juos paliekant su broliais/seserimis yra konfliktas su vaikais ir aplinkos nepritaikymas, tuo tarpu paliekant vaikus su seneliais ir visais kitais asmenimis – aplinkos nepritaikymas ir pačių vaikų neatsargus elgesys.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 7,9 proc. tėvų mano, jog paliekami namuose su kitais asmenimis ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau patiria sužalojimus nei būdami su pačiais tėvais, o pagrindinėmis to priežastimis yra vaiko neatsargumas ir netinkama vaiko priežiūra. Taip pat dėl šių priežasčių su seneliais paliekami ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau patiria sužalojimus nei paliekami su broliais/seserimis ar kitais asmenimis.

Nagrinėjant psichologinį ikimokyklinio amžiaus vaiko saugumą namuose sąlygojančius veiksnius buvo bandoma išsiaiškinti, kaip tėvai elgiasi su savo vaiku skirtingų situacijų metu, bei, koks yra vaikų santykis su vyresniais (-ėmis) broliais/seserimis.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad įvairių namuose kylančių situacijų metu tėvai labiausiai linkę su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku elgtis palaikančiai, bet ne kontroliuojančiai, ir tokio jų elgesio modelio pasirinkimas ir taikymas nepriklauso nei nuo respondentų lyties, nei nuo jų išsilavinimo, nei nuo jų požiūrio į fizinių bausmių taikymą šeimoje vaikų atžvilgiu. Nors 25,0 proc. respondentų yra tekę namuose vaikystėje patirti psichologinį, o 57,9 proc. – fizinį smurtą, toks jų patyrimas neturi įtakos elgesio modelio su ikimokyklinio amžiaus vaiku pasirinkimui ir taikymui, sprendžiant įvairias namuose kylančias situacijas. Taigi, namuose yra palaikomas vaiko vystymuisi palankus mikroklimatas, užtikrinantis vaiko saugumą namuose psichologiniu atžvilgiu. Tai patvirtina ir artimi ikimokyklinio amžiaus vaikų santykiai su vyresniais (-ėmis) broliais/seserimis.

IŠVADOS

1. Teisiniu pagrindu šeima laikomi santuokiniais ryšiais susieti asmenys nepriklausomai nuo to, turi jie vaikų ar ne, tuo tarpu šiuolaikinėje visuomenėje šeima apima ir nesantuokiniais ryšiais susietus asmenis ar vienišus tėvus. Vaikas turi prigimtines žmogaus teises bei vaiko teises, kurios apima egzistencijos, vystymosi, apsaugos ir dalyvavimo teises. Vaiko teisės yra įgyvendinamos per tėvų valdžią, t. y. tėvų teises ir pareigas vaikui, kurios nesikeičia net ir keičiantis tėvų tarpusavio santykiams ar statusui.
2. Ikimokyklinio amžiaus vaikui būdingas intensyvus fizinis ir psichosocialinis vystymasis, kuomet vaikas auga, kinta jo kūno proporcijos, stiprėja raumenys, lavėja koordinacija, jutimai, vystosi nervų sistema, vaikas tampa sąmoninga, mąstančia, aktyviai besidominčia jį supančia aplinka asmenybe, kas lemia vis didėjantį tiek fizinio, tiek psichologinio saugumo šeimoje užtikrinimo poreikį.
3. Ikimokyklinio amžiaus vaiko saugumui namuose įtakos turi tokie fiziniai veiksniai kaip fizinė namų aplinka, kuri gali tapti įvairių namuose patiriamų sužalojimų priežastimi, smurtas, kuris ne tik sukelia fizinį skausmą, bet ir gali lemti vaiko psichologinės savijautos pokyčius. Taip pat vaiko saugumui įtakos turi psichologiniai veiksniai – psichologinio smurto namuose patyrimas, netektys (tėvų skyrybos, migracija, šeimos nario mirtis), prasti santykiai su šeimos nariais, kas didina vaiko nepasitikėjimą savimi, aplinkiniais, skatina neigiamų jausmų, emocijų atsiradimą ir trikdo vaiko psichologinį vystymąsi.
4. Iškelta tyrimo hipotezė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumui namuose įtakos turi fizinės aplinkos veiksniai, priežiūros, auklėjimo ypatumai, tėvų bendravimas su vaikais, pasitvirtino. Švenčionių rajone fizinis ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumas namuose užtikrinamas nepakankamai. Vaikams didėja rizika patirti sužalojimus gyvenamojoje zonoje, virtuvėje ir išorinėje aplinkoje, o pagrindinės sužalojimų patyrimą lemiančios priežastys yra aplinkos nepritaikymas, neatsargus pačių vaikų elgesys ir konfliktas su kitais vaikais. Ikimokyklinio amžiaus vaikai vieni namuose paliekami retai, tačiau be priežiūros paliktiems vaikams didėja rizika patirti sužalojimus vonios kambaryje. Su seneliais paliekamiems vaikams didėja rizika sužalojimus patirti gyvenamojoje zonoje, paliekamiems su broliais ar seserimis – vonios kambaryje, o paliekamiems su visais kitais asmenimis – vonios kambaryje ir virtuvėje. Švenčionių rajone yra užtikrinamas psichologinis ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumas namuose.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į gautus tyrimo rezultatus, rekomenduojama:

Švenčionių rajono savivaldybei 2015 m., organizuojant Švenčionių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios programos sveikatos projektų konkursą (toliau – Konkursas), 15 proc. Konkursui skirtų lėšų skirti projektui „Sveika ir saugi namų aplinka“ (toliau – Projektas). Pavesti Švenčionių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriui kartu su Švenčionių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuru parengti ir įgyvendinti šį Projektą. Projekte numatyti po 3 tėvų susirinkimus (po vieną susirinkimą 2015 m. II ketv., III ketv. ir IV ketv.) Švenčionių lopšelyje-darželyje „Gandriukas“, Švenčionių r. Švenčionėlių lopšelyje-darželyje „Vyturėlis“ ir Švenčionių r. Pabradės lopšelyje-darželyje „Varpelis“, kurių metu ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų tėvams būtų pateikta informacija apie vaikų teises, tėvų teises ir pareigas savo vaikams bei dėl jų netinkamo įgyvendinimo atsirandančią atsakomybę, ikimokyklinio amžiaus vaiko raidos ypatumus ir poreikius, namuose kylančius pavojus ir vaiko fizinio saugumo užtikrinimo problemas, galimus jų sprendimo būdus, saugios fizinės aplinkos namuose kūrimo galimybes ir priemones, vaikų auklėjimo svarbą ir būdus (ugdant vaikų tarpusavio bendravimo įgūdžius). Į Projekto įgyvendinimą įtraukti ne tik vaiko teisių apsaugos ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistus, bet ir asmens sveikatos priežiūros specialistus (pvz., su vaikais dirbantį traumatologą, galintį pateikti informaciją apie dažniausiai vaikų namuose patiriamas traumas, pagalbą), psichologus (galinčius suteikti teorinių ir praktinių žinių tėvams apie vaikų tarpusavio bendravimo įgūdžių ugdymą), priešgaisrinių gelbėjimo tarnybų specialistus (galinčius pateikti informaciją apie jų praktikoje pasitaikančius vaikų patiriamų sužalojimų namuose atvejus ir apsaugos priemones) ir kitų sričių specialistus, siekiant suteikti tėvams kuo daugiau informacijos vaiko saugumo namuose klausimu. Taip pat, įgyvendinant projektą, bendradarbiaujant su minėtais specialistais ir Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centru, parengti tėvams skirtas metodines rekomendacijas ir kitiems asmenims, prižiūrintiems ikimokyklinio amžiaus vaikus nebūnant jų tėvams, skirtas metodines rekomendacijas atitinkamomis temomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ambrazevičiūtė K. ir kt. Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose // Teisės problemos. 2012, Nr. 4 (78), p. 74-107.
2. AIKOS – Atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema. Ikimokyklinio ugdymo mokyklos. <http://www.aikos.smm.lt/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm> [žiūrėta 2014-01-18].
3. Atas A. Kodėl vaikui geriausia gimti ir augti santuoka grindžiamoje šeimoje // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 45-49.
4. Basinskaitė D. ir kt. Specialistai prieš smurtą šeimoje. Mokymo vadovas. Gottingen: BUPNET GmbH, 2011.
5. Blažys V. Prievarta prieš vaikus // Vileikienė E. Kvalifikacijos kėlimo kursų Nepilnamečių kriminalinė justicija paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 66-77.
6. Bulotaitė L. ir kt. Drauge su vaiku... psichologo patarimai tėvams. Vilnius: UAB „Efrata“, 2001.
7. Butvilas T., Razgūnienė A. Netekties teisiniai aspektai: šeimoje netektį patyrusio vaiko saugi klasės aplinka kaip jo palankesnės socializacijos veiksnys // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 4(106), p. 68-74.
8. Butvilas T. Šeimoje netektį patyrusių vaikų saviidentifikacijos poreikis kaip socializacijos veiksnys // ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA. 2008, Nr. 20, p. 213-224.
9. Butvilas T., Terepaitė J. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai veiksniai // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2008, Nr. 1(17), p. 70-74.
10. Česnuitytė V. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 257-270.
11. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas <http://dz.lki.lt/search/> [žiūrėta 2013-03-12].
12. Dapkus R. ir kt. Emigracijos poveikis jauno žmogaus raidai darnaus kaimo vystymosi kontekste // Management theory and studies for rural business and infrastrusture development. 2011, Nr. 2 (26).
13. Didžiokienė A., Žemaitienė N. Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta // Visuomenės sveikata. 2005, Nr. 41(1), p. 59-66.
14. Dumbliauskienė M., Raulušonytė N. Šeima Lietuvoje 1989-2001 m. teritoriniu aspektu // Geografija. 2004, Nr. 2, p. 34-40.

15. Emigracija. Tarptautinių žodžių žodynas. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/e/emigracija> [žiūrėta 2012-04-28].
16. Giedraitytė M., Bieliauskaitė R. Vaikų, kurių tėvai išvykę iš Lietuvos, elgesio ir emocijų sunkumai: palyginimas su reprezentacinės imties duomenimis // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2010, Nr. 7, p. 9-28.
17. Gvaldaitė L. Šeimos kuriamas žmogiškasis kapitalas: ugdyti gali tas, kuris yra ugdomas // Kodėl šeima? VšĮ SOTAS, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius, 2009, p. 50-58.
18. Interneto šaltinis <http://www.vaikoteises.lt/media/file/Smurtas2012.pdf> [žiūrėta 2014-04-13].
19. Jančaitytė R. Palankios šeimai politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės // Socialinis darbas. 2006, Nr. 5(1), p. 30-37.
20. Jonikaitė-Kievišienė J., Ivanauskienė F. Bausmės šeimoje: edukacinės analizės kontekstas // Jaunųjų mokslininkų darbai. Socialiniai mokslai. Edukologija. 2008, Nr. 1 (17), p. 75-81.
21. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
22. Juozeliūnienė I. ir kt. Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas) // Filosofija. Sociologija. 2005, Nr. 2, p. 46-50.
23. Jusienė R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2006, Nr. 5 (1), p. 63-71.
24. Kairienė B. Agresyvus tėvų elgesys su savo vaikais: pedagoginės korekcijos prielaidos // Socialinis darbas. 2006, Nr. 5 (1), p. 89-95.
25. Kairienė B. Jaunuolių psichosocialinės raidos ypatumai dėl šeimoje patirtos agresijos // Pedagogika. 2005, Nr. 77, p. 119-123.
26. Kairienė B., Jekaitytė L. Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu // Socialinis darbas. 2010, Nr. 9(1), p. 99-106.
27. Kairienė B. Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2005, Nr. 6 (2), p. 43-50.
28. Kairienė B. Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu // Socialinis darbas. 2012, Nr. 11(2), p. 391-400.
29. Kairienė B., Žiemienė R. Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje // Socialinis darbas. 2007, Nr. 6(2), p. 43-50.
30. Kanišauskas S. „Šeimos kazusas“, egalitarizmas ir žmogiškosios vertybės // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4(2), p. 489-501.
31. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla, 2002.

32. Kerulienė I. Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku // Pedagogika. 2008, Nr. 92, p. 116-123.
33. Kim HH ir kt. Children‘s mental health and family functioning in Rhode Island. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17272581> [žiūrėta 2013-04-21].
34. Klimienė G. G. Tėvų skyrybų pasekmės. <http://www.seimospsichologas.org/t279v371-skyryb371-pasekm279s.html> [žiūrėta 2013-04-30].
35. Krisčiūnaitė T., Pakrosnis R. Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimų strategijomis ir auklėjimo stiliais // Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris. 2013, Nr. 12, p. 85-103.
36. Labanauskienė J. ir kt. Vaikų smurtinės traumos: mechanizmas ir pobūdis // Lietuvos chirurgija. 2010, Nr. 8 (4), p. 215-221.
37. Labanauskienė J., Siaurusaitis B. Smurto prieš vaikus būklė ir problemos Lietuvoje // Neurologijos seminarai. 2008, Nr. 12 (38), p. 199-203.
38. Lesinskienė S., Karalienė V. Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi: metodinės rekomendacijos pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, ikimokyklinio ugdymo pedagogams, tėvams. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2008.
39. Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.
40. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
42. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. XI-1281.
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.
44. Lietuvos statistikos departamentas. Emigrantų skaičius, tenkantis 1000 gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1293&status=A> [žiūrėta 2013-04-30].
45. Lietuvos statistikos departamentas. Išsituokusių porų, turinčių 0-17 metų amžiaus bendrų vaikų, skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1406&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
46. Lietuvos statistikos departamentas. Ištuokų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1411&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].

47. Lietuvos statistikos departamentas. Santuokų skaičius. <http://www.osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?id=1615&status=A> [žiūrėta 2013-09-12].
48. Lietuvos statistikos departamentas. Santuokų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1616&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
49. Lietuvos statistikos departamentas. Vidutinis susituokusiųjų amžius, tuokiantis pirmą kartą. <http://www.osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?id=1836&status=A> [žiūrėta 2013-09-12].
50. Lietuvos statistikos departamentas. 0-17 metų amžiaus vaikų, likusių po ištuokos su vienu iš tėvų, skaičius. <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1741&status=A> [žiūrėta 2013-04-29].
51. Malinauskienė D. Vaikų smurtinį elgesį mokykloje skatinantys veiksniai // Socialinis darbas. 2011, Nr. 10(2), p. 229-240.
52. Meilius K., Jonaitis M. Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104), p. 7-17.
53. Meilius K., Jonaitis M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2007, Nr. 12(102), p. 7-15.
54. Navaitis G. Vyrų nuostatos į saviraišką tėvystėje // Paedagogica Vilnensia. 2007, Nr. 19, p. 127-134.
55. Neigiamos vaikystės patirties ir rizikingo elgesio sąsajos. Pagrindinių tyrimo rezultatų pristatymas. Vilnius: VšĮ „Vaikų linija“, 2011.
56. Nekrasova Z., Nekrasova N. Liaukitės vaikus auklėti – padėkite jiems augti. Tėvams, mokytojams, psichologams, gydytojams: naujieji vaikai jau atėjo. Kaunas: Mijalba, 2008.
57. Obelenienė B. Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei // LOGOS. 2011, Nr. 66, p. 99-112.
58. Panitauskaitė-Augustanavičienė O. Sveikatos raštingumas: vaikų teisė žinoti daugiau // Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. 2010, Nr. 10, p. 716-719.
59. Petronis A. Motyvai kurti šeimą. Mitai apie santykius šeimoje. Santuoka ir sugyvenimas. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 51-54.
60. Petronis A. Šeimos gyvenimo ciklas: vystymosi periodai ir kritiniai momentai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 40-42.

61. Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija. Vaikystė. Vilnius: Enciklopedija, 2004.
62. Proškuvienė R. Sveikatos ugdymo įvadas. Vilnius: Leidykla, 2004.
63. Pūras D. ir kt. Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata. Smurtas, prievarta šeimoje. Savižudybių prevencija // Abaravičius A. ir kt. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2005. Šeimos sveikata. Vilnius: Nacionalinė sveikatos taryba, 2006.
64. Ralys K., Burvytė S. Šeimos edukologinis paveikslas kaip dvasinė vertybė // Pedagogika. 2012, Nr. 107, p. 53-58.
65. Raosoft Sample size calculator. <http://www.raosoft.com/samplesize.html> [žiūrėta 2014-01-18].
66. Rimkus V. Socialinė kontrolės ir palaikymo dermė, kaip nusikalstamumo prevencijos šeimoje prielaida // Tiltai. 2007, Nr. 1, p. 37-54.
67. Shonkoff J., Phillips D. From neurons to neighborhoods. The science of early scildhood development. Netional Research Council and Institute of Medicine. Washington: National Academy Press, 2000.
68. Smith S, Acharya A. The Concept of Security Before and After September 11. Institute of Defence and Strategic, Working Paper Nr. 23, 2002.
69. Stankūnienė V. ir kt. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai // Filosofija. Sociologija. 2003, Nr. 2, p. 51-58.
70. Stankūnienė V. Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas? // Filosofija. Sociologija. 2003, Nr. 2, p. 44-50.
71. Stakišaitis D. Vaikų gydymo vaistais teisinio reglamentavimo aspektai // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2008, Nr. 12(114), p. 36-43.
72. Strukčinskienė B. Vaiko sauga namuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
73. Šileika A. ir kt. Vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, psichologinių ir socialinių gerovės veiksnių tyrimas. Rekomendacijos dėl vaikų, kurių tėvai išvyko iš Lietuvos, socialinių ir psichologinių problemų sprendimo Lietuvoje. Galutinė tyrimų ataskaita. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2008.
74. Tutkuvienė J. Vaikų augimas ir brendimas – svarbus bendros sveikatos būklės rodiklis // Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2005. Šeimos sveikata. Vilnius: Nacionalinė sveikatos taryba, 2006, p. 32-37.
75. Ustilaitė S. Vaiko ir paauglio psichosocialiniai vystymosi tarpsniai ir juos atitinkantys baziniai poreikiai (pagal E. Eriksoną). Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 42-44.

76. Vaičiulienė A. ir kt. Gimimo eiliškumas ir asmenybės raida // Ugdymo psichologija. 2006, Nr. 16, p. 47-51.
77. Vaišvila A. „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4(3), p. 953-972.
78. Vaitekonienė V. Žmogaus raida. Svarbiausieji vaiko ir paauglio psichosocialinės raidos aspektai. Šeimos įtaka. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001, p. 10-23.
79. Vaitoška G. Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 37-39.
80. Vaitoška G. Šeimos samprata ir funkcijos. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. Mokomoji metodinė priemonė. Vilnius, 2007, p. 33-36.
81. Valintėlienė R., Narkauskaitė L. Smurtas – visuomenės sveikatos problema. Smurto masto ir priežasčių nustatymas // Visuomenės sveikata. 2010, Nr. 1 (48), p. 5-7.
82. Valiukevičienė N. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, patirties analizė. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
83. World Health Organization. World report on child injury prevention. Geneva: WHO, 2008.
84. World report on violence and health. World Health Organization, 2002.
85. Žiobienė E. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio // Mokslo darbai. Jurisprudencija. 2006, Nr. 9(87), p. 31-36.
86. Žukauskienė R. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai, 2012.
87. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2007.
88. Цыркун Н. Психологические аспекты насилия и виктимности в сфере семейно-бытовых отношений // Jurisprudencija. 2006, Nr. 2 (80), p. 7-15.

SANTRAUKA

Tema: Ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumas namuose.

Tikslas: Išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose.

Tiriamieji: Tyrime dalyvavo 240 asmenų, kurių vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas Švenčionių rajone.

Metodika: Pasirinkta atlikti kiekybinį tyrimą, kurio instrumentas – anketa, sudaryta iš 29 atvirų, pusiau atvirų ir uždarų klausimų. Atliekant tyrimą sudaryta atsitiktinė netikimybinė tyrimo imtis, apklausiant asmenis ikimokyklinio ugdymo įstaigose vykusio tėvų susirinkimo metu. Apklausa vykdyta 2014 m. sausio mėnesį.

Tyrimo rezultatai: Tyrimo metu nustatyta, kad tiek fiziniai, tiek psichologiniai veiksniai įtakoja vaikų saugumą namuose. Rizika ikimokyklinio amžiaus vaikams patirti sužalojimus didėja gyvenamojoje zonoje, virtuvėje ir išorinėje aplinkoje. Pagrindinės priežastys, dėl kurių ikimokyklinio amžiaus vaikai patiria sužalojimus gyvenamojoje zonoje, virtuvėje ir vonios kambaryje yra aplinkos nepritaikymas ir neatsargus pačių vaikų elgesys, išorinėje aplinkoje – konfliktai su kitais vaikais. Dauguma tėvų stengiasi pasirūpinti ir užtikrinti ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose nepalikdami jų vienų namuose, o vieniems namuose paliekamiems vaikams didėja rizika patirti sužalojimus vonios kambaryje. Pagrindinėmis vienų namuose paliekamų ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamų sužalojimų priežastys yra aplinkos nepritaikymas ir neatsargus vaikų elgesys. Namuose su seneliais ikimokyklinio amžiaus vaikai paliekami ženkliai dažniau nei su broliais/seserimis ar kitais asmenimis. Būtent su seneliais paliekamiems vaikams didėja rizika patirti sužalojimus namų aplinkos gyvenamojoje zonoje. Su broliais/seserimis paliekamiems vaikams didėja rizika sužalojimus patirti vonios kambaryje, su visais kitais asmenimis – vonios kambaryje ir virtuvėje. Psichologiniu atžvilgiu namuose yra palaikomas vaiko saugumą užtikrinantis mikroklimatas. Įvairių namuose kylančių situacijų metu tėvai ženkliai labiau linkę su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku elgtis palaikančiai nei kontroliuojančiai, o ikimokyklinio amžiaus vaikų santykiai su vyresniais (-ėmis) broliais/seserimis paremti artimais ryšiais.

Raktažodžiai: saugumas namuose, ikimokyklinio amžiaus vaikas, vaiko teisės, šeima.

SUMMARY

The theme: Preschool age Children Safety at Home.

The objective: To analyze the preschool age children‘s safety at home.

The subjects: This study involves 240 respondents who have child attending preschools in Švenčionys district.

The methodology: It is the quantitative study which involves a questionnaire consisting of 29 opened, semi-opened and closed questions. Convenience nonprobability survey sample was concluded and the surveys was conducted on parents‘ meeting in prechools. The survey was carried out on January of 2014.

The results: The study found that bouth physical and psychological factors has influence to children safety at home. The risk of injuries for preschool age children increases in living area, the kitchen or at the outside environment. The main reasons of preschool age children injuries that occur in the living area, the kitchen and the bathroom are poor adaptation of the environment and careless behavior of the children themselves. Injuries occurs at the external environment mostly because of conflicts with other children. Most parents try to take care and ensure the safety of preschool age children at home by avoiding to leave them alone at home and children who are left alone at home deals with higher risk of injuries in the bathroom. The main causes of injuries for one at home remained children are inadequate environmental adaptation and careless children behavior. Preschool aged children are remained at home significantly more often with grandparents than with the brothers/sisters or other persons. Children retained with grandparents have increased risk of injury at the home environment in residential area. Children retained with siblings have higher risk of injury in the bathroom and if they are left with other persons they have higher risk to experience injury in the bathroom and kitchen. Child safety is supported by microclimate in the family through psychological respect. Parents are significanctly more likely to show support than control to their preschool age children at various situations arising at home. The relationship between preschool age children and their older brothers/sisters are close.

Keywords: safety at home, preschool child, rights of the child, the family.

PRIEDAS

Tyrimo anketa

Gerb. Respondente,

Mykolo Romerio universiteto Socialinių technologijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo institutas vykdo tyrimą apie ikimokyklinio amžiaus vaikų saugumą namuose. Maloniai prašome Jūsų dalyvauti tyrime ir atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Anketos užpildymui Jums reikės ne daugiau kaip 20 min. Anketa yra anoniminė, todėl savo vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Jūsų atsakymai padės geriau įvertinti esamą situaciją Švenčionių rajone ir prisidės prie aktualios ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos problemos sprendimo.

Prašome užpildyti anketą pasirenkant tinkamiausią atsakymo variantą ir pažymint jį kryželiu.

Dėkojame už skirtą laiką!

1. Jūsų amžius *(įrašykite):* ..... metai (-ų).

2. Jūsų lytis:
   - vyras;
   - moteris.

3. Jūsų šeiminė padėtis:
   - vedęs/ištekėjusi;
   - nevedęs/netekėjusi;
   - išsiskyręs (-usi);
   - našlys (-ė);
   - kita *(įrašykite):* ..... .

4. Jūs gyvenate:
   - privačiame nuosavame name;
   - privačiame nuomojamame name;
   - nuosavame bute;
   - nuomojamame bute;
   - nuomojamame kambaryje;
   - bendrabutyje;
   - kita *(įrašykite):* ..... .

5. Jūsų išsilavinimas:
   - pradinis;
   - vidurinis;
   - aukštesnysis;
   - aukštasis;
   - kita *(įrašykite):* ..... .

6. Ar kartu su Jumis namuose gyvena kiti artimieji, giminaičiai?
   - Taip, senelis/senelė;

- taip, teta/dėdė;
- taip, pusseserė/pusbrolis;
- ne, negyvena;
- kita *(įrašykite):* ..... .

7. Turimų vaikų skaičius Jūsų šeimoje *(įrašykite):* ..... vaikas (-ai, -ų).

8. Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaiko lytis yra:
   - mergaitė;
   - berniukas.
9. Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaiko amžius yra *(įrašykite)* ..... metai (-ų).

10. Jūsų kito (-ų) vaiko (-ų) lytis (-ys) yra *(įrašykite):* ..... .

11. Jūsų kito (-ų) vaiko (-ų) amžius yra *(įrašykite):* ..... .

12. Kaip dažnai Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas patiria susižalojimus šiose vietose:

	Namuose	Namų kambaryje	Virtuvėje	Vonios kambaryje	Garaže	Kieme
Yra patyręs vieną kartą						
1-2 kartus per metus						
1-2 kartus per mėnesį						
1-2 kartus per savaitę						
Nepatiria visai						
Kita *(įrašykite)*						

13. Kokios buvo Jūsų ikimokyklinio amžiaus patirtų sužalojimų priežastys šiose vietose: *(Pažymėkite visus Jums tinkamus variantus)*

	Namuose	Namų kambaryje	Virtuvėje	Vonios kambaryje	Garaže	Kieme
Slidi grindų danga						
Praviras langas						
Aštrūs namų apyvokos daiktų kampai						
Stambių namų apyvokos ir kitų daiktų nukritimas						
Stiklo sudužimas						
Žaidimas su smulkias detales turinčiais žaislais						
Neatsargus elgesys su elektros tinklų lizdais						
Neatsargus elgesys su aštriais daiktais						
Neatsargus elgesys su elektros prietaisais						

Karštų garų poveikis (pvz., atveriant įkaitusios orkaitės dureles)						
Karštų skysčių išsiliejimas						
Neatsargus elgesys su cheminėmis medžiagomis						
Neatsargus elgesys su medikamentais (vaistais)						
Neatsargus elgesys su vandens telkiniais						
Neatsargus elgesys su gyvūnais						
Konfliktas su kitais vaikais						
Neatsargus elgesys šalia transporto priemonių						
Mano ikimokyklinio amžiaus vaikas nėra patyręs susižalojimų						
Kita *(įrašykite)*						

14. Kaip dažnai paliekate savo ikimokyklinio amžiaus vaiką vieną namuose?
    - 1-2 kartus per savaitę;
    - 1-2 kartus per mėnesį;
    - 1-2 kartus per metus;
    - nepalieku vaiko vieno namuose.

15. Kaip dažnai paliekate savo ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose su šiais asmenimis:

	Broliu/ seserimi	Seneliu/ senele	Teta/ dėde	Kaimynu (-e)	Aukle	Kita *(įrašykite)*
1-2 kartus per savaitę						
1-2 kartus per mėnesį						
1-2 kartus per metus						
Visai nepalieku						

16. Ar likęs vienas namuose Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su suaugusiais asmenimis ar vyresniu broliu/seserimi?
    - Taip;
    - ne;
    - kita *(įrašykite):* ..... .

17. Kokios buvo Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaiko, likusio vieno namuose, patirtų sužalojimų priežastys? *(Pažymėkite visus Jums tinkamus variantus)*
    - Slidi grindų danga;

- praviras langas;
- stiklo sudužimas;
- sunkių daiktų nukritimas;
- aštrūs namų apyvokos daiktų kampai;
- neatsargus elgesys su aštriais namų apyvokos daiktais;
- neatsargus elgesys su elektros prietaisais;
- karštų skysčių poveikis;
- medikamentų (vaistų) poveikis;
- cheminių medžiagų poveikis;
- žaidimas su smulkias detales turinčiais žaislais;
- mano ikimokyklinio amžiaus vaikas, likęs vienas namuose, nėra patyręs susižalojimų;
- kita *(įrašykite):* ..... .

18. Kokios buvo Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaiko patirtų sužalojimų priežastys, kuomet namuose vaikas buvo likęs su šiais asmenimis: *(Pažymėkite visus Jums tinkamus variantus)*

	Broliu/ seserimi	Seneliu/ senele	Teta/ dėde	Kaimynu (-e)	Aukle	Kita *(įrašykite)*
Slidi grindų danga						
Praviras langas						
Aštrūs namų apyvokos daiktų kampai						
Stambių namų apyvokos ir kitų daiktų nukritimas						
Stiklo sudužimas						
Žaidimas su smulkias detales turinčiais žaislais						
Neatsargus elgesys su elektros tinklų lizdais						
Neatsargus elgesys su aštriais daiktais						
Neatsargus elgesys su elektros prietaisais						
Karštų garų poveikis (pvz., atveriant įkaitusios orkaitės dureles)						
Karštų skysčių išsiliejimas						
Neatsargus elgesys su cheminėmis medžiagomis						
Neatsargus elgesys su medikamentais (vaistais)						
Neatsargus elgesys su vandens telkiniais						
Neatsargus elgesys su gyvūnais						
Konfliktas su kitais vaikais						
Neatsargus elgesys šalia transporto priemonių						

Mano ikimokyklinio amžiaus vaikas nėra patyręs susižalojimų						
Kita *(įrašykite)*						

19. Ar likęs namuose su kitu suaugusiu asmeniu (pvz., seneliu (-e), teta/dėde, aukle) ar vyresniu (-e) broliu/seserimi Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su Jumis?
    - Taip;
    - ne;
    - kita *(įrašykite):* ..... .

20. Kaip manote, kokios yra priežastys to, kad likęs namuose su kitu suaugusiu asmeniu (pvz., seneliu (-e), teta/dėde, aukle) ar vyresniu (-e) broliu/seserimi Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas dažniau patiria sužalojimus nei būdamas su Jumis?

_____

_____

_____

_____

_____

21. Su kuriais asmenimis namuose likęs Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas sužalojimus patiria dažniau nei būdamas su kitais asmenimis?
    - Broliu/seserimi;
    - seneliu/senele;
    - teta/dėde;
    - kaimynu (-e);
    - aukle;
    - kita *(įrašykite):* ..... .

22. Kaip manote, kokios yra priežastys to, kad likęs namuose su 21 klausime nurodytais asmenimis, Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas sužalojimus patiria dažniau nei būdamas su kitais asmenimis?

_____

_____

_____

_____

_____

23. Kaip reaguojate, kai Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas Jūsų neklauso?

_____

_____

_____

_____

_____

24. Kokia yra Jūsų nuomonė apie fizinių bausmių vaikams taikymą šeimoje?
    - Pritariu, nes tai yra gera auklėjimo priemonė;
    - pritariu, tačiau pats (-i) to netaikau;
    - nepritariu, tačiau esant būtinybei tai panaudočiau;
    - nepritariu ir niekuomet to netaikysiu;
    - kita *(įrašykite):* ..... .

25. Ar vaikystėje namuose Jums teko patirti fizinį smurtą? (Fizinis smurtas – tai veiksmai, kurie sukelia fizinį skausmą)
    - Taip, kartą;
    - taip, kelis kartus;
    - taip, patirdavau nuolat;
    - ne, neteko.

26. Ar vaikystėje namuose Jums teko patirti psichologinį smurtą? (Psichologinis smurtas – tai sąmoningas ir tyčinis kito asmens menkinimas bei nuvertinimas)
    - Taip, kartą;
    - taip, kelis kartus;
    - taip, patirdavau nuolat;
    - ne, neteko.

27. Kaip elgėtės su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku šiais atvejais:

	Kilus konfliktui tarp šeimos narių	Skiriantis su sutuoktiniu	Mirus šeimos nariui	Mirus vaiko mėgstamam gyvūnėliui
Stengiausi nuo vaiko nuslėpti įvykį, kad jį apsaugoti				
Paaiškinau įvykio priežastis				
Raminau, stengiausi paguosti				
Vengiau su vaiku šnekėtis apie įvykį				
Skyriau vaikui mažiau dėmesio				
Šaukiau ant vaiko				
Liepiau vaikui pasitraukti ir nesikišti				
Nekreipiau į vaiką dėmesio				
Kita *(įrašykite)*				

28. Kaip elgėtės su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku, namuose atsiradus naujagimiui? *(Pažymėkite visus Jums tinkamus variantus)*

- Pasakiau ikimokyklinio amžiaus vaikui apie įvykį;
- paaiškinau ikimokyklinio amžiaus vaikui, kas pasikeis šeimoje po šio įvykio;
- skatinau ikimokyklinio amžiaus vaiką priimti naujagimį kaip šeimos narį;
- mokiau ikimokyklinio amžiaus vaiką, kaip tinkamai elgtis su naujagimiu;
- stengiausi nuslopinti ikimokyklinio amžiaus vaikui kilusias neigiamas emocijas, raminau jį;
- pradėjau skirti ikimokyklinio amžiaus vaikui mažiau dėmesio;
- šaukiau ant ikimokyklinio amžiaus vaiko, kai jis rodydavo neigiamus jausmus naujagimiui;
- baudžiau ikimokyklinio amžiaus vaiką, kai jis netinkamai pasielgdavo su naujagimiu;
- mano elgesys su savo ikimokyklinio amžiaus vaiku nepasikeitė;
- turint ikimokyklinio amžiaus vaiką, namuose naujagimis neatsirado;
- kita *(įrašykite):* ..... .

29. Kaip Jūsų ikimokyklinio amžiaus vaikas sutaria su vyresniu (-e) broliu/seserimi?
    - Mielai leidžia su juo/ja laiką;
    - jaučiasi laimingas su juo/ja būdamas;
    - bijo jo/jos;
    - stengiasi jo/jos vengti;
    - mano ikimokyklinio amžiaus vaikas neturi vyresnio (-ės) brolio/sesers;
    - kita *(įrašykite):* ..... .

Ačiū, kad skyrėte laiko ir užpildėte anketą!